

MAKOVICS JÁNOS

KAPCSOLATOK

Makovics János

KAPCSOLATOK

(Elbeszélések és esszék)

URÁNUSZ Kiadó, Budapest

Borító:
Makovics János fotómontázs

© Makovics János, 1997.

ISBN 963 9086 00 2

ELBESZÉLÉSEK

„Az ember tulajdonképpen akkor kezdi érteni az életet,
amikor rájön, hogy igazán soha semmit nem fog
megérteni.”

Wutka Tamás

A tavon

Trópusi hőség a mérsékelt övön. Egy kunyhó, és előtte sátor, amely Robinson-lak a vízparton, s benne fonott bútorok és egyéb használati tárgyak, kerülve a műanyagok világát, minden természetes anyagból. Lámpa helyett gyertyák sokasága adja az éjszakai világosságot. Az edények meglehetősen kínosak mai szemmel nézve; agyagkorsó, tálak, bögrék, mind vastagok, nehezek, nem csillognak, mint a kristálypoharak. Nehezen beszerezhető tárgyak. A kunyhó egyetlen evilági tárgya az írógép; porlepte, legyektől körülzsongott. A nap gyilkos hévvel ontja sugarait, az ember mozdulatlanul is verejtékezik. A madarak száraz hangon csiripelnek, egy-egy gólya elhúz a táj felett, mint egy repülő.

A tó vize meleg, fürdésre alkalmas: lágy és sima a víz, mint egy szerető kéz simogatása. Tiszta volt, s a békák esténként karattyoltak felváltva a tücskökkel; szerenádot játszottak a csillagos éjszakáknak.

Július kitett magáért, s a hideg tavasz meghozta forró nyarat. Az ég oly kék, elbágyasztja a rátekintőt. Sajnálnivalóak az ég nélküliek; az ég maga a mindenség. Meleg van, szinte forr a levegő a kora délelőtti órákban.

Ed magányosan él ebben a kunyhóban, melyet maga keresz-telt el Robinson-laknak. Robinson akart lenni IGAZÁBÓL, de érezte, valami hiányzik. Nem Péntek, nem is a vadak, hiszen a világ, melyből eljött, épp elég vad volt. Úgy gondolta, megnyugodhat. De a háborgó világ nem ad nyugalmat a léleknek, mert a lélek megérzi MINDENÜTT a világ nyomorúságát, mindazt a fájdalmat, amit látnia kell. Szenvedő ember, aki szenved a szenvedés öröméért. Két hete van itt; három napig barátja is vele volt, de elment, mert nem tudta nézni a szenvedést.

Figyeli a természetet, a hangyákat, szúnyogokat, a hajnali ébredéseket és az éjszakai látomásokat. Mert aki akarja, látja a látnivalókat, még akkor is, ha azt mondják, nincs látnivaló.

Úgy tervezte, csónakázni megy: bevez a tó közepébe, mintegy az események sűrűjébe. Igen, amikor tüntetésekben vett részt, vagy más megmozdulásokon, akkor is mindig a közepébe ment a dolgoknak. Mindent, vagy semmit alapon dolgozott, alkotott, s nem érdekelte cselekedeteinek következménye. Antikommunistának, személyiségfejlődési zavarokban szenvedőnek és társadalmi beilleszkedési zavarokkal küszködő embernek tartották. Nem számított, csak maga a TETT, amit szívvel-lélekkel vitt végbe. Mint amikor szeretkezett, szüntelen keresve az igaz szerelmet.

A gumicsónak felfújva állt két napja kunyhójában: még barátjával együtt fújták fel nagy nehezen, mert a pumpát otthon hagyták. Alig fért el, de jól lehetett benne aludni: lidérces álmai néha kifordították. Álmodott, mindig ébren, s ha aludt, álmokóba esett. Néha megijedt, mert az álmokórból olyan nehezen ébredt fel. Fel kellett ébresztenie magát, hogy ébren legyen. Az a valami azt akarta, hogy aludjon még, nem jött el az ő ideje. De nem akart aludni!

ÉLNI AKART!

A gumicsónakot elég nehezen hozta ki a kunyhóból, mert nagy volt és nehéz. A maga 63 kilogrammjához képest bizony; pedig valaha szakács volt, ehetett volna, de sose tudott igazán, mert tudat alatt mindig lelki szemei előtt voltak az éhezők, mint a visszatérő évszakok. Ezt nem bírta elviselni, ezért volt sovány. Csak annyit evett, amennyit muszáj volt, s azt is nehezen. Fölösleges cselekedetnek tartotta, de mennyi fölösleges dolog van, amiről azt hiszik, fontos.

Végre kint a csónak, s így ránézésre maga a tökély: jól néz ki, nem úgy, mint a gazdája, aki egyszerű szóval csúnya. Mármint az az arc, melyet visel, melyet ismernek, mondván, igen, ez ő. De hát szegények nem látják az igazi arcát, mert ez az arc csak MASZK, hogy elterelje önmagáról a figyelmet, az ANYAGOT, hogy ne vegyék észre, AMI. Néha jobb a tudatlanság, mint a tudás. A tudást csak ritkán szabad felszínre hozni, mert a tudatosság tudathasadást idézhet elő.

Már-már elviselhetetlen a hőség. Bemegy, iszik egy pohár vizet, majd fürdönadrágra vetkőzik. Teste nem címlapra való: soványsága szinte riasztó. Néha önmaga is elcsodálkozik önmagán: testi valójától riad vissza, s ahogy elnézi, azt gondolja: szörnyű! Ki az, aki szerethetne egy ILYEN testet?! Hát igen, a test olyan, amilyen: de a LÉLEK olyanná lesz, amilyenné a testi léttel körülhatárolt egyén teszi. Megvan az alkotás joga, felelősége, talán kötelessége. ÉLNI KELL!

Az emberek keresik a boldogságot, és sosem találják meg IGAZÁN! A szenvedést, fájdalmat, csalódásokat és keserűségeket nap mint nap megelik, rájuk akadnak keresetlenül is. Vérükbe szívódik a fájdalom elviselése, s végül is annyi fájdalmat szívnak magukba, hogy érzéketlenek lesznek mások fájdalmai iránt. A szivacs is lassanként telítődik, de ha már tele van...

A levegő párás, az ember szomjazik. A csónak kint van, csak vízre kell tolni. Nehéz. Egyedül nehéz.

EGYEDÜL MINDEN NEHÉZ!

Ha van valaki, akkor a nehézség megoszlik, s egyre könnyebb és tisztább a nehezedés súlyát elviselni.

Lassan hozzálát vízre tolni a csónakot; nehezen, de sikerül. A csónak lágyan ringatózik, mint valami romantikus álmokép. Megáll, körülnéz; megszemléli Robinson-lakát, a tájat, mely körbeöleli. Szép, tiszta és éles, mint egy felszakadó seb fájdalma. Eszik egy keveset, majd újra iszik, és beletesz a csónakba is egy üveggel. Mert meleg van, s szomjazik az ember. Nemcsak vízre. Aztán ellöki a csónakot, s beugrik: a sodrás elkapja, a víz felfröccsen, testére. Hűvössége izgató. A nap tüzel, mint egy szerelmes kutya. A csónak hullámszik, átveszi a tó mozgását, és lassan halad előre. Hatalmas a tó, szinte tengernek vélhetné: nem látni a végét, egybeér az éggel. Előveszi az evezőket. Evezni kezd kényelmesen, mint aki felülemelkedett az IDŐ szorításán. Most ő az idő: múlt és jelen. Jövő nincs. Semmi nincs.

A nap égeti bőrét, patakokban folyik izzadsága: haja már csapzott, mintha fejet mosott volna. Karját a vízbe mártja, majd testére fröcsköl. Így elviselhetőbb a hőség.

ÉLNI KELL!

Milyen jó egyedül csónakázni a tavon! A part homokos része és a fenyőfák, bokrok s virágok, madarak és a távoli part együttes látványa innen teljesen más képet mutat. Természetesebb a természet! Órákon át csordogál a tavon, elnézi a vizet, a hullámokba tekint, és beleolvad a táj harmóniájába, miközben a csónak már nem ver hullámokat. Úgy érzi, ez a TÖKÉLETESSÉG; azzá lett, AMI NINCS.

Érzi a természetet, megfoghatatlan hatalmas rezgéseit, melyek olyan fontosak. Kora délután már kezd fáradt lenni. Csak az ember érzi a fáradtságot, a természet nem. Mikor evezőjét belemártja a tó nyugodt vizébe, úgy érzi, sebet ejtett. Mintha fájna neki a mozgás a viszonylagos mozdulatlanságban.

Visszafelé evez, de evezése nagyon lassú, szinte akaratlan.

S egyszer csak pár méterre tőle nagy hullámok kavarogtak, mint egy örvény. S a következő pillanatban egy könnyűbúvár bukkant ki a tóból, s körbenézve visszabukott.

Ed elsírta magát.

A kunyhóban, lassan, mint egy műtött beteg, magához tér. Már tudja, amit látott, tiszta tény. Mint egy fénykép, mely örökre megmarad, pedig le sem fényképezték. Mégis, a kontúrok élesek, mint a parti kövek. Kínthagyta a csónakot, most kimegy, s leül a partra, lábát a tó vizébe nyújtva. A hullámok fel-felcsapnak térdéig, s ő hátára fekszik, nézi az eget, próbál semmire se gondolni. De ilyen nincs. Valami mindig agyában van. Még ha nem is mondja ki, akkor is. Talán erősebben, mintha kimondaná a gondolat kimondhatatlanságát.

A bűvár! Igen, a bűvár jutott eszébe: ő is szeretett volna bűvárkodni, de nem jött össze, se bátorsága, se a pénz, hogy megvegye a hozzávalót. Csak képzeletben járt a víz alatt. Ő tényleg a víz alatt volt. Ki lehet, hogy került ide, s miért volt a víz alatt?

Egy kis epizód és mennyi kérdés-kétség. Miért? Nem mindegy neki, hogy ki az az ember, miért volt ott és a többi? A kíváncsiság viszkető betegség, amely gyógyíthatatlan.

A nap erősen ontja sugarait még mindig, de a közeli fák már árnyékot vetnek, mintha aludni készülnének. Talán alszanak is? Ki tudja. Felkönyököl, nézi a tavat: a hullámok csillogása vakító.

Mint a tó, melybe elmerülhet, ha akar, és egyesülhet vele. Vajon befogadná a tiszta tó az ő piszkos lelkét?

Hirtelen elszedül, s megijedt, hogy talán beteg. De nem, csak az éhség csapott rá, mint a feje felett repülő sas árnyéka. Enni kell: nemcsak élni. Az ember gyatra lény, hogy állandóan ennie kell. Bűn az evés is, hiszen valamit eszünk meg. Hullahegyek és trágyadombok által élünk élettelen életet. Még a vegetáriánusok is: hiszen a növények is ÉLNEK, s ha elpusztítják őket, ölnek. A gyilkolásnak nincs mellékterméke.

Mikor megette a megennivalót, nagyot lélegzett a friss levegőből, amelyet a tó felől feltámadó kis szellő hozott. Esteledik. Az elmúlás közeleg.

Rossz a magány! Esteledik a tóra, úgy jön lopakodva, mint egy kísértet, hogy elfoglalja az őt megillető helyet, közben álnokul leplezve a borzalmak eshetőségét. Hiszen az éj leple alatt ANNYI minden megtörténhet! Születés és halál, mindegy: hisz mindkettő fájdalommal jár. A csillagok egymás után felragyognak, s a hold sápadtan tekint a földre. Egy-egy esti madár belekiált a csendbe, néha egy kóbor kutya ugatása is felhangzik, majd az ijesztő csend, mely olyan mély, hogy mérhetetlen a félelem mértéke. Miért fél az ember, ha este van?

Az öt világvallás istenei közül melyik mutatkozik meg: Jézus, Buddha, Allah vagy más kitermelt fogalmak egyike? Rossz ez a csend, mely bántja az ember fülét; a légyzümmögés ágyúdörgésnek hallatszik most.

Ed bebújik hálósákjába, próbál aludni. Forgolódik, le-lecsukódik elnehezült szemhéja, de annál éleesebben nyitja újra, hogy megnézzze a sötétséget. Nem benne van, hanem körülötte. Vajon melyiket nehezebb elviselni?

Egy kicsit fél; maga sem tudja, miért. Talán a bűvár miatt; biztos itt van a közelben, bár azt hitte, ide nem jön egy ember sem. Úgy látszik, nincs a földön egy tenyérnyi hely sem, ahol ne

lenne ember. Kár. Izgatja a bűvár titokzatossága; mikor kibukkant, nagy hullámokat csapva a tóból, meglátta szemét; farkaszemet néztek, de csak pár másodpercig, s az elmerült tekintet nem jött elő újra. Talán a bűvár is ugyanúgy meglepődött, mint ő. Mégis, ki lehetett? Önmagát kereső lélek? Valószínű, hogy „beteg” ember, mert ide csak beteg ember jöhet. Nyaralni Ibizára járnak, vagy Jesolóba.

Próbálja felidézni AZT a szempárt: férfi vagy nő volt? Nem mindegy az? Hiszen EMBER volt, s ennyi elég: hogy férfi vagy nő, az már mellékes. Az már csak a szaporulat és folytonosság miatt számít. Mégis, azt hiszi, férfi volt. Talán a tekintetében volt valami keménység, ami a nőknél hiányzik. Miért nem bukkant fel újra, miért bújt el előle, amikor megpillantották egymást?

Kár, hogy elmerült: ha már megmutatta magát, maradhatott volna. Talán magányos volt ő is, és keresett valamit. Beszállhatott volna a csónakba, együtt jöhettek volna ki a partra, s BESZÉLGETHETTEK volna a beszéd öröméért, s talán ő is kipróbálhatta volna a bűvárkodást. Mennyi minden LEHETETT volna, ha megkapaszkodik a pillanat mulandóságában. Eleresztette azt, amit meg is tarthatott volna. Beléhasított a fájdalom, hogy nem cselekedett. Mindig csak utólag jutnak eszébe a meg nem valósított dolgok, melyeket meg kellett volna tennie. Hová lett, hová ment, miért tűnt el? – visszhangzott agyában, és már teljesen kiment az álom a szeméből. Felült, s lámpát gyújtott; kiment a sátorból, és egy máglyát rakott, mely nagy lánggal égett, szinte felkiáltójelet küldve az égbe. Tüzet rakott, hogy látható legyen: most nem akart láthatatlan lenni. Azt remélte, hogy a bűvár meglátja a fényt, és eljön. Egyre ingerültebb lett, idegesebb, és olyan mérhetetlen hiányérzete támadt zsigereiben, hogy úgy érezte, nincsenek kilói, lebeg a talaj felett. A predestináció összehozta őket a tavon, ezen a valószerűtlen helyen, és talán kellett volna történnie valaminek, de tunyasága miatt nem történt semmi. Mászkálni kezdett, égő fáklyával kezében, majd elkiáltotta magát: – Segítség!!! – s hangja való-

ban segítségért kiáltott. A csillagos ég, a tó hullámain megcsil-
lanó holdfény egykedvűen fogadta a mulandóság fájalmát. Az
örökkévalóságnak nem fáj a fájdalom, mert nincs érzése MÁR.
Ed újra és újra kiáltozott, hangja egyre inkább sikításhoz hason-
lított, és már könnyezett, sírt, mint egy kisgyerek, s meg-meg-
botlott egy-egy kövön. Elszaladt a tó partján, belenézett, próbált
átlátni a tó hullámain, mintegy kérve a tavat, adja ki a bűvart,
hiszen ember volt, s ő is ember, de a tó csak hullámozott. Már
elvesztette felszínes nyugalma, és kínjában leült a parti sziklára,
s könnyein keresztül nézve a tavat, belekiáltott: – Gyere elő,
gyere elő! – kiáltotta újra és újra, de csak a visszhang felelt neki,
és a békák brekegése.

Mikor elfáradt a kövön ülve, visszaballagott kunyhójába; de
teljesen másnak látta azt, amit korábban szépnek. Most rideg,
embertelen lett minden tárgy, és a meghittség úgy szertefoszlott,
mint a hajnali köd. Ez a pálfordulás érzékenyen érintette Edet,
hiszen sajgott lelke a büntudattól: hiszen olyan, olyan szép volt
minden... a csend, a magány, a tó vize, a csillagok... és most
olyan távolinak tűnik mindez, pedig ugyanott van, s mégis.
Gyötörte magát talán oktalanul, de mert maga volt, nem volt,
aki segített volna más irányba terelni gondolatait. Így csak azon
tűnődött, amin tudott: önmaga szerencsétlenségén.

Mindig is gyatra volt életében, nem küzdésre termett: a
„bocsánat, hogy élek” elv szerint éldegélt, de mindigis tudta,
hogy ez így abnormalis. Azt hitte, itt megbékélhet, de testével
együtt múltját is hordozza, bárhová megy, így nem lehet elme-
nekülni önmaga elől. Szembe kell nézni a tények hiábavalóságá-
val, avval, amivel nem szeretne, amitől menekül, de annál
jobban visszatér a kiindulási ponthoz. Lefeküdt hálósájkjába,
sötétben; nem kellett gyertyaláng, így is látta magát, mint egy
harmadik szem. Összeroskadva, könnyes szemmel, remegő vég-
tagokkal feküdt, haja csapzottan lógott homlokába, s a verej-
tékszag épp hogy elviselhető volt a sátor zárt terében.

– Dögölnék már meg – mondta magában, s behunyta szemét.
Miért, miért, hogy hirtelen ilyen fontos lett az a bűvár? Most

annyira vágyott utána, mint még soha senki-semmi után. Szerette volna, ha itt lenne mellette, beszélgethetnének, nevetgélhetnének, csak azért, mert az ember TÁRSAS lény! Igen, társas, bármilyen gonosz is a világ, az ember önmagában, önmagáért nem élhet hosszú ideig, mert az természetellenes. S ami természetellenes, az előbb-utóbb megbosszulja magát.

Ed nagyon nehezen viselte a percek lassú múlását; csak lenne reggel, kelhetne már a nap, hogy a tiszta fényben ő is tisztábban lásson, mert az a homály, amiben most van, iszonyatos!

Lassan elszundított; teste néha meg-megrándult, egyik oldaláról a másikra feküdt, de mikor a napsugár a sátor zippzárján csillogott, felébredt. Nagyon nehezen nyitotta szemét a világra, s valami mintha elvakította volna, mert tenyerét szeme fölé rakta, s úgy nézett. A tóhoz szaladt, megmártózott benne, majd felvette shortját, és ivott egy üveg paradicsomlevet. Egy-két tornagyakorlat, hogy elgémberedett tagjai ruganyosak legyenek, s máris elindult a tó partján, hogy körbejárja. Nem vitt magával semmit: minek is, hisz önmagában van minden, ami számít. A tárgyak ott maradtak Robinson-lakában, megvannak egymás társaságában. Az élettelen dolgok megértik egymást, nem úgy, mint az élők.

Madárcsicsergés köszöntötte a reggelt, s a virágok teljes pompájukban mutatták szépségüket. A méhek egyik virágról a másikra szálltak, egy színes lepke pedig minduntalan Ed előtt röpködött pár méterre, mintegy vezetve őt. A fecskék leszálltak, s ittak a tó vizéből. A hangyák sűrű sorokban menve keresztelték Ed útját. Nem lépett közójük, inkább átlépett felettük. Nem akarta megbontani sorrendjüket.

A tó lágyan hullámozott: apró fodrai a parti köveket nyaldosták. Most kékeszöld színben játszott, csak déltájban igazán kék. Mint az ég, mely most szivárványszínű, ahogy a napsugarak áttörnek rajta. Csodálta a tájat; egyszerűen olyan szép volt, mint egy festmény! Léptei nyomán a gallyak megreccsenteek, s ha tehetette, mindig elkerülte egy-egy virág eltiprását. Nem szedett virágokat sosem, bármilyen szépek is voltak; vázába téve már

nem olyanok, mint természetes helyükön. Hiszen önmaguk környezetében a legszebbek: ha ránézünk, nemcsak a virágot látjuk, hanem a mellette levő fűszálakat és más mezei virágokat. Kiemelve belőle egyet szánalmas magány árad szét.

Már jó ideje sétált, de sehol semmi emberi nyom: valahol csak nyomot hagyott az a bűvár, hiszen az égből nem pottyanhatott bele a vízbe. De egyre keserűbb lett hangulata. Már a fél tavat körbejárta, és még mindig sehol semmi nyom. Dél tájban leült, megpihent: lábát a tóba mártotta. Majd hirtelen elkiáltotta magát: – Segítségééé!

De kiáltása beleveszett az erdő csendjébe, mely mint egy szivattyú beszippantotta, nem adva vissza sose már. Ideges lett, nem véletlenül. Ha már megzavarta nyugalma, akkor folytassa is, amit elkezdett. De mit? Talán kötelessége társalogni vele? Lehet, hogy ő is egyedül akart lenni, s most bujkál, nehogy szembetalálkozzanak. Igen, lehet – dűnnyögte magában Ed, s ujjait morzsolgatta. De mégse – filozofált tovább –, nem hiszem, hogy elbújna előlem. Keresnem kell, meg kell találnom, tudnom kell, kicsoda.

Tovább folytatta útját. Végre már messziről meglátott egy kis kőrakást. Önkéntelenül is szaladni kezdett. Pár napja itt tűz lobogott! Azért volt a kis kőrakás, hogy a tűz ne terjedjen tovább. Lábnyomok is voltak, de szemmel láthatóan egy embertől. Semmiféle eldobált szemét, cigarettacsikk nem volt. Szemmel láthatóan ügyelt a tisztaságra az a valaki. Ed elmosolyodott: most már igazán szeretne találkozni vele!

De nem volt semmilyen támpont. Mintha a föld vagy a tó elnyelte volna. Volt egy-két nyom az erdő felé és a tóhoz, de ezek olyan furcsák. Mintha szándékosan hagyták volna ott.

Mikor megnézte, amit megnézhetett, leült; várt, mert arra gondolt, talán valahová elment a bűvár, s majd csak visszajön. Hiszen tűz nélkül nem tud meglenni az ember. Főzni csak tűzön lehet.

Elnézte az itteni tájat: olyan, mint nála. Csak a hegy itt sokkal közelebb. Ijesztőnek is hatott közelsége.

Akkor, mint egy árnyék, suhant át felette valami érzés: meg-
érezte, hogy valaki figyeli. Mozdulatlan maradt, mint a kő, de
belül majd szétpattant a feszültségtől. S mikor lopva, óvatosan,
mintha lepkére nézne, mely bármely pillanatban elröppenhet,
hátrafordult, egy 33 év körüli, bajszos, szakállas fiatalember
állt előtte fürdőnadrágban. Mosolygott, s csak ennyit mondott:
– Találkoztunk.

Kimerültség

Ezt nem várta volna, hogy ennyire semmibe veszi, mikor
pedig... hogy is mondhatná el bárkinek, mi is az a valami, amit
neki adott. Magát, álmait, mindazt, ami volt a valóságban és
képzeletében, azt gondolva, így lesz örökké, míg meg nem
halnak. Most már, hogy valamelyest megnyugodott, könnyeb-
ben viseli az üres, visszhangtalan éjszakák ridegségét, ágyában
fekve, egyedül, egyik cigarettát a másik után szíva, és vedelve a
dobozos üdítőket, literszám hozzá a kávé. Mennyivel másabb
éjszakák voltak! A telihold, melyet együtt láttak, de ő azt
mondta, nem látja, és hasukat fogva nevettek az éjszakában,
vitatkozva, van-e telihold, vagy nincs, végül hajnali fél kettőkor
felhívták egy ismerősüket, legyen olyan szíves, nézzen ki az
éjszakába, és mondja meg, lát-e teliholdat, vagy sem, hogy
eldöntsék, kinek van igaza. Vagy amikor a Körúton, egy buli
után leültek a járda közepére, és a kannás bort szorongatva
hangosan filozofáltak a rabszolgák hajnali munkába rohanásá-
nak nehezen deffiniálható értelméről, miközben mindenki hü-
lyének nézte őket, majd beültek a kocsiba, AZT a zenét hallgatva
teljes hangerővel, és valami homályos bizsergés kerítette hatal-
mába őket, és a művészelkek berobbantak a kis lakásba, hogy
hajnali fél négyig hallgassák egy írójelölt mélyanalízisét a Queen
együttes zenéjének múltban gyökerező értelméről.

Ezek már mind szétestek, mint egy felrobbant csillag, melyet senki nem tud összerakni többé. Most már minden csak ismétlés, mely a múlthoz való viszonyítás alapja, mikoris önkéntelenül az jár az agyában, mennyivel másabb lehetett volna mindez, vele. Azt mondják a szakemberek, ez az úgynevezett „függősségi” betegség, mikoris az ember nem képes elszakadni attól a valakitől, akivel együtt élt, akit szeretett, és aki egyszer csak fogta magát és elment, itthagya a gyűrt lepedőt és a mosatlan edényeket, köztük az illatát, mely sosem fog elmúlni, mert beszívódtak a falakba.

Nosztalgizása már az önkínzás határát súrolta; minden tárgy, kis apróság őt juttatta eszébe, a legváratlanabb pillanatokban. Mint egy villámlás, úgy hasított beléje a régmúlt fájdalom, közben a visszhangzó kérdés: miért nincs itt? Szomorú és vigasztalan volt, mert nem tudott feledni és újat szerezni.

Hosszú hetek, majd hónapok teltek el; mégis, mintha tegnap ment volna el. Azt sem tudja igazán, miért. Egyszerűen csak összepakolt és azt mondta: elmegy. Mire észbekapott, már nem volt sehol, csak cigarettafüstje, melybe belesírhatta minden dühét, bosszúságát és szégyenét, amiért így elhagyták. Üvölni, törni, zúzni akart... ám helyette elment a VIII. kerületbe, felszedett egy csinibabát, nem sajnálta a pénzt, és próbált a természetes, érzelem nélküli szexbe menekülni, de minduntalan az ő arcát látta, az ő testét, lihegését, sóhajait, és ez annál undorítóbb és megalázóbb volt számára és mindarra, ami szép volt. Mint egy felmosórongyot, úgy dobta ki a kurvát – pedig abban állapotok meg, reggelig marad –, ám nem bírta jelenlétét. Nyomasztotta és dühítette: mennyivel másabb volt vele, ha még itt lett volna, ha nem megy el, becsapva az ajtót, nemcsak rá, hanem közös terveikre, mindarra a sokszínűségekre, amit elterveztek, és amiről azt hitték, szép és jó lesz. Helyette most itt áll egyedül ebben a gonosz világban, magányosságának tengerében lubickolva.

Miért?!

Most értette meg igazán azokat, akiket elhagyott a másik. Kifejezhetetlen érzésvilág az elválás. Minden megváltozik: az a

napfény már nem ugyanaz, és a Duna hullámai sem ugyanazok, mint amikor együtt nézték, kavicsokat dobálva bele és kis hajókat eresztve, melyeket napilapokból csináltak, azt lesve, melyik ér tovább. A színek fakulnak, és minden ködösödik. Talán pár év múlva oszlik a homály, a mély fájdalom, de igazából sosem fog eltűnni, örökké megmarad az a kis tüske a szívében.

És várt, újra csak várt. Hátha; de hiába minden. Lassan rá kellett jönnie, elhagyták. Magára maradt, és csak árnyéka volt önmagának. Így teltek napjai; egy kora délelőtt csengett a telefon, s mikor felvette, letették. Fél óra múlva csengettek az ajtaján; nem volt kedve kinyitni. Nehezeire esett bármiféle testi mozgás, így csak feküdt tovább, abban bízva, hogy az a valaki majd elmegy. De a csengő egyhuzamban szólt, már idegesítette.

– Mit akarsz? – kérdezte csodálkozva, mikor végülis ajtót nyitott. Egyik barátja állt a küszöbön, meglehetősen feldúlt állapotban.

– Még te kérdezed? – csattant a válasz, és barátja bevágódott a nappaliba, mint egy féltégla. Le sem ült, egyből nekitámadt. – Mi van veled, mit csinálsz? – kiáltotta dühösen, s látszott, valóban izgatott. Ő nem értette, mitől ilyen, és mosolygott a bajusza alatt. – Én nem mosolyognék a helyedben – mondta Karcsi, majd folytatta. – Egyszerűen nem értelek! Mi van veled? – kérdezte olyan hangsúllyal, melytől meglepődött. Ez igazán aggódik értem – gondolta magában, és ránézett barátjára. Erre mindketten elmosolyodtak, Karcsi vállon veregette őt.

– Minden rendbejön, nincs semmi baj, itt vagyok – mondta.

– Éhes vagy?

– Ez minden, amit mondani tudsz?

– Szomjas nem vagy?

– Na ne játszd itt a bazári majmot!

– Na, akkor hozok kávé – így ő kiment a konyhába. Karcsi csak nézett utána, de nem szólt. Mikor bejött, végre leültek.

– Komolyan aggódom érted – folytatta Karcsi, csak úgy az orra alá, miközben kavargatta csészéjében a kávé. – Mi baj? Nekem elmondhatod...

Végülis felnézett, és valami melegség járta át egész testét. Szíve gyorsabban vert, homlokán érezte ereinek lüktetését, és gyenge szédülés fogta el. Keze remegni kezdett, kapkodva szedte a levegőt.

– Rosszul vagy?

– Ugyan! – legyintett, és felállt. – Te komolyan érdeklődsz irántam?

Karcsinak felcsillant a szeme, ő is felállt. – Én komolyan aggódom érted! Annyi mindent hallottam felőled. Egyik is, másik is mesélte, milyen dolgokat művelsz, hogy egyre jobban züllesz, és teljesen be vagy zsongva időnként. Én féltelek, aggódom érted! Tudod jól, mindig is kedveltelek, s mindig is több voltál számomra, mint egy haver. Én a barátod vagyok!

– A barátom? – kérdezte kissé bambán. – De... miért?!

– Hogy-hogy miért? Mert szeretlek, kedvellek, mert jelentesz valamit nekem. Csak egy Ed van a világon, és ezt az egy Edet nem akarom elveszíteni. Tudom, azt gondolod, ha ennyire sokat jelentesz nekem, miért csak most jöttem. De tudod, nem akartam beleavatkozni az életedbe, gondoltam, egyedül is kimászol a problémáidból, és nem hívtál, nem írtál. De én sokszor érdeklődtem utánad közös ismerőseinknél, ki mit tud rólad, így valamelyest szemem előtt voltál. Szerettem volna eljönni, de nem mertem, féltem, ellenkező hatást érek el vele, mint amit szeretnék. Tudom jól, milyen egyedül vagy, és nem akartam elhinni azokat a dolgokat, amiket mondtak. Hogy éjszakánként balhékba, botrányokba keveredtél. Mindezt nem akartam elhinni, mert tudtam, lelked mélyén jó vagy. Ez nem az az Ed, akit én ismerek és szeretek, mondtam magamban. Ez egy másik Ed, akit mások tettek ilyené.

– Fáradt vagyok – mondta kis szünet után Ed, majd hirtelen kirobbant: – Elegem van mindenből, érted? Nézd, nem tudom igazán megmondani, miért, de szörnyen rosszul érzem magam. Belefáradtam mindenbe, az örökös csalódásokba, elhagyásokba, a minduntalan visszatérő hiányérzetbe, és a kérdésekbe, melyek újra és újra eszembe jutnak, és nem tudok rájuk feleletet adni.

Valami nagyon megváltozott bennem, és félek is magamtól. Már nincs bennem az az erő, ami volt, nincs, ami tovább hajtana. Olyan értelmetlennek tűnik minden, és unalmasnak, kiégettnek, ismétlődőnek. S már nem tudom, mi az álom és mi a valóság, hol élek igazán. A könyvek csak felizzítják képzeletemet, hogy aztán a paraszában égjek el, és mégis, mindig magamra maradtam. Miért nem tudják az emberek elviselni a szeretetet? Én komolyan gondoltam mindent, de a világ komolytalannak vette a fontos szavakat, érzéseket, és gúnyt űzött a legszebb és legtisztább dolgokból is. Elegem van már mindenből, túl fáradt és öreg vagyok már, s képtelen új emberi kapcsolatra, mert eleve az elválás képe jelenik meg előttem. Így aztán megbénulok és néma maradok, miközben... annyira, de annyira szeretnék szeretni, valakiért lenni... közben még ahhoz sincs bátorságom, hogy kinyírjam magam, mert akkor önmagam kellene hibáztatnom, és ezt nem szeretném. Hát ez van, ha annyira tudni akarod! Most már elégedett vagy?! – kiáltotta, és az ablakhoz szaladt, kinézve az utca forgatagába.

Karcsi megdöbbsent; nem mert megszólalni, de nem is kellett. Hamarosan Ed zokogása törte meg a szoba csendjét, és amint látta ott állni az ablakban, két tenyerébe rejtve arcát, mintha valami istenség földi mása zokogna a világ kegyetlensége miatt, miközben valami lebegett kettejük közt.

Ed megfordult, visszament a konyhába, és egy poharat szorongatott ujjai közt. Ajka meg-megremegett, és nem mert barátjára nézni. Haja csapzottan lógott homlokába, és az izzadságszag egyre érezhetőbbé vált.

– Vicces volt, mi? – kérdezte Ed, s akkor barátjára nézett. Karcsit kiverte a verejték ettől a tekintettől. Ez megőrült – villant át az agyán, de aztán tudta, csak kimerült, és segítségre szorul. S mikor épp meg akart szólalni, Ed egy hirtelen mozdulattal a kezében tartott poharat teljes erejéből a falhoz csapta. Ezer szilánk röpködött szét, és vésztojósóan csörrent a pohár, mintha feljajdult volna fájdalmában.

– Nem, nem akartam, nem akartam! – kiáltotta Ed, mikor meglátta értelmetlen tettének eredményét. Letérdelt, és oly gyengéden, szeretettel nyúlt minden egyes szilánkéért, mintha élő valamiért nyúlt volna, miközben érthetetlen szavakat mormolt magában. Keze remegett, s újra mondta: – Nem, nem akartam! – és könnybe lábadt a szeme.

– Várj, hozok lapátot – ajánlkozott Karcsi, mikor Ed tenyerében már egy kisebb mesebeli üveghegy gyűlt össze.

Mire visszajött a konyhából a kis műanyag lapáttal, Ed nem volt sehol. A szilánkok ismét szétszórva a szőnyegen. Aztán, maga sem tudta, miért, de ösztönösen a fürdőszoba felé indult. A kilincs azonban nem engedett: az ajtó belülről be volt zárva!

– Ed, Ed, nyisd ki, hallod, nyisd ki! – kiáltotta, de semmi válasz, csak a víz csobogása hallatszott, amint a kádba ömlött. Hirtelen rosszul lett, de aztán összeszedte magát. Elkezdte rángatni a kilincset, majd rugdosta az ajtót, kézzel-lábbal próbálta befeszíteni, de az nem engedett, mintha megmakacsolta volna magát az ajtó, s kárörvendően Karcsira vigyorgott. Karcsi közben kért, fenyegetőzött, üvöltött, de semmi. Majd egy kurta válasz:

– Menj a francba, menj már, menj, menj az Istenért, nem hallod?

– Nem mozdulok, amíg ki nem jössz! – kiáltotta Karcsi vissza, és egyre erőtelenebbül hadakozott az ajtóval. Végül nem bírta, nekidőlt, s fejét az ajtónak támasztva már csak nyöszörgött, mint egy kiskutya.

– Ed, nyisd ki, kérlek, ne csinálj hülyeséget, nem azért jöttem, hogy...

– Nem hívtalak! – hangzott a válasz, de már nem csobogott a víz.

– Nyáron elmegyünk Görögországba, tudod, abba a kis faluba, amit említettem, és hát még annyi minden van, amit meg kell néznünk. És ott vannak a többiek is, már hiányolnak, és...

– Fogd már be a pofádat! – üvöltötte Ed, teljes hangerővel, melybe még a ház is beleremegett.

– Ő is hiányol – mondta halkan Karcsi, és folytatta: – Tudod, nem akartam elmondani, de... most el kell mondanom... szóval, terhes és...

Nem folytatta; hirtelen úgy érezte, ezzel csak súlyosbítja a dolgot. Pár percig várt, majd felállt. – Tudod, mit? Nyírd ki magad, ha csak erre van bátorságod! – és bevonult a konyhába, hogy egy jó erős kávéfőzőn magának.

Múltak a percek, de semmi; feszült volt. Jó negyedóra múlva ismét megpróbált bemenni a fürdőszobába: már nyitva volt az ajtó. Ed ott ült a fürdőkádban, mely csordultig volt vízzel. Szeme behunyva, s mozdulatlan.

– Ed! – szólalt halkan Karcsi, s megérintette barátja vállát.

– Nem tudtam megtenni – mondta az alig hallhatóan, és zokogni kezdett. Egymást átölelve, mint egy mentőövbe kapaszkodva, próbáltak megnyugodni.

Hópelyhek közt

A tél már beállt és a padokat vastagon belepte fehérségével a hó; szépek voltak az esti megvilágításban a havas utcák, terek, a fákon megülő fázós verebek. A nappali és az éjszakai város közt a különbség ég és föld, különösen a magára maradt embernek. Béla már ivásra adta a fejét, pedig, mint művészelkű, íróféle ember, tudta, hogy a züllés útjára lépni könnyű, de ott megállni már nagyon nehéz. De nem érdekelt semmi; reggelente úgy kelt fel, hogy úgy érezte: igazából senkinek nincs szüksége rá. S ez még jobban nyomasztotta, mint mikor nyári forróság lepté el a várost. A téli hideg, a hópelyhek lassú szállingózása, amint lassan belepí fehérségével a várost, mesebelivé teszi a tényeket, de egyben valami mérhetetlen kozmikus magányt is áraszt. Olyat, amelyenről Kosztolányi írt: „nem tudja más, hogy csöndem éjén milyen jajok égnek” – de Béla tudta, hogy éjszakai jajainak mi az okozója. A társtalanság, a magány,

az egyedül-alvások, pedig a város tele van hasonló gondokkal küszködő emberekkel, és mégis, egymás mellett, egymást meg nem látva élnek és kínlódnak a társtalanság kínzó fájdalmában. Akik egyedül élnek, csak és csakis azok tudják, milyen az: vágyani valakire. A barátság a legszebb dolog, de a barátok közti különbség is sokrétű; együtt lenni valakivel állandóan, vagy csak alkalomadtán, bő a különbség. S most, mikor közelgett az ünnep, a szeretet ünnepe – ami furcsa, hiszen miért kell a szeretetet megünnepelni, talán nem mindennapos dolog?! – Béla annyira kívánta már egy ember társaságát, hogy nem bírva magával, napok óta kint járkált, mint egy hajléktalan, pedig van lakása a belvárosban, de még mindig jobb volt a fizikai fájdalmat elviselni, mint azt a csendet és egyedüllétet, amit a lakásban érzett. Így legalább testében és zsigereiben élve át a fázást, éhezést és az otthontalanságot, érzett valamit. Szívének mélyéből tört elő a tisztaság utáni vágy, és embert keresve az ember-telen világban kószált órákon át.

Azokkal, akikkel összejött, elbeszélgetett ugyan, de valami mégsem volt az igazi: nem tudta magát fellazítani, valami gombóc volt a torkában, de még inkább a szívében. Fáradt és reményvesztett lett; már csak saját magát cipelte lélek nélkül, s gondolta, az első kocsmába betér, aztán taxit fog, és hazaviteti magát. Egy kis park előtt vitt el az útja; a havas padon egy férfi ült. Megállt mögötte, és nézte. Vele egyidős lehetett, de kiskabátban, szélfújta, molyrágta nadrágban, ócska cipőben. Sálja körbetekerte nyakát, és valamit morgott magában. Béla odament hozzá, és megkérdezte, hány óra. Volt órája, de valami-képpen szólni akart hozzá, valami vonzotta, hogy beszédbe elegyedjen vele. A férfi felnézett, és felhúzta kabátujját, megnézte az óráját. – Fél egy – felelte, és mosolygott. – Hát te mit csinálsz? – kérdezte utána.

– Keresek egy embert – felelte .

– Hogy néz ki?

– Talán úgy, mint te – felelte Béla, és elmosolyodott. A másik hangosan elnevette magát: – Azt mondd, én ember vagyok?

Béla bólintott és rágyújtott, megkínálva ismerősét is.

– Pedig nem vagyok ember – felelte amaz, miközben rágyújtott. – Én egy senki vagyok, tudod-e? Valamikor talán voltam valaki, de az már régen volt. Ma nem tudom, ki vagyok. De azért kösz, igazán, komolyan jólesett, hogy embert látsz bennem.

– Ugyan már...

– Nem hittem volna – folytatta, mintha csak magának beszélt volna –, hogy itt, a hajnali órákban valaki embernek fog szólítani. Ez, ez igen – és mosolygott megint, kivillantva sárga fogait.

– Én... én... olyan egyedül vagyok – hadarta Béla, egyszerre.

A másik elhallgatott; felnézett Bélára és most találkozott a tekintetük. A szemek zavarosak voltak, valami melegség árasztotta el őket mégis, akarva, nem akarva.

– Én, azt hiszed, én... én nem vagyok egyedül? – kérdezte. Cigarettyája kiesett ujjai közül, ám ő hagyta, hadd essen a tiszta hóra, és két tenyerébe rejtette arcát.

Béla nem tudta, mit csináljon; csak nézte, és mint valami látomást, jegyezte fel magának ezt a soha vissza nem térő képet, mely, mint egy fénykép, örökké emlékezetében maradt.

– Ugyan már – kezdte, de hangja megremegett, s keze önkéntelenül is a férfi felé nyúlt, majd megcirógatta kócos haját és vállon veregette. – Na, fel a fejjel – mondta, és mosolyogni próbált.

A férfi könnyben úszó szemmel nézett Bélára, majd megfogta kezét: – László vagyok – s bólogatott, ingatva fejét, mint akit fejbevertek.

– Gyere, igyunk valamit – és Béla húzni kezdte Lászlót. Az nem kérette magát; hamarosan egymás mellett bandukoltak, újból cigarettát szíva; a hó ropogott lépteik alatt, miközben a hópelyhek hulltak.

Sokat ittak, keveset beszéltek; szavak nélkül, pillantásuk mégis többet ért a ki nem mondott szavaknál. Nevetgéltek, lökdösték egymást, és egyre közelebb kerültek egymáshoz. Eláztak, de ebben nem az ordító, káromkodó részegség tört a

felszínre, hanem a csendes, mélabús, valami szomorkásan vidám hangulat.

Már túl voltak az első tétova mozdulatokon; bátran nyújtották jobbjukat egymásnak, és a csúszós, havas járdán ballagva, néha megálltak és nézték a lámpafényben csillogó hópelyheket. Béla egy kereszteződésnél megállt az út közepén és hógolyókat gyúrva dobálni kezdte Lászlót. Egy-két golyó eltalálta, miközben László is gyúrta a havat; gyermekded hógolyózás kezdődött, aminek egy autó vad dudálása vetett véget. Hiszen a nagy hócsatában már mindketten a kereszteződés középpontjában álltak-ültek, csuromvizesen, csapzott hajjal, de csillogó szemekkel.

– Ez nem játszótér! – kiáltott az autós nevetve, és lassan kikerülte őket, s búcsúzóul még egyet dudálva eltűnt az utca végén, csak két piros lámpájának fénye vibrált még.

– Talán igaza van – szolt László –, nem kéne az út közepén játszaniuk – lihegte, és felsétálva a járdára egy havas padra ült, le sem seperve róla a havat.

Lihegtek mindketten, és csak lihegésük hangja törte meg a hajnali város lassú ébredését. A hó még mindig hullott, de már nem olyan nagy, hanem apró, sűrű pelyhekben.

– De éhes lettem – mondta László csak úgy magának. Béla bólintott. – Talán haza is mehetnénk.

– Van hazád?

– Gondolom, igen. És neked?

– Szeretném – felelte, és behunyta szemét, nagyokat nyelve.

– Nincs otthonod? – kérdezte Béla halkán, remegően.

– Van is, meg nincs is – hangzott a válasz. – Tudod – kezdte kis szünet után –, az ember el se hiszi, hogy milyen változásokon mehet át. Sose hittem volna, hogy ilyen sorsra jutok. Valamikor volt egy szép házam Budán, de aztán elváltam, és minden összeomlott. Semmim se maradt szinte. S nem is tudom igazából, miért váltunk el, és mi történt tulajdonképpen. Egyszer csak felébredtem anyám házában, ahol a gyermekkort töltöttem, és azt vettem észre, hogy mindaz, ami fontos volt, eltűnt a semmi-be.

– És a barátaid?

– Viccelsz? – kérdezte vissza fanyar mosollyal. – Sose voltak barátaim!

– Hm – dünnyögte Béla –, gyere, menjünk hozzám – és felálltak, elindultak a már ébredező városban.

– Ennyi könyvet! – kiáltott László, amikor meglátta Béla nappaliját. – Ezt mind ki is olvastad?

– Még többet is – felelte Béla. – Na gyere, egyél – és az asztalra tette a tálcát, rajta szendvicsek, colás bor és savanyú uborka üvegben.

– És veled mi a helyzet? – kérdezte László, tele szájjal.

– Nem is tudom – felelte Béla nagyot sóhajtva –, talán majd később beszélek róla, most nincs kedvem.

László bólintott, és barátian oldalba bökte. – Rendben – s mosolygott, maga sem tudta, miért. Talán, mert a mosoly néha segít a kínos pillanatokát átvészelni.

Mikor már a kávé is megitták, egyikük jobban ásított, mint a másik.

– Nem kéne lefeküdni?

– Reggel fél hétkor? – kérdezte nevetve László –, bár igazad van, majd leragad a szemem – és nagyot ásított, mintegy aláhúzáva egyre feltörő álmoságát.

– Itt a törülköző – adta oda Béla, majd bement a konyhába rendet tenni. László közben fürdött; jó forró vizet engedett magának, olyan forró, ami már az elviselhetőség határán volt. De most ezt akarta, és szinte extázisba esett a gyönyörtől, hogy itt lubickol egy melegvízzel teli kádban és hogy... van valaki, aki törődik vele, aki beszél hozzá, aki... talán a barátja is lehetne!?

Nem, szó se lehet róla – mondta magában –, sose szabad már túl közel lennem valakihez, elég volt már az örökös csalódásból, a hiányérzetből, a be nem teljesült vágyakozásból, az érzelmi kielégületlenségből. Végre megnyugodott, úgy ahogy rendben lelki világa, és most újra... – Nem! – kiáltotta el magát, és ez a felkiáltás megzavarta gondolkodását. Béla berohant a fürdőszobába, feltépvé annak ajtaját.

– Mi van?

– Á, semmi, semmi – felelte habogva László és nevetni próbált, de nem sikerült. Lubickolt a kádban, hogy elfedje arcát, s szünet nélkül két marokkal öntötte fejére a vizet. Közben teste remegni kezdett, és annyira szerencsétlennek érezte magát, mint még soha. Mintha bumerángosdit játszana vele a sors, mintha...

– Nézz rám! – mondta Béla, és megfogta László kezét; közben leült a kád szélére, és meglátta a másik arcát: nem a fürdővíz csordogált, hanem férfias könnyek gördültek szeméből, s válla belerázkódott a zokogás ritmusába, mint egy fájdalmas dal hitvallása.

Béla megdöbbsent, és nem tudta, mit tegyen; kimondhatatlan együttérzés kerítette hatalmába, mert tudta, érezte, egyazon cipőben járnak, és félnek mindketten attól, ami lehetne, és nemcsak a jelent, hanem a jövőt is látva, ahol csak búcsúzás, árulás, csalódás várna rájuk.

– Na, a francba már, ne hülyéskedj – dadogta, és tétován feléje nyúlt, megfogta vállát. A rázkódás kissé alábbhagyott, majd a zokogás is. De nem mertek egymás szemébe nézni; mégis, hatalmas megkönnyebbülés volt, mely súlyával rátelepedett a csendre, és nyújtotta az időt.

Végülis lefeküdtek; szó nélkül forgolódva, lassan eljutottak a gyógyító, de semmit meg nem oldó álmok világába.

Sivatagi kaland

Tunéziában voltam kirándulni; egyedül, nem társas úton. Teve-karavánnal mentem ugyan, de egy nagy homokvihar elsza-kított a csoporttól, és mivel nem voltam „valaki” és pénzeszsák sem, így észre sem vették a dragomák, hogy egy utas eltűnt a viharban, nevezetesen én.

Tevém alatt feküdtem, a vihar már elmúlt, és minden pórusom homokkal volt tele, örültem, hogy nem vakultam meg és az ijedtségen kívül más, komoly bajom nem esett. Amerre csak néztem, a végtelen tunéziai homoksivatagot láttam, és a napot, amely kíméletlenül ontotta sugarait izzadó fejemre.

A szükséges dolgok megvoltak a tevéen, így aztán nem izgultam különösebben, hiszen akkor még azt reméltem, hogy hamarosan értem jönnek és keresni fognak.

A legnagyobb lelki nyugalommal elővettem fényképezőgépe-met, csináltam néhány fotót a sivatagról, a tevéről és rólunk együtt, amint a teve mellett ülök a homokban, széles vigyorral. Aztán, ahogy telt-múlt az idő, már kezdtem nyugtalankodni. Ennyire messze kerültem a társaságtól? – kérdeztem magamtól, és elindultam észak felé, a tevére ülve, szép lassan.

Ijedtségem nem akadályozott abban, hogy a táj szépségét élvezzem, és magamba szívjam a sivatag forróságát, végtelen nyugalalmát.

Egyszer csak kiabálást hallottam; valaki angolul segítségért üvöltözött. Nem sokáig kellett kutatnom, olyan ötven méterre tőlem egy alakot láttam, amint kézzel-lábbal integet felém. Odatevegeltem.

Egy velem egyidős, néger férfi volt, aki szintén elszakadt a csoporttól a viharban. Ő azonban rosszabbul járt, mint én, mert tevéje elszaladt körbefutni a sivatagot.

Inni adtam neki, és leültünk tevéem árnyékába. Robertnek hívták, Párizsban lakik – újságkihordó. Próbáltuk elviccelni magunkra hagyottságunkat; az idő múlásának arányával azon-

ban egyre inkább nőtt pesszimizmusunk, annál is inkább, mert már esteledett, egy óra és máris sötétségbe borul ez a most még vakító sivatag.

– Itt felejtettek minket – mondta Robert –, de ne izgulj, a szállodában észreveszik, hogy nem jöttél vissza és keresni fognak.

– Engem ugyan nem – feleltem –, mert nem laktam szállodában.

– Hát hol? – kérdezte csodálkozva, némi mosollyal.

– Egy házban, nem is tudom pontosan, merre van – mondtam, és elővettem azt a cédulát, amire lakcímem volt ráírva. Megnéztem, és elsötétült a tekintete: – Hát, azok biztosan nem fognak keresni.

– És te?

– Nem a Hiltonban vettem ki szobát, de azért nem is olyan helyen, mint te. Remélem, nagyon remélem, hogy keresni fognak...

Ebben maradtunk. Szótlanul szívtuk cigarettánkat, és hallgattuk egymás sóhajait. Akkor újabb kiáltás zavarta meg a csendet. – Még egy utas? – kérdeztem.

Hamarosan hárman voltunk: egy japán turista is elszakadt a csoporttól, és akárcsak mi, ő is egyedül volt eddig, de tevéje vele volt. Kiderült, hogy egy tevekaravánnal utaztunk, csak hát, ugye, az ilyen csoport nem igazi csoport – és amolyan „ismeretlen ismerősök” vagyunk, mint az egy buszban utazók. A japán valamivel idősebb volt nálunk, és szörnyen izgatott; könnyes volt a szeme, hangulata a miénket is elrontotta. Akkor már sötét volt; a sivatagban hűvösek az éjszakák. Szerencsére a két tevéen voltak pokrócok, azokba bugyoláltuk magunkat hárman.

– Jobb, ha egymást melegítjük – mondtam –, a másik kettő pedig bólintott. Így egymás mellett feküdtünk, a két pokróccal betakarózva. Alvásról szó sem lehetett. A japán zokogni kezdett, éreztem, amint rázkódik teste. – Holnap már a hotelodban alszol – mondtam neki. Erre még jobban sírni kezdett. – Ma éjjel tovább megy a turista csoportom Egyiptomba.

– Biztos észreveszik, hogy hiányzik egy utas – biztattam.

– És ha nem? – s erre újból sírni kezdett. Vállon veregettem, ahogy tudtam, így lassan megnyugodott.

Hajnalban iszonyúan fáradtan keltünk; mindenünk elzsibbadva, kócosan, homokkal a ruhánkban. De éltünk, és újra süttött a nap, ami reményt adott. – Útra fel! – kiáltottam mosolyogva, és elindultunk északnak, hiszen arrafelé található az a kisváros, ahonnan elindultunk.

Már messziről észrevettük, hogy egy teve fekszik magányosan; odasiettünk, és egy félig ájult embert találtunk ott. Egy indiai embert, akinek szája már cserepedett és haja, szeme, ruhája, mindene tele volt homokkal. Óvatosan felültettük, kinyitotta szemét, de nem szólt semmit. Inni adtunk neki, majd legyeztük egy rongydarabbal. Lassan magához tért, halványan elmosolyodott, erősen fogta a kezemet és azt mondta: – Köszönöm!

Mikor már mind a négyen ültünk a sivatagban, a három tevével körülvéve, kezdtünk megnyugodni; négyünk közül valaki csak hiányzik valahonnan! Az indiai is velem egykorú lehetett, és valami rokonszenvet éreztem iránta az első pillanattól. Nem tudom, miért; talán azért, mert indiai, és én szerettem volna Indiába menni valamikor. Bombayben él, előkelő kaszthoz tartozik, és jelenleg semmit sem csinál, szülei tartják el, ő pedig utazgat. Fél éve, hogy járja Európát, most pedig Tunéziát. Sokat mesélt magáról; mi pedig szívesen hallgattuk. A japán viszont csendes, visszahúzódozó. Valami hivatalnok Yokohamában. Nem sietett a közös tevékenységbe beszállni, és a kínált cigarettát sem fogadta el... Aztán egyszer csak, teljesen váratlanul, üvöltözni kezdett a maga nyelvén. Robert odament hozzá, és próbálta megnyugtatni, erre kiabálni kezdett, hogy egy koszos nigger ne fogdossa őt! Mindannyian felpattantunk, én pedig vállánál megfogtam és kissé megszorítottam, majd ráordítottam: – Fogd be a pofádat!

Erre elhallgatott, és mihelyt elengedtem, elszaladt jó pár méterre tőlünk. Hagytuk.

– Kiborult – mondtam, mire az indiai bólintott.

Robert csak állt, nézte az eget: – Nigger! – mondta magának halkan. Odaléptem hozzá: – Robert...

– Jól van, nincs semmi – vágott a szavamba, s én vállon veregettem, ő pedig oldalba bökött, és neveltünk.

– Mi vagyunk a világ! – mondta az indiai, és széttárta karját.

– Sajnos – felelte Robert, és a japán felé nézett. – Sajnálom őt – mondta. Aztán beszélgettünk, ki-ki mesélt életéről, mit csinál, mintha nem is a sivatagban, hanem egy kávéházban lennének. A nap egyre hevesebben sütött, és fogytán volt ételünk, italunk. Már dél felé járhatott. – Lassan kereshetnek valamelyikünket – mondta az indiai. – Vajon kit keresnek előszörre? – kérdezte Robert. – Szerintem – mondtam –, de közbevágott az indiai. – Szerintem legelőször téged keresnek majd. – Ugyan – feleltem –, hiszen én nem vagyok senki!

– Csak a nemzetközi Újságíró Szövetség tagja! – felelte Robert. – Láttam a tagsági könyvedet, amikor cigarettát vettél elő. – Nem jelent semmit – feleltem –, teljesen magánemberként vagyok itt.

– Engem csak egy hét múlva keresnek a szüleim – folytatta az indiai –, mert hetente szoktam felhívni őket. Megvannak nélkülem – és mosolygott, de azért zavarban volt.

– Engem pedig egyáltalán nem fognak keresni – mondta Robert –, hiszen egy újságkihordót nem vesznek emberszámba, főleg, ha az még nigger is!

– Ugyan már! – kiáltottam fel indulatosan.

– Lehet, hogy előszörre a japánt fogják keresni – mondta az indiai, – hiszen szörnyen precízek, biztosan észreveszik, hogy hiányzik egy utasuk.

– Nekem ugyan nem hiányzik – így Robert. – Nyugodj meg! – mondtam.

– Nyugodjak meg?! – kiáltott Robert és folytatta: – Mindig mindenhol ezt vágják a fejemhez: nyugodjak meg! Örüljek, hogy van munkám, szállásom, hogy nem az őserdőben élek egy törzsi kalyibában. Hiszen csak egy nigger vagyok, és mihelyt valami

kínos dolog jön, máris elfeledkeznek arról, hogy én is egyenlő vagyok velük.

– Hagyd abba! – kérlelte az indiai a legnagyobb nyugalommal.
– Én is elmondhatom mindezt, hiszen utazásaim során észrevettem egy-két lenéző pilantást. Na és? Mindenhol vannak rossz emberek, de jók is.

– Igen, persze – dűnnyögte Robert –, ne haragudjatok!

Közben a japán visszakullogott hozzánk; két-három méterre állt tőlünk.

– Szomjas vagyok – mondta.

Az indiai adott neki inni; úgy adta át a dobozt, hogy kezük egymáshoz érjen. A japán megköszönni elfelejtette... Kissé feszült volt a hangulat, próbáltam eltréfálni a dolgot, de nem sikerült.

– Maradjunk itt, vagy menjünk tovább? – kérdezte a japán, mindannyiunkra nézve. – Menjünk – mondtam. Szavaztunk, és végül is útra keltünk. Elöl ment Robert, mögötte én, majd a japán és az indiai zárta sort. A tevék közöttünk. Néha felszállt egyikünk a tevére, majd a másikunk, hogy ne nagyon fáradjunk el. Út közben beszélgettünk különböző városokról, tájakról, szokásokról. A japán szóba hozta a sivatagi rablókat, de az indiai úgy nézett rá, hogy jobbnak látta ejteni a témát.

Egyszer csak nagy bűgást hallottunk; pár perc múlva egy helikopter tűnt fel az égen. Meglátva minket lejjebb jött, majd hamarosan jó pár méterre tőlünk, hatalmas homokfelhőt kavarva leszállt. Arab tevehajcsárok szálltak ki, akik a tevékhez mentek, és hamarosan elindultak velük. Mi pedig a helikopterbe szálltunk, két európai közé, akik minket kerestek. – Na és kit kerestek először? – kérdeztük szinte egyszerre a pilótától, aki értve a kérdést, széles vigyorral mondta: – Robertet!

– Ez nem igaz! – kiáltotta Robert. – Engem kerestek először?

– Igen – felelte a pilóta –, először magát, aztán a japánt, aztán az indiait.

– És engem? – kérdeztem. – Magát nem keresték sehol – felelte szomorkásan.

- Ezért nem jó magánszálláson megszállni – mondta szinte egyszerre Robert és az indiai. A japán vigyorgott, szeme csillogott. A leszállás után gyorsan taxiba szállt és elhajtott, szinte el sem búcsúzott tőlünk. Mi együtt maradtunk; mivel nem csoporttal voltunk, megtehetjük. Akkor már szinte barátok lettünk; hármásban jártuk a nevezetességeket, szórakozóhelyekre is együtt mentünk. Három nap múlva mennem kellett, a repülőjegyem fix dátumra szólt. Kikísértek a repülőtérré; az indiai aznap ment tovább, Robert pedig másnap indult haza, Párizsba. Átöleltük egymást, és címeiket cserélve, érzékenyen búcsút vettünk.

A repülőgép ablakából lenéztem a sivatagra; ez a pusztaság adta eddig a legtöbbet nekem.

Görög nyár

Váratlanul érte a fordulat; nem kényeztette az élet napos oldala, ám sosem zsörtölődött emiatt. Elfogadta sorsát olyan-nak, amilyen, s ha nagy ritkán mégis elcsüggedt, a nála rosszabb körülmények közt élők jutottak eszébe: a hajléktalanok, az éhezők, a menekültek, a betegek, rokkantak. Ő jobb, ha hallgat. Semmi baja igazán s eltekintve a fejfájástól és az időnkénti fogfájásoktól, viszonylag egészséges. Dolgoznia sem kell, bár szerények a körülményei, jövedelme, ő azt is beosztotta és örült a szabadságnak, mely megadatott neki.

Csak a magány, az ne lenne! Ám itt, ebben a csodálatos környezetben – épp szokásos, évi társaskirándulását élvezte, jelen esetben Athénban –, mikor a csoport egyik tagja „szemet vetett” reá. Már mások is tapasztalták és most kezdi elfogadni, bár nem tudja, mi lesz a vége. Számára nehezen hihető a dolog: egy feltűnően csinos nő minduntalan az ő társaságát keresi. Egy asztalnál ültek, a buszon is, és mindig őt kéri meg, hogy fényképezze le különböző helyeken, szituációkban. Még a tengerparton is, abban a gyönyörű kisvárosban. Minden férfiszem

megakadt a nő, aki vele egyidős lehetett; szőkésbarna, hosszú haja vállát verdeste, formás alakja mint egy szobor. Tekintete élénk és mélyen ülő s arcának volt valami sugárzó jellege. Vidám, de mégis melankolikus volt, bár néha hajlott a hangoskodásra. Volt, amikor az idegenvezetőt túlkiabálva mondta a maga ismereteit egy-egy műemlékről, aztán este a táncnál magában gubbasztott és mindenkibe belemart. Egyedül őt viselte el.

Eleinte szokványos dolgokról beszélgettek; az ország látnivalóiról, a művészetekről, majd lassan átsiklottak a magánéletre és ki-ki felvillantotta köznapiságát. Valahogy megkedvelték egymást; bár eleinte őt nagyon zavarta a nő feltűnő szépsége. A csoportban volt még rajta kívül két egyedülálló férfi – egyikük hálótársa volt a szállodában –, s ezeknek sokkal nagyobb esélyük lehetett volna, ha... ő nem is mert megszólalni eleinte, annyira lenyűgözte és zavarba hozta a nő szépsége, ám a nő megszólította és azóta is fogva tartja.

Sokat beszélgettek, de igazából semmit nem tudott meg: mit csinál, hogyan él. Ezek a dolgok valahogy homályban maradtak, s ő is csak annyit mondott magáról, hogy firkász. Ebben maradtak.

Napok múlva megérintették egymást; a nő fogta meg az ő kezét az asztalon, s neki még a lélegzete is elállt ettől a mozdulattól. A nő elnevette magát. Még éjszaka is visszhangzott fülében ez a nevetés.

– Miért nem mész rá? – kérdezte egyik este hálótársa. – Nem veszed észre, hogy rád bukik?

– Ez az, amit nem értek – felelte –, hiszen... ő olyan szép, én meg... szóval nem tudom... nem értem.

– Hát ezt speciel én sem értem! – mondta társa nevetve –, de hát a nők már ilyenek.

Másnap délelőtt fürdés volt Theszaloniki közelében. Igazi görög nyár tombolt. – Nem jönnél velem motorcsónakázni? – kérdezte a nő. Először nemet mondott, mivel neki nincs sok valutája, de a nő legyintett: – Nem gond –, s Visa-kártyájával

fizette ki a motorcsónakot, hozzá pedig a vizisít. Gyerekkora óta szeretett volna motorcsónakot vezetni, pláne vizisízni, s most ennek a vágyának a beteljesülése teljesen feloldotta.

– Végre elengedted magad – mondta a nő, már kint a nyílt vizen s átfogta a vállát. Ő abban a pillanatban zavart lett. A nő leállította a csónakot. A hullámok lassan lenyugodtak és a csónak, mint egy darab fa ringott a kék tengeren. Távolban a part látszott, s a nap vakítóan ontotta melegét. Hallgattak, de fagyos volt e hallgatás. A nő felállt, odament hozzá.

– Nézz rám – mondta, s két kezét vállára tette. – Gondolom, mi jár a fejedben.

– Én, nekem annyira...

– Ne – suttogta, s ujjait szájára tette. – Rokonszenves vagy, tudod jól, és engem nem zavar a külsőd. Sőt! Ilyesmire vágytam már régóta. Hogy valaki végre már ne csak a szexis nőt lássa bennem, hanem az embert. El se tudod hinni, mennyire boldoggá tettél azzal, hogy beszélhettem veled mindenféle dolgokról és te meghallgattál, komolyan, s nem legyintettél. Azt hiszed, a szépség olyan nagy kincs? Persze, igazad van, el kell ismernem, sokkal könnyebb az élete egy csinosnak, s nem kellett szenvednem a csúfolódóktól, mint neked. De valahol egy cipőben járunk. Tudod, milyen nehéz állandóan elviselnem a célzásokat, a megjegyzéseket, mindazt, amit a külsőre mondanak? A szépség valahol a csúfság testvére és aki túl szép, azt épp úgy megszólják minduntalan, mint a csúfat. Akár negatív, akár pozitív értelemben. Ha nem válaszolok a bókoknak, beképzelt liba vagyok, ha válaszolok, akkor meg luxuskurva. Sose tudod, mit cselekedj és egy idő után már épp annyira teher a szépség, mint a csúnyaság. Nem tehetek róla, hogy ilyenek születtem, mint ahogy Te sem. Ha valaki, én tudom, persze te is, hogy igazából mi az, ami fontos: a szeretet. S hány üresfejű, beképzelt alakot kell elviselnem csak azért, mert szép vagyok. Úgy használnak időnként, mint egy védőpajzsot s azzal senki nem foglalkozik, hogy én is érzek, gondolok, szeretnék. El se hiszed, mennyire egyek vagyunk: te azért vagy kirekesztve valahogy a

társadalomból, mert csúnya vagy. Én azért, mert túl szép vagyok a köznapi életben. Az emberek nem tudják elviselni a szépség erejét, mint ahogy a csúnyaságot sem, mert mindkettő irritálja őket és eszükbe juttatja közepszerűségüket, szürkeségüket s titkon irigyelnek azért, mert mi mások vagyunk. Mi kilógunk a sorból. Érted? – Persze, hogynem... – válaszolta a fiú.

– Néha nagyon nehezen viselem már a dolgokat s az emberek azt gondolják, na, ennek aztán nem sok baja lehet, pedig... ráadásul még jó módú is vagyok, úgyhogy jó parti lennék, ha férjhez akarnék menni. De nem akarok... illetve nem hiszem, hogy... tudod, olyan nehéz elhinni, hogy valóban engem szeretnek és nemcsak a szépségemet. Te azért nem találsz magadnak társat, mert... szóval tudod, én meg azért nem, mert... hát nem látod, hogy egy cipőben járunk?

– Inkább egy csónakban – mondta ő és elnevettek magukat.

– Te... te még nem...? – kérdezte a nő később.

– Nem – felelte ő s behunyta a szemét; egyszercsak azt érezte, hogy a nő áthajol hozzá, teste árnyékot vetített és a következő pillanatban szorosan egymáshoz simultak.

– Ilyennek képzelted? – kérdezte a nő, miközben a haját simogatta.

– Igen, azt hiszem – bár igazából nem is foglalkoztam vele. De nagyon jó volt – mondta és feléje fordult. – Köszönöm.

– Ugyan – nevette el magát a nő –, ez az első alkalom az életemben, hogy én kezdeményeztem – és újra nevetett.

Ezután felváltva visisíztek nagy kurjongatások közepette és estefelé visszamentek a kikötőbe. Mindenki árgus szemekkel nézte őket, de ők nem zavartatták magukat. Egy-egy moraj, halk megjegyzés kísérte útjukat, de vacsoránál az asztalnál ugyanúgy viselkedtek, mint eddig, barátságosan, de nem bizalmasan. Így aztán a többi utas törhette a fejét, volt-e valami köztük, vagy sem.

– Mesélj – kérlelte hálótársa a szállodában –, milyen volt? – s felült az ágyra, lábait maga alá húzva.

– Nem volt semmi, mi lett volna? Csónakáztunk, vizisíztünk, jókat nevtünk, beszélgettünk.

– Tényleg? – kérdezte hitetlenkedve. – Te nem vagy normális. Nem azért, hogy megbántsalak, de nem hiszem, hogy bővében vagy a barátnőket illetően, itt pedig egy bombanő rokonszenvezik veled, te meg elszalasztod. Más férfiak pedig kiteszik a lelküket, hogy egy asztalnál ülhessenek a csajjal, de ő csak téged méltat társaságával. Furcsa...

– Miért?

– Ugyan, ne mondd, hogy természetes dolog. A csúf meg a szépség! Bocsnat, nem akartalak megbántani, de...

– Fejezzük be, jó?

Másnap kirándultak a Meteorákhoz; együtt voltak ismét, de úgy, mint korábban. Senki nem tudott biztosat, és az értetlenség kiült az arcukra.

A repülőgépen, hazafelé halkán beszélgettek. – Találkozhatunk? – kérdezte ő, de a nő nem felelt. Nem állapotok meg semmiben; útiélményeikről beszélgettek s Ferihegyen a nő úgy eltűnt egy pillanat alatt, mintha nem is lett volna. Azóta nem is látta, bár várja. Csak egy fénykép maradt róla, mely a tengerparton ábrázolja: – Úristen, milyen bombanő! – és most döbbsent csak rá, milyen szépséggel hozta össze a sors.

Utcán

Sok választásom nem volt; mindegy, a lényeg az, hogy hasznosnak hiszem magam, ha nagyon bebeszélem hasznosságom értelmét a társadalmi gépezetbe. Bár tudom, foglalkozásom némely emberben negatív gondolatokat ébreszt, mégis büszkén vallom magam annak, ami vagyok.

Jelenleg. Most, ebben a stádiumban; ugyanis semmi sem örök – tapasztaltam –, így hát remélem, a mobilis in mobili ismét elmozdít majd más jellegű tevékenység felé, ami éppen olyan hasznos lesz, mint a jelenlegi. Pár napig gondolkodtam, hogy a kettő közül melyiket válasszam, végülis a környezetvédelmi specialista nevű tevékenységet tettem magamévá mint azt a valakit, aki már két hete kerülgetett depressziós pillantásaival. Persze, lehettem volna kommunikációs almenedzser is – lám, a szabadság lehetősége! –, de ahhoz nem volt kedvem, hogy annyit rohangáljak. Ez utóbbi a köznyelv szerint kisegítő levélhordó, míg az első utcaseprő. Hiába, haladni kell a korrallal, és ebben a menedzseri maszekvilágban alkalmazkodni kell néha – csak nem tudom miért – a szokásokhoz. Mert ugye, mennyivel jobban hangzik egy bemutatkozásnál, ha azt mondom, hogy környezetvédelmi specialista vagyok, mintsem, ha azt: utcaseprő. Az emberek azt gondolják, valami komoly fehérgalléros munkát végzek – s ha valaki, hát én tudom, hogy az utcaseprés valóban mennyire komoly munka – és mindenféle hülyeséget kezdenek beszélni a környezetvédelemről, tudálékos általánosságban. Mikor aztán előhozakodom az utcai szemetelés nehezen deffiniálható problémájával, úgy néznek rám, mint akit nem akarnak meglátni. Ekkor szoktam bedobni magyarul foglalkozásomat. A döbbenet színpadi: két lépés hátra, s a tekintetek kihunynak, mint a kihűlő vulkánok. Ebből is látni, mennyire a látszatnak hisznek az emberek valójában; vajon a szókimondás halálos bűn? Úgy tűnik, sajnos igen, hisz alapjaiban nem változott az ember.

Azért szeretem a munkámat; kint vagyok az emberek közt, nézem a forgalmat, a jövés-menést, az autók rohanását, egy-egy balesetet – soha ennyiszor nem voltam tanú, mint mostanság! – és hallgatom a mellettem elrobogó emberek szófoszlányait, egy-egy mondatát, melyek elszomorítóan alpáriak és reklám ízűek az én irodalmi fülemnek.

Sokszor igénybe veszik emberi mívoltomat is: többnyire idegenek, akik egy utcát, boltot, hivatalt keresnek, és én mindig széles mosollyal útba igazítom őket. Vannak naponta visszatérő ismerőseim; öreg nénikék és bácsikák, akikről sugárzik a bölcsesség és az egyszerű lét öröme, vagy a gyerekek, akik iskolába rohannak. Egy-két emberi lény megáll és elbeszélget velem időjárásról, áremelkedésekről. Ilyenkor abbahagyom sokrétű munkámat, rátámaszkodom a seprűre, lapátra, mikor melyik esik kezem ügyébe. Néha vannak kínos percek is: amikor gúnyos megjegyzések érnek amolyan nagyvilági utcalányoktól, akik orrukát befogva vigyorognak rám, egy elsuhanó autóból pedig ki szoktak integetni, hadd ne mondjam, mit. De nem izgatom magam miattuk; ez is velejárója munkámnak, és mindinkább belejövök a monotonitás kellemes atmoszférájába. Nekem, aki nek hosszú hónapokon keresztül nem volt munkám és szinte ki sem léptem a lakásból, épp csak a boltba jártam –, most minden az újdonság varázsával hat. Mozgás és lárma vesz körül, magába szippant az utca kavargó élete, és érzem ereimben a vér lüktetését, azt, hogy benne vagyok az „élet”-ben.

Már nem visszhangzik minduntalan a „miért élek” kérdése bennem. Jól érzem magam az utcán; hat órás munkám megadja azt a jogot, hogy társadalmi embernek érezzem magam – olyan, aki tesz valamit azért, hogy rend legyen, ha nem is a fejekben, de legalább az utcán.

Messszinek tűnik régvolt életem. Mintha újjászülettem volna, és az, aki voltam, mintha köddé vált volna. Néha szomorúság fog el, de úgy érzem, mintha ködben járnék, ahol csak homályosan látom azokat a dolgokat, amik valamikor élesek voltak. Talán elveszett bennem valami, lehet; de ugyanakkor újjászüle-

tett egy meg nem fogalmazható érzés, ami zsigereimben lüktet, és optimizmust ad a pesszimizmus helyett. Nem szívesen gondolok arra, hogy a társadalmi ranglétra hányadik fokán állok. Rokonságomban mindig is fekete bárány voltam, sose tudtam alkalmazkodni, megalkudni, és ők elnéző mosollyal nézték vergődésemet. Én, aki már annyi minden voltam, végre nyugalmat leltem.

Mostanság egyre többet vagyok egyedül; nem önszántamból. Mióta környezetvédelmi specialista vagyok, az ismerősök mint ha elszálltak volna az őszi széllel. Talán szégyellik köznapi tevékenységem, azt, ami vagyok? Furcsa, hogy az emberek foglalkozása mennyire átszövi akaratlanul is kapcsolatrendszerüket, és azt a közeget, amiben élnek. Mennyivel erősebb a látszatok világa, mint az érzéseké. Én sose szégyelltem állásomat, büszkén vallom mívoltomat, hiszen ettől még nem változik meg bennem semmi, ami igazán fontos. Néha látok egy ismerőst, aki meglátva engem munka közben, sietve ellép, vagy a másik oldalra sompolyog; ilyenkor kissé indulatba jövök, de aztán megnyugtatom magam. Nem nekem kell szégyenkezniem.

Világom nem változott; a gátor tájékán feltörő érzéseknek keresek társakat, és munka után a „Hatcsöcsű”-ben eliszogatom kólámat a társadalom lecsúszott kispolgáraival, akik közt nem kell „szégyenkezniem”. És akik közt néha igazgyöngyöt találok! Aztán mászkálok, moziba megyek, majd beülök kis Polskimba, és irány haza; otthon vár a sok ezernyi könyv, a kis szoba, melybe belezsúfoltam az egész világot, és ahol mégis annyira egyedül vagyok. De az álmatlan éjszaka után visszavár az utca a maga köznapi valóságával, hogy elűzze pesszimista gondolataimat.

A legharmonikusabb utcaseprők egyike vagyok ilyenkor.

Részeg-józanok

Na persze, tudhatta volna Béla, hogy István nem fogja anynyiban hagyni a dolgot! Hiszen egy férfi legyen férfi! Milyen dolog az, hogy a menyasszonyát nem védi meg, csak később, napok múlva, mikor az a másik már szinte el is felejtette, hogy mit csinált és kivel? Hiába szép dolog a barátság, a szerelem még ennél is nagyobb és nemesebb.

Béla kint ült a padon, a napfényes októberi délelőttön, és várta a fejlemények alakulását; nem egyedül volt. Társasága előkelőségekből tevődött össze. Egy üveg francia pezsgő, fél liter vodka, kis üveg brandy. Ezeket úgy sikerült elcsennie-szereznie. Nem, nem lopta! A lopás bűn, s ő nem követ el bűnt, mert jó keresztény polgára az egyháznak, még akkor is, ha az egyház kitagadja ilyen-olyan véleményeiért. Mert Béla nem volt csépelni való; nyelvét arra használja, amire Isten adta: szókimondásra, és persze egyéb nyalakodásra is, gondolva itt a Böskével való enyelgésekre. De hát Böske nem volt egy szexbomba, és ritkán volt józan, s ha mindketten azonos hullámhosszon álltak, mint Rómeo és Júlia fogták egymás kezét az éjszakai Duna parton, bárki romantikus szerelmespárnak nézhette őket. Távolról. Mert közelükbe érve az alkohol szaga lenne érezhető. Béla jó fiú volt; harmincon túl, borostásan, kócos hajjal, sovány, beesett, karikás szemekkel nézte a világ forgását és mindazt a naponta ismétlődő cirkuszt, ami kitöltötte életének mindennapjait.

A nap ontotta őszi, vénasszonyos sugarait a városra és Bélára, aki egyre jobb kedvre hangolódott annak függvényében, hogy az üvegekben milyen mértékben fogytak az innivalók. Nem volt kényes; a többféle italt, mikor már kevéske volt, egybe öntötte és úgy ivott. Úgy is egy dolog lesz belőle, és így eredeti íze van az itókának; sőt, talán egy újfajta italt is kitalálhatna, és róla lehetne elnevezni! Így fennmaradna a neve! De nevének fennmaradásán kívül saját magának is fenn kell lennie. Ez már nehezkesebb, mint a halhatatlanság. A halandóság tele van kőbe

zárt fájdalommal, keserűséggel, átvirrasztott éjszakákkal. De Béla optimistán volt pesszimista.

Hitte, hogy az élet szép és jó, még akkor is, ha sajnos, léte nem realizálódik ebben a deffiniált averroista világban – ahogy ő szokta mondani ismerőseinek. Néha elment a József Attila Szabadegyetemre ilyen-olyan előadásokat hallgatni; nemcsak azért, mert ott meleg volt, kellemes hangulat, hanem mert valóban érdekelt az okosok párbeszéde. Bámulattal nézett rájuk, és a professzor tar koponyája felett olykor glóriát látott.

A percek, majd az órák is lassan múltak; Béla várt, ivott, újra várt, és újra ivott. Élvezte a napsütést, azt a langyos melegséget, amit az októberi nap adni tud. Ez már nem a nyár forrósága, hanem egy megnyugodott, kifáradt napocska utolsó rezdülése. Sírt, ha ránézett a napra! Napimádó volt, és nem kellett Ibiza-ra mennie, hogy leburnuljon; szinte ijesztően barna volt nyárvégeken, mert mindig kint volt a szabadban, parkokban ülő vén-aszszonyok és kutyát sétáltató emberek közt, ahol el lehetett beszélgetni a világ folyásáról. Béla művész volt: műfaj nélküli művész, mert nem alkotott semmit, csak saját életét. S ez a legnehezebb műalkotás, melyet ember csak csinálhat. Ráadásul állandóan ott kísért mögötte-felette az elrontás lehetősége, ami mindazt rombadönthette, amit fölépített.

Várta Istvánt; hát igen, nem kellett volna. Mert más Böskével szeretkezni – Úr Isten, milyen tüzes tudott lenni néha az a lány! –, és más Icával. Tudta, persze, hogy tudta, hogy István barátnője „menyasszony”, de ezt is csak István mondja. Ica nem tartotta magát menyasszonynak, és csak bánatában ment Istvánhoz olykor-olykor. Igazából engem szeret – gondolta nem is ok nélkül Béla –, és mikor azon az estén, lefelé jövet a Ménesi úton, ahol az egyik ismerősnél születésnapot voltak ünnepelni, senki nem gondolt semmi komoly dologra. Be voltak rúgva, jól érezték magukat, nevetgéltek. Ica belékarolt, átfogta nyakát, cirógatta haját... azután egyszer csak megfogták egymás derekát, átölelték egymást, és beestek a bokrok közé. Nem is vették észre, hogy a társaság, köztük István is, lassan eltűnik a kivilágított, kanyar-

gós Ménesi út aljában, kiérve a Móricz Zsigmond körtérre. Ők ott maradtak; csodálkoztak egy pillanatra, majd egymás szemébe nézve, szó nélkül hagyták, hogy vérük pezsegjen, és átadták magukat a szeretkezésnek.

Másnap reggel, mikor István felkereste, számon kérte őt; abban maradtak, hogy ma itt, a kis park mögötti téren párbajoznak. Aki győz, azé lesz a nő. Nevetséges; párbajozni a mai világban egy nőért! Méghozzá komolyan. Kicsit félt, nem volt hozzászokva a verekedéshez. Tizenéves korában verekedett utoljára. Nem szerette a verést, úgyis megver mindenkit a sors, minek ráadásul adni! Béla humanista ember volt, még ha sokan ezt nem is tudták róla.

Egyszer csak hallotta István jól ismert, kimért lépteit a lehullott faleveleken. Jaj, Istenem – sóhajtotta magában, és fájdalommal gondolt az elkövetkezőkre.

– Szia – köszönt István, és kezét nyújtotta. – Szép időnk van – s leült mellé.

– Kérsz? – kérdezte Béla, felé nyújtva üvegét.

– Nem – morogta barátja, és farkasszemet néztek. Bélát kiverte a veríték, már-már rosszul lett, keze remegett és éppen szólni akart, mikor István közbeszólt:

– Mielőtt elájulnál a félelemtől, csak azt mondom: nincs párbaj! Békével jöttem – s nyújtotta jobbját Béla felé. Béla mosolyogva, megkönnyebbüléssel rázott kezét barátjával. Abban a pillanatban előjött Ica és Böske, s egymást túlnevető, hangos kacagásuk felszállt a budai hegyekbe.

A Pietà előtt

**Barcza Barnának örök barátsággal,
amiért segített
a „Valóságmegragadás”-ban**

Rómába régóta készült; ez a váratlan utazás örömmel töltötte el, és még azt sem bánta, hogy útitársai elütnek elvásáraitól, hiszen nekik elsősorban a piac megtekintése volt a fontos. Fárastzó út állt mögöttük, 24 órás autóbuzozás után érkeztek az Örök Városba. Különösebben nem gondolt arra, mi lesz; átadta magát a véletlenszerűségek láncolatának, és amikor a Szent Péter Bazilika előtt felnéztek a kék égre, csak sóhajtani tudott magában: hát ide is eljutott! Lenyűgözte a tér nagysága, a szobrok és a loggiák sokasága, az apácák és a papok jelenléte, a világ minden részéről összevetődött turisták kavalkádja. A galambok szelídek voltak, és a kőszobrok hideg tekintettel nézték az alattuk folyó zsvajgást.

Akaratlanul is eszébe jutott Michelangelo verse: „...kő vagyok és alszom; jó nekem! / Mert ennyi szégyen, ennyi kár között / Legjobb nem hallani, nem látni semmit sem.”

Ő azonban látott; tágra nyílt szemmel nézte azokat a falakat, amelyeket annyi ember látott, tapintott már. Bent, a Bazilikában hűvös volt, a márványok hideg ragyogása mégis melegséget adott. A halk moraj, a gyenge fények és az a fajta erő, a hit ereje, amely összekovácsolja ezt az egész épületet, csodálatos atmoszférát alkotott a maga szakrális jellegében. Meg lehetett érezni a levegőben a hit erejét, mintha az emberek aurája itt megsokszorozódna, és a gonoszság, ami bennük van, megsemmisülne a kőfalak között. Vagy mégsem? Szent Péter keresztre feszítésének helyén nevetés hasított a levegőbe, és a terem egyik sarkában egy fiatal pár ölelkezett, mások szájában pedig rágógumi, amelyet bamba tekintetük kísért. Ő nem tudta megérteni és nem is akarta, csak azt érezte, hogy valami megindult benne. Ott állt,

kissé távolabb a maga csoportjától, és nézte a Bazilika sarkait, mennyezetét, az apróbb dolgokat, a padlót, mindazt, ami látható, és csak azt érezte, hogy valami remegés járja át egész testét. Zsigereiből tört fel a fájdalomnak és az örömnak az a keveréke, amelyet nem tudott megfogalmazni, de amely mégis benne feszült. Levegő után kapkodott, mintha szorongatná valami. Elnézte a Bazilika egységét, érezte szellemi kisugárzását, és egyszer csak könnyekben tört ki; úszott előtte az egész Bazilika szobraival és eleven embereivel, akik eltűntek szeme elől, és még soha nem érezte magát annyira harmonikusnak, mint abban a pillanatban. Egy oszlop mögé húzódott... nem emlékszik rá, mikor sírt így, ennyire, ilyen tisztán és őszintén, amikor pedig semmi oka nem volt rá, és mégis... mintha egész élete, minden szenvedése, fájdalma, hite és csalódása, reménysége ott és akkor összpontosult volna. Megérezte a hit erejét és azt, hogy igenis van Isten, amit ő sosem tagadott, de nem fogadta el az egyházak keménységét, ellentmondásait. Mintha a falakból áradtak volna a szavak, a gondolatok, amelyek reményt és útmutatást adtak, hogy helyes úton jár, és ne higgye, hogy szenvedése értelmetlen. Csak egy bűn van a földön: fájdalmat okozni, és csak egy dolog van, ami fontos: a szeretet! Ő, aki mindig csak szeretett, de akit sosem szerettek igazán, most megérezte a szeretet erejének kisugárzását, megmagyarázhatatlanságait. Jó ember, rossz ember, van-e értelme életének... ezek a kérdések el sem hangzottak, mégis választ kapott. Csak állt ott az oszlop árnyékában magába roskadva, kimerülten az átélt örömtől. Percekig nem mozdult; amikor végre megnyugodott, még könnyes szemmel nézte a Pietàt, melynek golyóálló üvegfala előtt szembeállt tükörképével, és remegő kézzel letörölte könnyeit. Nem látta társait, akik már egy másik sarokban hallgatták az idegenvezető magyarázatait.

Amikor előlépett az oszlop homályából, megállt a Pietà előtt, és magában mondott valamit, amire már nem emlékszik. Csak azt tudja, hogy beszélt Istennel, és erőt kapott, amelyre oly nagy szüksége volt.

Lassú léptekkel, mint aki most tanul járni, elindult csoportja felé. Szent Péter szobrának lábát ő is megsimogatta, amely a sok érintéstől lekopott és már formátlan, de mégis tökéletes a maga nemében. A Bazilika levegője nehéz volt és súlyos, mint az a gond, amely a bentlévő emberek lelkét nyomja. Itt nem hazudhatnak, vagy ha megteszik, tévedésből vannak jelen, és az alapvető igazságokkal nincsenek tisztában. Ő, aki az imént tért magához, nem volt vallásos a szó klasszikus értelmében; nem ismerte a liturgiákat, az imákat, a szokásokat, az ünnepeket, csak egyet tudott: szeretni. De azt az abszolútra való törekvéssel, ahol nincsenek „de” és „talán” szavak, csak „igen”-ek és „nem”-ek, tiszta, egyértelmű gondolatok. Ő, aki túl érzékeny a világ fájdalmaira, akit minden szenvedés megérint, és aki minden szenvedést átél, tudja, messze még az út vége, ahová eljutni készül. Mintha mindaz lepergett volna előtte, ami addig volt, amit addig átélt, mintha egy pillanatra önmagán kívül született volna, mégis önmagában, aki önmagából kiindulva önmagához tér vissza. A kegyelem járta át egész lényét, és megvilágosította homályos részeit az egészben, hogy erőre kapjon. Mégsincsnek véletlenek: neki el kellett jönnie erre a szent helyre, hogy átélje ezt a hatalmas, karizmatikus élményt.

A Bazilikából kilépve a verőfényes térre mintha egy más világba lépett volna: itt minden tiszta és fényes, túl vakító, túl éles, mely élességében bántja az ember szemét.

Csak egy kicsit meghalok

Hanák úr fiatalos léptekkel sétált a kihaltnak tűnő, de egyáltalán nem élettelen budapesti éjszakában. Kezét zsebredugta, s lompos, viharvert kabátja, mely hátul felszakadt, mikor neki ment egy lámpaoszlopnak még tavasszal, úgy lógott sovány testén, mint valami halotti lepel. Kékesszürke szeme mint két üveggolyó visszapillantott a világba, rácsodálkozva, hogy mi ez az egész, ami vele történik. Tudta már, hogy meg fog halni, pedig nem volt betegbb, mint bárki más, sőt, ha úgy vesszük, egészen jól kihúzhatta volna egy szalaggyár nyolcórás rabszolgapadja mellett anélkül, hogy kiváló dolgozó jelvény diszelegne mellén. Ő meghívta a halált, s ez kegyeskedett hozzájönni, nem úgy, mint a vén Rozi, akinek már vagy hatszor megkérte a kezét, de a bolond (!) máshoz ment, pedig az a másik nem szerette ÚGY, csak a kényelmet, amit nyújtani tudott. Ő nem tudott nyújtani egyebet sovány testének melegénél egy padlásszoba rejtett zugában. Nem szerette Hanák úr az életet, hiába is süttött be a napsugár, verte az eső, s gúnyolták az emberek megvetésükkel. Hirtelen döntött, mint mindig, s nem bánta meg, már ÉREZTE, ahogy testében egyre oszlik és nő a halál lehelete. Hát igen, ez tiszta biológia – mormogta magában, s tépett bajuszát megsimogatta. Milyen egyszerű ez az egész, és mégis mennyire nehéz! Szeme könnybe lábadt, amint lépkedett tovább, s azt mondta magának, hogy a hidegtől, a széltől könnyezik, nem pedig a bánattól vagy fájdalomtól. Tiszta biológia az egész, nem kell csodálkozni. Megállt egy lámpaoszlop előtt, mely sárga fényt ontott, s reszkető kézzel előhalászta cigarettadobozát, hogy rágyújtson még egyszer, hadd élvezze a cigaretta mámorító kékjét, ami szintén csak biológia. A fellobbanó gyufalángnál látni lehetett, ha csak egy pillanatra is azt a megtört és félelemmel átszótt, barázdált arcot, szemének borzalomtól csillogó fényét, amellyé vált. Ő nem akart félni, mégis egy gyenge átsuhanó remegés futott át egész testén, mint amikor nagy hidegben

megrázkodik az ember csontja velejéig. Tovább lépkedett, mint a pesti verebek a nagy tereken, céltalanul és egyre érezve a biológia törvényét. Majd népesebb hely felé indult, látna akarta, vajon az emberek ÉSZREVESZIK-E, HOGY HALDOKLIK? A Nyugati pályaudvarra ment, s mint oly sokszor, most is megérezte azt a sajátos, hajléktalanok által termelt szagot, ami megcsapta, mintegy arcul ütve. Cigijét elnyomta és a földre dobta, épp mikor egy takarítónő ment el mellette. Rámordult a nő, de ő vissza se nézett, bár egy kis lelkiismeretfurdalás kínozza, szegény asszony, milyen piszkos munkát végez, s alig kap érte valamit. Szegényke, úgy sajnálom, de hát nekem már úgyis mindegy.

Biztos léptekkel ment a váróterembe, mint aki élete nagy szerepét játssza el. Valóban úgy érezte magát, mintha egy világszínpadon lenne, mondjuk a milánói Scalában vagy a párizsi Olympiában, s ő a főszereplő. Haja csapzottan lógott barázdált homlokába, amit az évek szántottak bele, majd körbenézett, mint Krisztus a tanítványai között. Nem értette, hogy az emberek miért nem veszik észre azt a valamit?! Megdermedt egy pillanatra. Majd kis szünet után odament az emberekhez, és próbált rájuk-beléjük nézni, beszélni velük, de senki sem méltatta még csak egy kézlegyintésre sem. Mi ez, mi ez, kérdezte magában, és felsejlett Dsida versének egy része: „meghalok, nem veszik észre”. Hát lehet ez? Hogy ő itt áll reszketve és érezve testében, hogy terjed a biológiai halál, és az emberek nem vesznek észre rajta semmit? Tekintetében, mozdulataiban, oldalpillantásaiban?! Hogy lehet ez, hogy egyszerűen nem veszik észre? Hol van az a valami, amit sejtésnek vagy előérzetnek szoktak hívni?

Hanák úr teljesen megtört, és mint elázott csirke kullogott kifelé. Utoljára még visszanézett, hátha lesz valaki, de semmi és senki; csak közönyös és álomból felzavart morcos tekintetek kísérték utolsó útjára. Jobb is – gondolta magában, s elindult valami nyugalmas helyet keresni.

Kiért a Duna partra; leült a lépcsőre, kabátját levette, mert a kő hideg volt, s nézte a Duna hullámait. Apró kis fodrokat

csipkézett a lány hullámsereg, egymást kergették, mint kis gyerekek a karikákat. Sötét volt a víz, bűdös, szennyes. Szemben a túloldalon ott fénylett teljes pompájában a budai hegyoldal, a hidak fényláncai mint földre szállt angyalok szárnyvillogásai fénylettek.

Egy fiatalember bukkant fel, úgy jött, mintha el lett volna vágva a nyakától. Megállt Hanák úr mögött, s lenézett rá, mint a hold szokott olykor a földre pillantani. Nem szólt egyikük sem, csak figyelték egymást. A fiatalember pár percnyi álldogálás után leguggolt Hanák úr mellé, s ránézett. Ekkor nézett rá Hanák úr is a fiatalemberre. Jóképű srác volt, olyan, akit a lányok szeretnek; kék szem, barna haj, homlokába lógva egy fürt, s szabályos arc, bajusszal. Ruhája viseltes, de divatos volt.

– Mi baj? – kérdezte elfúló hangon a fiatalember, s jobbjával megbökte kissé Hanák úr vállát.

– Nincs semmi – felelte Hanák úr kis szünet után –, csak egy kicsit meghalok. – A fiatalember nem szólt; nem lepődött meg, úgy fogadta a hírt, mintha azt mondták volna, hajnalban felkel a nap.

– Hát akkor minden jót – bökte válaszul a szépfiú, és lassan elballagott, ki tudja, hová. Ahogy előjött az ismeretlenségből, úgy el is tűnt benne.

Hanák úr ott ült, s nem nézett utána; kezét összekulcsolta, s valamit morgott magában, de már nem tudta tisztán, hogy mit. Majd érezte, hogy kezd elszédülni, és gyomra is mintha furcsán kavargogna és süllyedne; mint mikor túl gyorsan megy lefelé a lift. Ledőlt kabátjára teljes hosszában. Csak egy kicsit meghalok – nyögte szederjes ajakkal, s felnézett a csillagokra. De azok egykedvűen néztek vissza rá, mint hideg gyémántkőre, s a Duna hullámai ugyanúgy kergették egymást, mint előtte.

Várakozás

(Koppány Zsolt-nak)

Azt hittem, álom, mert a könyvekben szereplő alakok nem szoktak kilépni a valóság mezejére. Magunkban hordozzuk a vágyat, mely maga a pokol, hiszen a sorok közt keresik egymást a rokonlelkek, de ritkán találkoznak. S az ember MINDIG egyedül van, ha keresi.

Lassan mennek a percek; éjjel esett, a verebek fázósan húzzák össze magukat. Vénasszonyok nyara van – kedvenc évszakom –, s reggelente érezni a közelgő ősz leheletét, illatát, mint temetés-kor a tömjénfüstöt. Temeti magát a természet. A falu csendesen érlelődik a nyár végi napsütésben; kint ülök a teraszon, nézem a fecskék gyülekezését a villanypóznán; elmennek nemsokára. Egy-egy falevél halk sercegéssel lehull, s a virágok illata nem bódító már. Hallgatom szomszédom kutyájának idegesítő ugatását; ha senki nem jön, ugat, ha valaki megy, hallgat. Okos kutya lenne? Nem tudom, nem vagyok az ő helyében, hogy választ adhassak.

Megzavar a kávéfőző sistergése; mire kiöntöm csészembe, elment a kedvem a reggeltől. Pedig a kezdet a legszebb. Újjászületés önmagunkban a máért. A napnak koronája az ébredés; halottak támadnak fel halhatatlanul. Mint egy hirtelen ömlő zápor, olyan a hangulatom: bizonytalanság, semmibelőség.

Sokszor elindulok, s nem érkezem meg, mert el sem indultam igazán. Buszmegállóban állok, már felszálltak előttem az emberek, s én hirtelen visszalépek a buszlépcsőről, ahol cigarettacsikkek és elhasznált jegyek hevernek. Mindig ott szeretnék lenni, ahol nem vagyok; s ha vagyok valahol, visszhangzik a kérdés: miért ITT vagyok?!

A nap már besüt szobámba: szabadnapos vagyok, de szabadság nélküli szabadságban. Gúzsbakötözött kézzel kell imádkoznom, s otthontalanul vagyok itthon. Várok; tegnap telefonáltam barátomnak, s ma délelőtt megjön a válasz. Harmadik éve már,

hogy „részvétellel szeretni halálíg” kerestük egymást. „Kisfiú vagyok. Szorongó” – mondja ő, 36 éves kora ellenére is. A „hülyék” mosolygása néha jó mentség.

Gyerekek vagyunk, kik kiűztek magukat a paradicsomból, s nem találnak helyet a felnőttek világában. Bár nagyban hirdeti a maga igazát, NEM BÍRJA ELVISELNI az igazságot, hamissága a szellem dolgai iránt, arrogáns viselkedése és kicsinyes világnézete lehangoló. Nincs kiút a világból, így marad a játék. Eljátszom magammal: múltkor villamost játszottam, s rámszólt egy ismerős. De annyira váratlanul, hogy hirtelen azt feleltem neki: „A fenébe, miért nem jeleztél?” Furcsán nézett rám, megértem; a lököttek társasága néha elviselhetetlen. Mint maga a MEGISMERÉS, mely láthatatlan sebeket nyit fel a lélekben. Ő megismer: kereszt nélküli kereszténysége maga a keresztség. Az igazi „rokon”, ki segít és vigaszt ad, reményt, hitet, s nem fordítja el fejét, ha szembetalál magával, kezét nyújtja MINDENEN át! S tagadás helyett cipeli keresztm árnyékát.

Egy cica bemászik a kapunál, körbenéz, majd sietve elsurran. Nézem, nem láttam még, idegennek tűnt. Az én cicám a garázstetőn napozik, kedvenc helyén, ahonnan lenézhet az útra. Nem vette észre, vagy nem akarta észrevenni a másik cicát. Nem tudja az ember, mi az, amit tud, tudása tudatlan, s tudatlansága maga a tudás.

Várom a postát, jöhetne már, ha mennem kell, megyek. Bár nehéz az ÚT, mely elvezet. Föl Pestre, hogy lökdössenek a metrón, buszon, s izguljak az ellenőrök miatt. Múltkor megbüntettek, de behoztam már azt a pénzt. Lelkiismeret? Néha jó NEM TUDNI róla.

Újból kávét iszom a teraszon, tejjel, így nem marja gyomrom, mely idegesen rángatózik ÖRÖKKÉ, mint egy haláltusáját szenvedő, kibem az élet akarja fitogtatni utolsó erejét. Napi nyolc-tíz kávé meg se kottyán: nem árt ANNYIT, mint az emberek szavak nélküli pillantásai. Valaki megy az úton, felnéz, de nem lát, eltakarnak a körtefák levelei, melyek sárgulnak, de nem az irigységtől.

Tíz óra, a hírek lehangolók: inkább Pavarottit hallgatom, mely betölti egész szobám. Áriái átsegítenek fájdalmas képeimen. Képekben látom a világot, képeknek hiszek, nem szavaknak. A kép kíméletlen, a szó hamis. Megmutatni azt, ami könyörtelenség. Merénylet önmagunk ellen, s szenvedés a szenvedés öröméért.

Tizenegy után megjön a postás: egy-két levél, meghívó, újság. Elfelejtette? Idegesebb vagyok, mint általában; szólnék, de nem merek. Azt hinné, játszom vele. Én a macskámmal szoktam játszani, de ő ezt nem tudja. Nem értem, s értetlenségem talán kiül arcomra, mert furcsán tekint rám. Majd akiben világosság gyúl, azt mondja: „Ja, van sürgős táviratod is. Ja!” Előveszi, aláírom. Mikor elmegy, pillantása lelkiismeretfurdalást okoz: nem adtam borravalót. Felbontom, s olvasatlanul olvasom. A szavak értelme semmivé foszlik, mint egy öreg bársony, ha túlmossák. Nem kell mennem, ő jön! Jó – mondom, s leülök, mert álltam. Állva illik az ítéletet meghallgatni, én csak TUDOM. Aztán arcom kigyúl, a Napba nézek, fel az égre; szegények az ég nélküliek. Cigire gyújtok, de füstje orromon száll ki; eldobom, mint egy darabkát életemből. Füstje még itt szálldogál, könnybe csalva szemem. Pedig régen, nagyon régen sírtam; s nevetni lassan elfelejték. A nevetés fájdalmas grimasz a léleknek.

Fél 12 múlt; kettőre ígérte, hogy jön. Eljön, mert az én utazásom bizonytalan. Még akkor is, ha IGAZÁBÓL mindig a közelében szeretnék lenni. Élete láng, mely szikrákat szór; bár a körülmények hatalma néha legyőzi a szellemet. Tapasztalhattuk nem egyszer, sajnos. Műfaj nélküli művész, akire rátalál az írás, az élet helyett: Isten nem ver bottal.

Ülök és várok; szép csendes őszi nap ragyog, jó a csend. A várakozás eleinte fájdalmas, mint egy felszakadó seb. De meg lehet szokni. Fél életünk várakozás; várunk a boltban, buszon, fizetésre, nyaralásra, valamire, valakire és a HALÁLRA. S az idő megy; nekem valahogy megállt. Gyereksírás nem ébreszti fel kamaszábrándokkal terhes éjszakám. Lemaradtam az anyagi világról, s nem érkeztem meg sehová.

Az élet értelmének válasza elsiklik, mert naponta temetem magam. Az öregség magasság; de nem kell százévesnek lenni ahhoz, hogy százéves legyen az ember – mondta Ancsel Éva, mikor könyvét nekem ajándékozta „meleg szeretettel”. Hiszen a „Művészet az a valami, amivel túl lehet élni az életet” – írja barátom, akire várok. Egy helyben vagyok, mozdulatlan, mint a kő, s mégis fuldoklom. Talán kifakadhat valami, ami értelmet ad életemnek. SZERETET és megnyugvás abba, amibe születtem, még akkor is, ha nap mint nap kigúnyolnak, mert MÁS vagyok. S másságom oly emberi, hogy nincs, ki észre ne venné; nyílt titok.

„Klasszikusok délidőben”; mindig meghallgatom.

Egy óra a kék madárral. Ez a mostani kamarazene csodálatos az őszi színben, mely körbevesz, mint a napfény.

Háromnegyed kettő után egy kis Polski megáll a kapunál, porfelhőt hagyva maga után. Kimegyek, megjött, ő az! Jó találkozni önmagunkkal. Jelen, mely a jövőm. Hiszen ha vele vagyok, a világ belső rothadása lelassul. Csontvázaink azonosak, s élő halottak vagyunk. MÁS világban éljük életünk.

Szerepcsere

Hajnalodott; a csillagok vakító fényessége ugyan bántotta még a szemek zavartságát, de az éjszaka menthetetlenül a múltba siklott át. Abban a picinyke időben azonban valami egyetemessé vált és időtlensége a földi lét paradoxonjává.

Hamar felöltözött; az utcák néptelenségét már a kutyák ugatása sem verte fel, hiszen nem láthatták a mindenséget, csak a köznapiságot. Útja határozott és rövid volt; a bejáratnál megállt, felnézett a torony csúcsára, és egy határozott mozdulattal berúgta az ajtót, mely reccsenve nyílt meg az erőszak hatalma alatt. A kőfalak hidegségében az örökmécses fénye távoli csillagzatnak tűnt annak kisugárzó ragyogásához képest, ahová ő igyekezett.

Megállt előtte; egy kis emelvényen állt, lenézve az anyagba zárttság formátlanságaira. Majd valami ősi természetességgel felment a kis emelvényre, és meg akarta csókolni lábfejét.

– Uram! – mondta közben és felnézett rá, bele a szemébe, melynek sugárzó szeretete semmivé foszlatta picinyke egyéniségét is.

– Ne imádj! – hangzott a hang nélküli válasz, miközben lassan kihúzogatta lábfejéből és tenyereiből a poros, vértől csöpögő vaskos szögeket. Ahogy egyre szabadabbá vált az Ő teste, annál inkább rászorult segítségére, tartására. Mikor már eloldozta, jobbját átkarolva derekánál, Ő ráborult gyenge vállára és leléptek az emelvényről a hideg kőkockákra. Ott ültek egymással szemben szótlantul, mégis mindent elmondtak egymásnak, ami fontos. Kimondatlanságuk a telítettség atmoszféráját adta nekik.

Mikor eljött az idő, felálltak. Egyforma magasak voltak, arcuk beesett, és testük vézna.

– Mennem kell – mondta Ő.

– Tudom – felelte amaz, és elindult. Kétfelé mentek. Megálltak, mikor tapasztalták a magány útját.

– Hát nem erre jössz, velem? – kérdezte Ő.
Nemet intett fejével, de közben karját nyújtotta akaratlan.
– Azt hittem, jössz te is és együtt leszünk, mint igaz barátok.
– Együtt leszünk, persze. Majd.
– Tényleg EZT akarod? – kérdezte Ő végtelen szomorúsággal.
– Igen – felelte és elindultak egymás felé, baráti ölelésbe formázva a beavatás lényegét, majd egy kézfogás után elváltak. Abban a pillanatban a festett ablakon át beszivárgott az első kegyetlen napsugár, mely széttörő fényével eloszlatta a tisztaság nimbuszát.

33 évig halotti némaság borítja be a keresztfát.

Majd jön valaki, aki kiválasztott rá.

Közben templomi misék tömkelege folyik a falak közt, semmit nem értve a lényegből.

Valami

A hó csikorgott lépteit alatt, és a hideg beléhasított, mint fajtalan nemtelenség a semmibe, hogy vibráló, véres szemekkel meresse fenekét naphosszat a díványon, mivelhogy úgyis mind-egy most már, mit csinál.

Kirúgtak, hát kirúgtak – dűnyögte fogai közt sziszegve, mint egy kígyó, csak épp az ölni tudó méreg hiányzott belőle. Mivelhogy a másik fajta méreg már megvolt benne, ami mint valami pusztai tűz, egyre jobban lobogott és terjedt agyának sejtjeiben, hogy vérbe borítsa a még meglévő kevéske józanságot is. Kezével hadonászni kezdett, a járda menti fákat ütögette kötött kesztyűjével, mivel neki bőrkesztyűre sosem tellett, akárcsak színes tévére és sok másra sem. Még arra is képtelen – életképtelen –, hogy főnökeinek nyalizzon, hogy hímezzon-hámozzon, mint valami kalocsai hímzőasszony a téesz fonodájában. Most megkapta, jól megkapta, amit érdemelt – hallotta még most is, amint kisfőnöke kiáltott utána. Hátranézett, hogy nem áll-e mögötte

valaki, mert mintha lépéseket hallott volna. De nem, nem volt senki a kihalt utcán. Képzeli, hallucinállok – mormogta magában, és sietve ment tovább. Negyed óra múlva ismét hallott egy hangot, főnöke hangját, amint épp sajnálkozva közli vele, hogy háromnapos igazolatlan mulasztása miatt nem tartanak igényt a munkájára. Tizenkét évi munka után ezt csak úgy közlik az emberrel, még csak le sem ültették az irodában, gyorsan, úgy foghegyről dobták a szöveget: dobni is kellett azt, olyan volt! És ő, ő mit tett? Semmit, csak állt, csak hallgatott, mint egy fakutya, ám lelke annál hevesebben kiáltozott, szinte üvöltött valami után, mint egy veszett kutya az éjszakában. Behúzta fülét-farkát főnöke előtt, nem úgy, mint máskor tette az egyszobásban, alkalmi leányismerőssel. Úgy kellett távoznia az irodából, mint aki rosszat tett. És senkinek egy szava sem volt, senki egy szót sem szólt utána-érte-miatta. Csak néztek üveges szemmel, és valami félelmetes bénultsággal telítve. Ő akkor már nem nézett senkire, semmire, csak a lába elé, majd a kancsó fenekére, úgyszólván már dülöngélve járkált a havas, latyakos utcán. Karácsony előtt másfél héttel! A szeretet ünnepén azért is szeretni fog, felszed egy menő kurvát, csak azért is!

Ahogy ment, megroggyant a térde, megcsúszott a járdán, ami nem volt lesöpörve. Nagyot huppant, mint a liszteszsák a malomban, de szerencsére ő nem őrlődött meg, csak **ŐRÜLŐDÖTT**. Mert ép ésszel nem tudta elviselni ezt a becstelenséget. Ott ült a fa tövében, a havas járda mellett, és nézte a kirakatok színes villogásait, a karácsonyi limlomot. Sötét este volt már, a lámpafény épp órá világitott, ontotta sugarait, mint valami égi szeretet fényei öntötték el borostás arcát. Elkezdett hógolyókat gyúrní, és a kis szilvagombócokat dobálta szerteszt az útra, maga mögé, összevissza. Gyermeki öröm töltötte el, visszavedlett gyermekké – a gyermek.

A hanglemez

Nem akart hanglemezt venni, eszébe sem jutott, amikor otthonról elment. Egy fagyaltot nyalogatott, miközben nézegette a város piaci napjának forgatagát, egy-két ismerőssel találkozva el is beszélgetett velük. Az egyik utcában egy hanglemezbolt előtt ment el, és a napfény visszatükröződésétől nem is látta igazán, hogy mi van a kirakatban. Pár lépés után azonban visszafordult. Mi lehet az? – kérdezte magától és újra megnézte, most már tüzetesebben a kirakatot. Egy lemezborító volt, ami mágnesként vonzotta; fekete alapon öt férfi volt rajta sötét ruhában és csak a fejük látszott, szinte világítva a borító közepén. Egyikük fényképe őt NÉZTE! Igen, ebben nem kételkedett; beárnyékolta szemét és úgy szemlélte a borítót. Igen, az a szempár élő szem volt, mely ránézett, bele az ő sötét, tágranyílt szemébe, mintha segítséget kérne. Élettel teli szempár volt a borítón. Megdermedt, és a hőség ellenére fázni kezdett. Nem tudott szabadulni tőle és félelme oldódásával nőtt a kíváncsisága.

Mintha azt mondta volna az a tekintet: vegyél ki innen, szabadíts meg a kirakatból, mert nem bírom tovább!... Szinte kegyelemért könyörgött... Megbűvölve nézte azt a szempárt. A kép fogvatartotta, lebéklyózta, mint az álom a valóságot. Ábránd és vágyakozás volt mindkettejükben. Fagyaltját eldobva bement a boltba. Unottan fogadták, a fiatal eladónő miniszoknyában, kifestett arccal, lakkozott körmökkel, mint egy kis boszorkány állt a pult mögött és szeméből gúnyos pillantás áradt. Mikor elmesélte, mit szeretne, flegmán felelte:

– Azt nem lehet!

– De nekem az a borító kell, a lemez nem is fontos.

Furcsán nézett rá a lány, elnevette magát, majd hátrapillanott társaihoz, ők is mosolyogtak egymás közt.

– Azt a borítót nem vehetem ki, az reklám.

– De nekem az kell! – erősködött.

– Nem tudom, miért pont az a borító kell! – fakadt ki a lány immár emeltebb hangon. – Nézze, ez sokkal szebb – folytatta –, az ott, a kirakatban, már teljesen elsárgult, berepedt.

– Nem számít – mosolygott –, nekem az a borító kell.

A lány erre taktikát változtatott és a kedveskedő stílusból hivatali formát választott: – Mondtam, hogy nem lehet. Itt a lemez, ugyanaz, ami a kirakatban van. Tessék, vigye, és ne zaklasson. Mit akadékoskodik? – és becsomagolta.

De neki nem kellett. Minden áron azt a borítót akarta, ami a kirakatban van. Hiszen az más, mint ez... de ezt nem mondhatja meg neki... még jobban kinevetné. Biztos benne, hogy csak ő látja AZT a borítót!

– Nem kell – mondta, és félretolta a becsomagolt lemezt. Erre már igazán dühbe jött a lány. – Mit képzelsz? Dühíteni akarsz? – csapott át tegezésbe és piroslott, mint a paprika, keresztbe fonva karját.

De ő csak állt, várt, nézett. Egyre többen néztek feléjük, mi ez a vitatkozás, de ő nem zavartatta magát.

– Nem kell, nekem a kirakatban lévő borító kell! – erősködött újra, szinte már könyörögve. Majd fogta magát és elindult a bolt hátsó része felé, ahol az irodák vannak; egyszerűen félrelökte a kis láncot és belépett. Senki nem akadályozta. Egy férfi ült az asztalnál, újságot olvasott. Ő előadta panaszát.

– Nem értem, miért kell magának pont az a borító?

– Nem értené meg úgy sem... – felelte. – Elégedjen meg annyival, hogy nekem nagyon kell. Ez akkora kérés? Megveszem a lemezt, de azt a borítót kérem, ami a kirakatban van. Meddig tartana benyúlni és kivenni? Úgyis olyan ramaty már!

– Na igen – dűnnyögte a főnök és felállt. – Érdekes, igazán nem mindennapi kérés – majd együtt kimentek az eladótérbe. Az eladók már nem nevettek. A főnök odament a kirakathoz, benyúlt, kivette a borítót, majd megnézte minden oldalról, végül letörölve róla a port, átadta.

– Mennyivel tartozom?

– Ajándék – felelte a főnök és sietve visszatért irodájába.

Az eladónők tekintetében valami zavartság, bénultság ült. Ő köszönt és elment.

Otthon hiába nézte a borítót; már csak egy kép volt rajta, nem AZ a szem.

Üvöltés

Hömpölygött az emberáradat a belvárosi utcában, ahol a magányos tömegben láthatatlanná válhatott az ember. Arcok jöttek elő és mentek a semmibe, egy-egy pillantás ismeretlen ismerőssel, s néha megmarad az ember agyában egy arc, melyre évek múltán is visszaemlékeznek. Amott egy lány, hosszú haját lobogtatja az őszi szél, rám mosolyog, amikor elmegy mellettem, s én visszanezdek rá, de eltűnik a tömegben, itthagya emlékül mosolyát. S hány ilyen apró jelenet zajlik le a kétes és mégis oly édes belvárosi utcában, ahol fény és pompa oly jól megfér a szennyel és a kosszal, mint a jó a rosszal.

Az emberek sétáltak, nézelődtek, voltak, akik siettek, valami célt hajszolva, elfeledkezve arról, hogy minden ember halandó, s egy közös utunk van, s végállomásunk is egy. De mindenki más jegyet vált, miként gondolatait, s ha nincs semmi célja az embernek, gondtalan lehet, de gondolattalan semmiképpen. Hiszen emberek vagyunk, mindenki érez, ha mást nem, fizikai kényszert egy jó ebédre, nőre vagy szórakozásra.

Majd mindenki van valakivel; legalábbis úgy látszik, mintha az egyedüli lények is társak lennének most, de én tudom, hogy nem így van. Átlátok rajtuk, s hiába csalják arcuk redőibe a mosolyt, látom szemükben a magány mécsesét, mely örökké világít. Egy-egy emberről szinte lerí a magány, és mint valami pestisest, kerülnek az emberek, mintha félnének attól, hogy ők is elkapják.

Megállok, nézek; szembenéznek, s szemembe néznek. Mennyi tekintet, melyekből hiányzik valami, és mennyi olyan, melyek-

ben van valami! De szerettem volna szóba elegyedni valakivel, lelni egy barátot, társat, beszélgetni a beszéd örömeért, megállítani ezt a hangyabolyt, s embergomolyaggá változtatni. Ehelyett, mintha magamon kívül lettem volna, teli torokból kiáltottam:

– Vegyetek észre!

Kérni kell...

Nem hittem, hogy olyan rosszak az emberek; mert ha azok is, csak időlegesen olyanok, nem állandóan. Lehet, hogy mindig akkor kér az ember valamit, amikor az a másik pont rossz hangulatban van, valami nem sikerült neki, vagy egyszerűen nincs hangulata. Ilyenkor nem csoda, hogy hiába kér az ember, örülhet, ha nem köpik le, bár az ilyesmi ritka. Szerencsére, mert személyiségi jogokról annyit beszélnek manapság, hogy mindenki tartja magát VALAKINEK; ki egy-egy kisiklott életnek, a sors üldözöttjének, vagy kegyeltjének.

Álltam a sarkon, mint rosszlányok szoktak, kik mégsem olyan rosszak, mert volt, hogy segítettek.

Álltam a sarkon, éhesen, megtiportan, s próbáltam kéregetni. Nem mondom, szörnyen röstelltem magam, szinte lángolt az arcom. Az emberek csak mentek egymás után, mint a filmkocák, s én nem bírtam megszólalni. Reszketett ajkam, mintha sírásra görbülne, s nem tudtam, most sírjak, vagy nevessek saját magam tehetetlenségén. Mások olyan könnyen kéregetnek, én meg... még ezt sem tudom?!

A hőség egyre elviselhetlenebb; igazi nyár van, a legjobb lenne kimenni valamelyik strandra, de kinek van pénze megvenni a belépőt? Csak úgy besurranni pedig nem könnyű.

Egy férfi áll nem messze tőlem, s lopva rám tekint. Én visszanezék rá, s mintha mosolyogna. Kinevet? – kérdezem magamtól, de hagyom; hadd nevesse legalább ő, ha már én nem tudok.

Aztán látom, elindul; mint egy csiga, vagy sündisznó, mely előbb kiereszti tüskéit, hogy védekezni tudjon, ha melléfog. Állok, várok; homlokom izzad, ingem csupa verejték, s a legszívesebben beülnék a szökőkútba. Miért ne?! Érdekes lenne, egy időre RÁM figyelnének az emberek.

A férfi egyre közelebb jön. Reszketek izgatottságomban, csak nem valami spicli? Még az hiányzik, hogy jól helybenhagyjanak, akkor aztán tényleg KINÉZEK majd! De nem, ez nem lehet olyan; látom rajta, hogy JÓ! Hozzám ér; szemembe néz, nem szól. Majd amikor épp szólni akarok, ő szólal meg.

– Te gyáva vagy – mondja határozott hangon, s elmosolyodik.
– Kéregetsz? – Bólintok, s hümmögök.

A férfi zsebébe nyúlt, s elővett egy százast; felém nyújtotta, nekem adta.

– Nesze, a tied – mondta, majd vállon veregetett, és elment. Mire felocsúdtam, hogy megköszönjem, eltűnt a tömegben, felszívódott, mint a hajnali pára. Még csak meg sem köszöntem! Kimeresztem a szemem, tágulnak pupilláim, mint a periszkóp, de nem látom sehol az ÉN emberemet. Eltűnt. Nem kértem, mégis kaptam!

Valami nagy forráság öntötte el szívemet; éreztem, hogy egyre tágabb köröket ír le kimondhatatlan érzésem, s valami fényes-séget látok a hullámozó tömeg felett. Mintha tengerparton állnék, s a sok hullámozó fej az apró kis hullámok fodrozódása, kergetőzése s a moraj a tenger moraja lenne. A végtelenség mellett állok, megérintett a mindenség, a megfoghatatlanság mítosza!

Jók is az emberek, nemcsak rosszak; vagy földre szállt anyagok járnak köztünk, előjőve a semmiből, beleesve a semmibe?! Felnézek az égre, kéksége mennyei, s a napba próbálok tekinteni, de elvakít. Leülök a padra, elszédültem egy pillanatra. Kezemben a százas, mely mintha eleven lenne, mozgásba lendül. De csak a kis szellő mozgatta meg...

Bórszívűek

Ahogy kijöttem a mulatóból, furcsán éreztem magam; nem mondom, ittam egy keveset, de ismerem annyira saját nyomásomat, hogy tudjam, mikor elég. S ma nem akartam beszívni, mert randevúm volt megbeszélve; igaz, furcsállottam, hogy késő éjjel, de hát ez is hozzátartozik Éva furcsaságaihoz. Pont éjfélkor kell találkoznom vele, egy kihaltnak tűnő külvárosi lakótelep mellett, ahol az ember szíve nemhogy éjjel, de még nappal is összeszorul ennyi bezártság láttán.

Tavaszi szél fújdogált, a csillagok úgy ragyogtak az égen, mint a mesében, s ahogy elkaptam egy taxit, kényelmesen hátradőltem az ülésen, behunytam a szemem. Kissé fájt, égetett, és még fülemben csengett a diszkózene fülsértő lármája, s tudom, hogy lassan el kell hagynom ezeket a helyeket, hiszen így is kinéznek már, mint holmi veteránt.

Hamar megérkeztünk a megadott címre, s bizony elfogott a rettegés. Mikor a taxi megfordult és elment, s már csak lámpájának apró fényét láttam, rendesen félni kezdtem.

Néztem az órát, s vártam, jön-e Éva. Kezem ökölbe szorítottam, hogy ne remegjen, s mikor már eltelt az első negyedóra, arra gondoltam, hogy olajra lépek; de ahogy ezt kigondoltam, láttam, hogy egy oszlop mögül előjön valaki.

– Éva! – kiáltottam visszafogottan, mert nem mertem hallani a saját hangomat.

– Te vagy az? – kérdezett vissza, és egy zseblámpa fénykörébe néztem, mely elvakított.

Mikor hozzászóktam a fényhez, elindultam; de abban a pillanatban olyan sötétség lett, mint Egyiptomban, a pár méterre levő közvilágítás is elaludt; talán nem akarta látni a fejleményeket. Mert bizony, ha tudtam volna...

Alig tettem pár lépést, egyszerre körbe-körbe elemlámpák világítottak rám, fénysugaruk szinte engem is fénné változtattak.

– Kik vagytok? – kérdeztem.

– Haverok – volt a válasz, majd nagy röhögés utána.

Észrevettem, hogy amolyan bőrfejűek, de mégsem azok; inkább egyvelegek voltak, punkok és szöges-drótos legények, fekete bőrruhában, halálfejes trikókban. Nem mondom, hogy a Szépművészeti Múzeumba való látvány, de mikor agyamig ért, hogy kik ezek, megnyugodtam.

– Mit akartok?

– Téged! – volt a válasz.

A hideg futkosott a hátamon; megőrültek ezek?

Ám mielőtt szólhattam volna, annyira a közelembe jöttek, hogy mozdulni se tudtam; teljesen körbeálltak, és feketeségükből kivilágító fehér arcuk döbbenetesnek hatott. Vigyorogtak, eszelősen és kéjesen néztek egymásra, oldalba bökve a másikat, és tréfálkoztak, hogy milyen jól fognak mulatni. Valami sátánt is emlegettek, de én azt hittem, tréfa az egész.

Az egyik srác – talán annyi idős lehetett, mint én –, egyszer csak megfogta a kezemet.

– Miért hideg a kezed? – kérdezte.

– Fázom – feleltem.

Állati röhögés volt a válasz.

– Majd megmelegítünk, jó? – felelte az egyik, és szintén röhögés követte.

– Álljatok meg! Mit csináltok, mit akartok csinálni? Gondolkodjatok!

– Téged fogunk kicsinálni! – kiáltotta egy másik, bele a számba, hogy nyála szinte fröcskölt az arcomra. Undorító volt és neveléséges egyszerre.

Aztán egy másodperc alatt megfogtak, s én nem tudtam, ez most álom, vagy valóság. Négy srác fogott meg úgy, hogy én a levegőben voltam: mindegyikük megfogta a két kezem, két lábam, s egy másik pedig a számra tett valami ragasztótapaszt.

– Tudod, elmúlt éjfél, ilyenkor nem szabad hangoskodni – mondta amaz.

Így vittek, nem tudom, hová; tekintetemmel Évát kerestem, és nem értettem, mi is ez az egész; ő is benne van, s vajon miért? Miért pont ÉN keltek nekik? S mit akarnak csinálni?

Nem sokáig hagytak gondolkodni; egy pincyszerű helyiségbe érkeztünk, ahol voltak már; összesen vagy tizenöten lehettek, mind bőrruhában, ijesztő kellékekkel teleaggatva. Egy nagy kereszt volt a terem közepén, oda vittek. Azt hittem, mennybeszállok ott, abban a pillanatban; keresztre feszítettek, de csak úgy, madzaggal kötve két kezem és lábam is.

Aztán énekelni kezdtek, lámpák villogtak, némelyek olyan velőtrázóan visítottak, hogy Dante is megirigyelhette volna. Mikor kiénekelték magukat gitárkísérettel, elhallgattak. Olyan néma döbbenetes csend ült meg a termet, hogy lélegezni is alig mertem.

Nem mondtak se igent, se nemet, csak NÉZTEK! Mind engem nézett, átható mély tekintettel, s a barna-fekete-kék és szürke szemek pásztázásába belefáradtam. Már nagyon untam.

– Most már elég volt a tréfából, engedjete! – mondtam, s mosolyogni próbáltam. El sem hittem, hogy ez nem tréfa, hogy ez valóság.

Nem nevettek; egyikük felállt, és azt mondta:

– Itt valami óriási félreértés van. Ez nem tréfa! Ki fogunk csinálni! – kiáltotta, és utána az egész banda azt üvöltötte, hogy ki fognak csinálni.

Rosszul lettem; fizikailag, szellemileg teljesen ronggyá váltam.

– Kezdd el, szabadítsd meg a ruháitól! – szólt ismét az előbbi, s egy srác odajött hozzám, és mint valami őrült, elkezdte tépni-vágni a ruháimat. Mivel nagyon kiabáltam, újból rámtették a ragtapaszt, s ők csinálták a maguk dolgát. Avantgárd jelenet volt, annyi szent. Mikor már meztelenül lógtam a fán, még zoknimat is szétvágták avval a bari nagy ollóval, elégették a rongyhalmazt szemem láttára.

– Még mindig fázol? – kérdezték.

Jó, hogy nem tudtam szólni; aztán elkezdődött a színház; ütöttek-vágtak, bottal és söprűvel, kiabáltak, visítottak, tiszta

tébolyda volt az egész. Majd meleg vizet öntöttek rám kannából, aztán hideget, s levágták a hajamat teljesen kopaszra, bajszomat is, és közben a többiek úgy vonaglottak előttem, mint a kígyók. Azt a visítozást, hisztis nevetést és sikolyt, fulladásba vajúdó röhögést soha nem fogom elfelejteni, mindig visszhangzik bennem.

Teljesen kikészültem; már csak tudat alatt éreztem és fogtam fel, hogy mit művelnek; teljesen leborotválták egész testemről a szőrzetet, olyan kopasz voltam, mint egy levágott tyúk, amit megfőznek. Az egybegyűlt szőrzetemet is elégették; közben felerősödött a visítozás, majd ahogy az utolsó láng is ellobbant, néma csend lett.

– Most már megtisztítottunk külsőleg – mondta a szónok, s én úgy-ahogy feléledtem. – Most jön a belső tisztulás ideje, készülj fel rá! – kiáltotta, és egy akkora disznóölő kést húzott elő, hogy azt hittem, szívrohamot kapok, nem is kell megölniük. Mindenkinél előbukkant egy-egy kés, kinél kisebb, kinél nagyobb, de a vezéré volt a legnagyobb; csillogott a ráömlő neonfénytől, s hideg csillogása és tükröződése verítéket csalt elő testemen. Patakokban folyt rólam a sós, izzadtsággal teli veríték, amitől olyan dohos lett a levegő, hogy már attól fizikailag rosszul lehetett lenni.

Felkészültem arra, hogy meghalok; már tudtam, nem tréfa. De semmit nem értettem, nem tudtam, egyáltalán miért is csinálják ezt, mi a céljuk, elvük, mit, vagy kít akarnak evvel szolgálni, s egyáltalán miért csinálják ezt az egészet. Kik ők, kiknek a gyermekei, mely apa és anya gondozta, nevelte, s miért lettek ilyen bőrszívűekké?!

Mikor a vezér már előttem állt a nagy késsel, rámnézett, levette ragtapaszom, hogy szólni tudjak, de nem szóltam; nem láttam értelmét a szónak. Ránéztem, bele a szemébe, s állta tekintetemet, én jöttem zavarba; őmiatta szégyelltem az „ember” nevet, s már nem érdekelt semmi; hová lettek kicsinyes gondjaim, hogy albérletet szerezzek, új munkahelyet, hogy égve hagytam a lámpát, hogy a szobámban micsoda rumli van, és hogy

vajon mit fog gondolni apám-anyám, hogy ilyen halállal halok meg. Mindenre gondoltam és semmire. Keresztre voltam feszítve, mint Krisztus, ha csak képletesen is, de átérezhettem Jézus szenvedéseit. Tudtam, mekkora erő kellett neki, s már hittem abban, hogy ő volt, létezett. Eddig hitetlenül éltem, s most megvilágosodtam; egy perc, egy pillanat, és egész eddigi életem egy üvegfalra emlékeztetett, mely annyira mindegy, hogy volt vagy sem, hogy már nem is bántam ezt az egészet.

Aztán mikor már felemelte kezét a vezér, hogy leszúrjon, mint egy disznót, hatalmas robbanás rázta meg a pincehelyiséget; füst és korom szállt a levegőben, és én elvesztettem az eszméletemet.

Mikor magamhoz tértem, egy lakásban voltam, egy ágyban feküdtem, s világos volt; egy ismeretlen fiatalember ült az ágy mellett. Nem szólt, csak mosolygott, szeme megtelt könnyel, s megfogta kezemet.

– Szörnyű volt, szörnyű – dadogta alig hallhatóan.

A görögök azt mondták: ellenségből lesz a legjobb barát; így is lett. Ő ugyan végignézte az egészet, de az utolsó pillanatban működésbe hozta a banda vézbombáját. Hogy velük mi lett, nem tudom. Csak azt, hogy most itt vagyok; vele, aki végignézte megaláztatásomat, s most a barátom. Fellobbant a láng nemcsak bennem, de benne is.

– Eldobtam a bőrszívet – mondta, és elmosolyodott.

Évát azóta sem láttam; egyszerűen eltűnt a városból. Nem keresttem.

Éji látomás

A jöttment ember előjött az éjszaka ködéből, kissé imbolyogva, mint a lámpafény, de azért tartva magát az erkölcsi normákhoz, az emberi viselkedés iratlan szabályaihoz. Csak úgy előjött a semmiből, és a váróteremben ülők, akik tudták tartani magukat és ültek, nem feküdtek, hideg szemmel méregették a betolakodó kéretlen „lakótársat”, aki meg merte bontani az ő álmuk borvirágos perceit. A jöttment megállt a terem közepén, zsebre dugott kézzel, mint szabad emberhez illő, és tekintetét, mely vérben forgott, körülpásztázta a bentlévőkön, majd megpihent egy, még üresen álló széken. Némi habozás után elindult, hogy ott pihenje ki istentelen napjának fáradalmaikat és hogy kissé megmelegítse elgémberedett tagjait, mert most, novemberben már nem valami illdomos kint császkalni a városban; ráadásul ha még a szél olyan csontig hatóan fúj, mint ma is, amikor az ember foga is vacog tőle. Nem törődött a reá gyilkos tekintettel néző emberekkel, hisz ez a szék az ő széke is, gondolta, épp úgy joga van ott ülni, mint másnak. Nem hallotta, vagy nem akarta meghallani a figyelmeztető köhögést, amit már ismert. Pedig egyik szintén szakadt társa adta le ezt a titkos drótot. A jöttment meg szívtelen egoizmusával birtokba vette az üresen álló széket. Kényelmesen ráült, sőt, még hátra is dőlt, hogy kipróbálja, nem fog-e leesni, ha esetleg kissé elszunnyadna benne. De nem, pont jó, mintha neki lett volna készítve. Lábát kinyújtotta, és karjait mellén összefogva, behunyta szemét, hogy sült csirkéről és vegyes köretről álmodozzon.

– Hé, te faszi, mit keresel az ÉN helyemen? – kérdezte egy jól megtermett igazi ősmagyar Rózsa Sándor ükunokájú ember. Jöttmentünk először nem hallotta, csak miután már másodszor vagy harmadszor, immár erősebben szóltak hozzá. Azt hitte, hogy fülzsíros hallomás az egész, és felnyitotta már elnehezült szemét. Először egy szépen gyászoló fekete körmöt pillantott meg, majd egy neki igazán kedves és kellemes szag, a pálinka

illata ütötte meg. Az még hagyján, hogy a pálinka szaga megcsapta, csak hogy kénytelen volt mást is megérezni. Mivel nem mozdult helyéről, arra döbönt rá, hogy ez az ismeretlen egyén, megsértve személyes szabadságjogait, önkéntes alapon egy nagy pofont mért jobbik felére; pont oda, ahol a foga is fáj már egy idő óta. Ezt már nem bírta elviselni szegény kitaszított jöttmentünk, akiben azért ha más nem is, de emberség még volt, hirtelen felugrott ültéből, és fejét hátraszegve hangosan üvöltöni kezdett; de úgy, mint a sakál a vadonban, hogy a mellette lévő nyulak félenken behúzták farkukat, akárcsak a kóbor kutyák, sőt, némelyek felriasztott félelmükben még nyüszíteni is kezdtek, hogy mi lesz most. Megkezdődött az éjszakai előadás a pályaudvari váróterem avantgárd színpadán, méghozzá ingyen és bérmentve, kerettorzító bársonyfüggöny nélkül, egyenesen az élet sűrűjébe menve.

– Ide figyelj, hapsikám – üvöltötte jöttmentünk –, azt tanácsolom, hogy kotródj el, amíg szépen mondom. Oké, én jöttem ide hamarabb, tehát enyém a szék, engem illet a rajta való ülés.

– Máshol kéne ÜLNÖD, te seggfej! – sziszegte sárga fogai között amaz neveletlenül. A lapuló nyulak élvezettel hallgatták a fejleményeket, bár közben reszkettek, mint a nyárfalevél, nehogy aztán rajtuk csattanjon az ostor, mint a múltkor.

– Na, tűnés – mondta szelíden jöttmentük, és leült. A „szék-tulajdonos” dühében toporzékolni kezdett, mint egy kisgyerek, arca megrándult, szeme-szája sírásra görbült, majd egy hirtelen gondolattal, mint egy eszelős, elrohant.

Jöttmentünk már kezdett megnyugodni, amikor újból megjelent a tulaj, de már nem egyedül, hanem a teremőr társaságában, akit úgy kellett egy kancsó vízzel felébreszteni, hogy jöjjön, és tegyen igazságot. Borostás arccal, kigúvadt szemekkel meredt a jöttmentre, és kezében egy csomó kulcsot zörgetett, ami nagyban növelte tekintélyét. Megszólalt dadogó, akadozó nyelvvel; hirtelen nem találta a megfelelő szavakat az adott helyzethez, végül is csak kinyögte, ami a szívét nyomta.

– Felszólítom az urat, hogy hagyja el a várótermet rendbontás címén. Értettem? – kérdezte és szúrós, összenőtt szemöldöke alól nézett válaszra várva.

Jöttmentünk azt hitte, álmodik; itt valami rossz álom lehet, valami megrontás áldozata vagy hasonló, s hebegni kezdett, hogy – De, de... de hát...

– Semmi de, kotródj oda, ahol eddig voltál! – sziszegte újból a széktulajdonos, és közben grimaszokat vágott.

– Még egyszer kérem, feltűnés nélkül kövessen a maga érdekében – mondta a teremőr, jobbával belemarkolt jöttmentünk kabátjába, és húzni kezdte. Mit tehetett volna, kénytelen volt menni, engedelmeskedni a hatóságnak, követte, bár kelletlenül, és csak a botrány miatt, amit nem szeretett soha. Alighogy felkelt ültéből, a tulaj boldog mosollyal elfoglalta az őt megillető széket.

– De hát miért van neki elsőbbsége? – kérdezte jöttmentünk már az ajtóban.

– Annaira tudni akarja? – kérdezte mérgesen a teremőr, és közelebb hajolt. – Hát azért, mert ő minden reggel összesöpör a váróteremben helyettem, így én cserébe biztosítok neki egy helyet minden éjszakára, és még egy féldecit is kap tőlem, ha fel is mossa a helyiséget a sok koszos után. Most már érti?!

– Ja, igen – bólintotta jöttmentünk.

– A viszont nem látásra – búcsúzott a teremőr, és sietve becsukta az ajtót, hogy az a kis meleg se menjen ki, ami még bent van.

Jöttmentünk mit tehetett, összébb húzta magán a kabátot, és fázósan, tele borús gondolatokkal, elindult gyalog egy másik pályaudvar felé. De avval az elhatározással, hogy egyből a teremőrhöz megy, és felajánlja szolgáltatásait, cserébe egy széket.

Fél kettő múlt. Messze még a reggel.

Helyet adni

Hideg járja át az ember csontjait; a zúzvara szép, de a meleg szobából. Itt kint állva a buszmegállóban, ahol középiskolások hangos beszélgetéssel ütik el a várakozás idejét, didergető. Jöhetne már a busz: – mihelyt van egy kis hó, máris késik. Nem úgy, mint a gúnyolódás, melynek annyi haszna van legalább, hogy nem fázik az ember.

Már hangosan röhögnek és csúfolódnak; középiskolások ezek? Háttal állok nekik, de ez sem segít. Egy pár srác, amolyan divatos holmikban, amiért anyukának és apukának kellett megdolgoznia, kiválik a csoportból, és odajön elélem, merőn az arcomba bámul, majd hangosan nevet. Arcom ég, és jó, hogy sapka van rajtam: fülem szinte izzik a forróságtól. Egy idős néni áll mellettem; ránézek, de nem szól. Nem látni rajta semmi különösét. Bár mintha szemének sarkában, mint a lemenő nap árnyékában, egy kis szomorúságot látnék. Azért nem vagyok biztos benne, mert szememet ellepi a könny. Nem a csúfolódók miatt, hanem, mert hideg van. De önmagamnak nem hazudhatok; tudom, hogy őmiattuk könnyezem. Miattuk, akik kigúnyolnak, a bántás örömeért. Élvezik nagyon, ahogy hallom. Nem akarok rájuk figyelni, de fülemnek nem parancsolhatok. A hangok elérnek. Miért, miért? – visszhangzik bennem állandóan. Azt mondják, ne törődjek vele, megszokhattam volna. Ugyan! A fájdalmat miért kell megszokni, a kíméletlenség zászlaját miért kell lengetni? Pedig sajnálom őket: mi lesz belőlük, akikből hiányzik az élet alapja, a felebaráti szeretet? Jaj, jöhetne már a busz, egyre jobban élvezik a csúfolódást. Fáj a naponkénti megalázottság.

Végre feltűnik a kanyarban a busz; mint mindig, most is tömve. A buszon főleg diákok; és most meg kell állnom a busz közepén, ahol a csuklós busz forgója van. Állok és hallom, amint a szavak átsuhannak a fejem felett, mint égő lándzsák, a busz másik végébe. Már mindkét oldalról gúnyolódnak. Alig kapok

levegőt, szívem a torkomban ugrál, izzadok és folyik a verejték az arcomon. Hát igen, nem vagyok szép; ilyenek születtem. És hiába a sok műtét, a tényleges testi szenvedések végtelen percei, naponta kell újra szenvednem a létezés értelmét. Nem lehet ezt megszokni és nem is akarom. Csúfolódní, bántani a másikat: miért?! Akik azt mondják, ne törődjek velük, egészségesek. Ők nem tudják, miben élek én. Ők csak néha gondolnak bele, hogy milyen lehet nekem, de nekem állandóan ebben kell élnem. Evvel alszom és evvel kelek; nincs módóm levetni az arcomat. Érzékeny vagyok, mert érzékennyé tettek; hitetlen vagyok, mert hitlenné tettek.

Legszívesebben rájuk szólnék, de hát hangom is csúnya; beszédhibás is vagyok. Ha lúd, legyen kövér alapon: te jó Isten, miért csúfoltad meg ennyire képmásodat?

Egy idős néni és bácsi áll mellettem; házaspárok, s alig állnak a lábukon. Az öregség csak a mesében szép. Rámnéznek, s mosolyognak; de az ő mosolyuk nem bántó, hanem irgalmas. Sajnálattól mosolyognak, s erőt akarnak adni.

Szegénykéek; két kicsi emberke, akik már az élet végén járnak. Én is szeretnék már öreg lenni. Milyen messze az öregség; mennyi szenvedés még odáig az út!

A gúnyolódás nem szűnik; elemükben vannak. Sokan felnéznek: ugyan már, kit gúnyolnak ennyire? Majd rám nézve visszahajtják fejüket az olvasnivalóba, vagy a bóbiskolásba. De nem bántanak. Megnéznek, mint egy hirdetőtáblát, és továbbmennek. Az ilyen nézés nem fájdalmas: természetes.

Most már elegendem van; érzem, agyam feszül. Körbenézek, de furcsa mód semmit se látok igazán. Aztán valaki megszólal bennem:

– Nem szégyellitek magatokat? Miért nem adjátok át a helyet az öregeknek? Alig állnak a lábukon, ti meg elnyújtóztok az ülésen. Erre neveltek titeket? Mit szólnátok hozzá, ha anyátok, apátok állna most itt az itteni öregek helyében? Biztos nem örülnétek, hogy nem adják át a helyet szüleiteknek. Hiszen ezek

is szülők, fáradtak, agyonhajszoltak, és ti nem veszitek észre őket! Micsoda dolog ez?

Mint derült égből a villámcsapás, néma lett a busz; egy szó nem hangzott el, majd lassan, mint az olvadó hó, a felnőttek kezdték mondani, hogy hát igen, illem már nincs. Majd egy pár fiatal felállt, és átadta helyét az öregeknek. A gúnyolódók elhallgattak, s halkán suttogtak egymás közt. A mellettem álló idős bácsi megszólalt: – Szégyelljétek magatokat, hogy lehettek ilyen ocsmányok, hogy egy embert így kicsúfoltok? Mire való ez? Vajon a ti apátok olyan szép? Vagy te ott, avval a nagy lófogaddal, azt hiszed, olyan szép vagy? Az istenit nektek! Nem tehet ő arról, hogy így született. Fúj, szégyellem magam miattatok!

Én csak álltam és néztem: mi ez? A hangok elsüllyedtek, és az emberek feszengve várták az út végét. Mikor a végállomásra értünk, mindenki elrohant, nem nézve a másikra, mintha valami fertőző betegséget kaphatna, melyet nem tud éjjel semlegesíteni. Mert csak egy bűn van a földön: fájdalmat okozni – akár szóval, akár tettel. Mire én is leszálltam a buszról, már nem érzékeltem az emberek közelségét.

ESSZÉK

Cselekedeteink következményei téren és időn túl örökké hatnak.

Anaxagoras

A hajótöröttek szigete

Azt gondoljuk, még változhatnak a dolgok; hiszen, ahogy Lord Tennyson írta az „Ulysses”-ben: „Csak lenni: még nem élet!” És mégis, nap mint nap ugyanabba a hibába esünk, és rohángálunk a magunk szigetén, azt gondolva, egyszer körbejárjuk, és aztán messze szállunk. A sziget azonban mindig sziget marad, és erre legjobban Jaques Perry „Az ismeretlen sziget” című regényét olvasva döbbenünk rá, amikor az ember egy kissé közel áll a művészetekhez. Hiszen nem lehet élni az álmok világában, mert jönnek a villanyszámlások, az újságosok, a szomszédok és ki tudja, hányféle szervezet emberei, akik megakadályozzák az egyént abban, hogy egy szigeten hihesse magát. Minden kavarog, a „mobilis in mobili” soha ennyire nem igazolta önmagát a történelemben; igaz és hamis, szép és csúf, jó és rossz, minden egybemosódik, az eredmény pedig egy moslékszerű valami, amiben csak nagy ritkán lehet egy-egy igazgyöngyöt felfedezni. Ha az öt világvallás istenének nem sikerült a Földön békét létrehoznia, hogy sikerülhetne az embernek?

Gianfranco Calligaris írja az „Utolsó nyár a városban” című könyvében: „Nézz körül: látsz valamit, amihez, úgy érzed, közöd van? Nem, nem látsz. És tudod, miért? Mert egy kihalt fajhoz tartozunk. Mi már csak túlélői vagyunk... Mi két szabadságoslevél között születünk... Öreg, beteg, meggárgyult emberek utódai vagyunk.”

Vajon van-e olyan ember, akinek élete során a pesszimizmus nem győzte le az optimizmust? Wutka Tamás írja „Minden hiába” című esszéjében: „Pesszimista az, aki nem idealizál”. Vagyis, nem idealizált világban élni – szerintem – egyenlő a pesszimizmussal. Mert ez a világ minden averroizmus ellenére egyszerűen csodálatosan érthetetlen, olyannyira, hogy az ember, ha valamit megért, átesik a „meg nem értés” érájába. A világban a rendszerek keletkeznek-elmúlnak – az egyéni akarat-

tól teljesen függetlenül –, még ha létezik is predesztináció. És bármilyen is egy rendszer, a világnak bármelyik pontján él is, az ember mindenütt ember, és semmilyen politikai, gazdasági és kulturális rendszer és annak változása nem tudja alapjaiban megváltoztatni az embert mint embert. Mert az ember, ha már megszületett, halandó, anyagba zárt szellem – akarja, nem akarja, tetszik, vagy nem tetszik. Születése pillanatában egy, már előre „legyártott” világban kénytelen élni és leélni azt a pár évtizedet, amely valaki, vagy valami által megadatott neki. Nem csoda, hogy J. P. Sartre azt mondta: „A mai fiataloknak nem jó a közérzetük!” Okkal: John Stuart Mill már jó pár éve megírta „A szabadságról” című művét. Vajon mennyi valósult meg ebből a valóságban? A szavak elhitették az emberekkel azt, hogy van és lehet szabadság, különösen, ha az olyan szépen van megírva, rendszerbe foglalva! És a tényleges, köznapi valóság mennyiben realizálta az eszmék kézzelfoghatóságát? Ancsel Éva kérdezi: „Tessék mondani, tanító úr: és jó az a szabadság, hogy annyian halnak érte?”

A hatvanas évek, amikor úgy látszott, hogy a világban való lét alapjaiban fordul ki és alakul „valamivé”, ami jobb és embe-ribb, mint ami addig volt, látjuk, hogy egy nagy csőd. Az ún. „beat-nemzedék” a lázadók egy kis csoportja volt csupán; a jéghegy csúcsa. Jack Kerouac, Allen Ginsberg, Gregory Corso a lázadók számkivetettjei, akik megszállottak voltak, olyanok, akik veszélyt jelentettek arra a társadalomra, amelyben éltek, és amely a szabadság országának kiáltotta ki magát, ellentmondva önmagának. Nem véletlen, hogy a remény évei jöttek. Sarkadi Imre „A gyáva” című kisregényében Éva ezt mondja: „Semmitől sem félek. De ahhoz gyáva vagyok, hogy a hétköznapokat éljem, hogy hajnalban felkeljek, munkába induljak, egyik nap pont olyan legyen, mint a másik, és hetijegyet vegyek a zsúfolt villamoson, sorba álljak pénteken disznóhúsért; este, lefekvés előtt elmosogassam az edényeket. Nem!”

Egy nemzedék tette magáévá az ilyen gondolatokat; élni, nem létezni – ez volt a jelszó: egy ujjongó, kezét fogó nemzedék

összefogódzkodott, és szabadságmenetekben vonult végig a nagyvárosok utcáin békét, szolidaritást, szexuális felszabadulást hirdetve – ahogy Ginsberg mondta: „A szexuális felszabadulást vezetett a szavak felszabadulásához”. A különféle mozgalmak, események mind egy nemzedék kifejezésének kézzelfogható megnyilvánulásai voltak. Tudjuk, új nemzedék általában akkor születik, ha az azonos korú és felfogású egyének közösen lázadnak fel a hagyományok és a szokások ellen, és egyben egy új életmódot mutatnak fel, amelyben szerintük a teljes értékű, szabad élet kibontakozhat. Különösen az ifjúságnál; hiszen, mint Ronsard írta: „Élj hát, higgy nekem, és ne várd a holnapot; rózsza az ifjúság, élvezd, míg virágozik!”

Később ez világméreteket öltött. Sartre, Camus és mások, de már a klasszikus elődök is, mint Virginia Woolf, Forstet, Daudet – minden nemzedéknek megvolt a maga „imagine”-ja, amihez viszonyított bizonyos íratlan, általánosan elfogadott törvényeket, amelyekkel azonosította életét, vágyait, jól tudva, hogy a fele úgy is hazugság, de mégis, mert ember, hát míg él, remél. Tudja minden normális, önállóan gondolkodó egyén, hogy álszabadságban él, és ez az álszabadság egy művészléleknek még sokkal rosszabb. Hiszen a társadalom szinte mindent megmond az egyénnek, mit, mikor, hol és hogyan, és ha valaki ezeket áthágja, szerencsésebb esetben is „különc”-nek tartják. Barbara Pym mondja: „Az életben a legkülönösebb az, hogy csak úgy elmegy. Hétköznap dolgozni kell, vasárnap meg pihenni. Gyerekként remélni, felnőttként küzdeni, öregként meg emlékezni. Mire is?”

Azt hiszem, ennél jobban nem lehetne megfogalmazni az élet köznapiságát. Wutka Tamás írja esszéjében, hogy „a fiatalok világmegváltó lelkesedését nélkülözhetetlennek tartom az egyén szempontjából, de roppant veszélyesnek, ha adott időben nem tudják kinőni, és nem jönnek rá arra, hogy mindenkinek maga körül, saját területén kell tennie a dolgát, a sok kis rész csak így állhat össze egészé”.

Emlékszünk még John Lennon egyik mondására? „És a legnehezebb dolog szembesülni önmagaddal. Könnyebb azt kiáltani, hogy «Forradalom!», meg «Hatalmat a népnek!», mint magadba nézni, és megtalálni, hogy mi igaz benne, és mi nem”.

És ez a lényeg; elméletben – mondhatják a begyepesedett pesszimisták. És valahol igazuk is van. De miért van az, hogy mégsem ilyen egyszerű ez az egész? Nagy Endre írta: „Rá kellene jönni, hogy bölcsebb dolog azon kevésnek örvendezni, amit elért az ember, mint egész életét megmérgezni azzal, amit sohasem fog elérni”. Kamaszkorban van a legtöbb probléma; de ki számít kamasznak, és meddig kamasz a kamasz? A fel nem növő emberek, akik mindig gyerekesen viselkednek, és naivan hiszik a maguk igazát, radikálisan fejtik ki véleményüket a világról (bár van, aki Gandhi stílusában). A gond akkor jön elő, ha bizonyos koron túl nem változik az ember. Az élet sorrendjét nem szabad megbontani; mégis, mennyi ilyen van! Minden ember világmegváltó álmokat hajszol, keresi az életet, a világot, de nem leli azt, amit igazán szeretne. Mert a környezete, a kor és a körülmények hatalma, amiben és ahogyan él, határt szab köznapi létének, s így lassan beletörődik abba – de milyen lemondások árán! –, hogy a nagy álom teljesülése csak a kiváltóságosoknak adatott meg. A munkás hétköznapiok lassan felőrlik az idegeket, és legyen az ember gyári munkás, vagy vállalkozó, a lényegen mit sem változtat, mert a „munkába menés” hétfői szindrómáját mindenki átéli, akárcsak a szerelem gyönyörét – az álmok lassan köddé válnak, s helyükbe a hétköznapi lét jön. Pont abba lépnek bele, ami ellen tiltakoznak, amitől viszolyognak, de az idő lassan megváltoztatja az alapállást. Kevesen vannak, akik harminc éves koruk után is úgy élnek, ahogy valójában szeretnének. S ennek felismerése és feldolgozása keserűséggel és fájdalommal tölti el az egyént. „Ne add fel a harcot, / mutasd meg az arcod, / ne szállj be a társadalmi gépbe, / légy önmagad saját példaképe” – írja Rózsa Mihály egyik versében.

És a valóság? Az idő múlik; ahogy eltelnek az évek, változik az ember, és nemcsak külsőleg, ráncai és hajsztínének változása révén. Ahogy Beauvoir írja „Az öregség” című könyvében: „A kor megváltoztatja az időhöz való viszonyunkat. Az évek során egyre rövidebbé válik a jövőnk, és egyre súlyosbodik a múltunk.” S a lényegre tapintva azt mondja a maga egzisztencializmusával, hogy „A társadalom csak annyiban foglalkozik az egyénnel, amennyiben hasznot hajt. S ezt a fiatalok is tudják. A fiatal ember retteg ettől a gépezettől, amely mindjárt elkapja, és igyekszik ellene védekezni, ezért szedi fel időnként az utca kövezetét, és épít belőle barikádot.”

Maga a barikádépítés azonban nem való mindenkinek; a többség – szerencsére? – nem vall ilyen radikális nézeteket, és inkább bebújik este az ágyába, és kezét tördelve az önsanyargatást gyakorolja, hogy lám-lám, milyen szerencsétlen „rabszolga” élete van, míg a híres emberek úgy élhetnek, ahogy akarnak, ahogyan ő is szeretne. Ilyenkor jönnek aztán a pótszerek, a filmek és a könyvek világa, de ezek csak még jobban megperzselik az embert, mert belé itatnak bizonyos ideálokat csak azért, hogy ezen ideálok realizálásának hiánya még jobban fájjon. A bulik, a csavargások úgy-ahogy megadják az „igazi” élet romantikáját. Az úton levés, a csavargás, a Kerouac-i rohangálás az élet: a „kitörni” tudók-merők tapintják az életet; nem könyvből olvassák, mi az éhezés, fázás, otthontalanság. Érzik saját bőrkön a nyomort, az elesettséget, és a fájdalom elviselése szívük mélyéig hatol. Még akkor is, ha tudják, önként vállalták a nyomort, az egyedüllétet. Mert tudják: mennyivel szebb és jobb dolog szabadon élni, mint vágyak nélkül, jómódban felmorzsolódni. Kassák Lajos írta „Csavargók, alkotók” című könyvében: „Csak a kíválságos lények kívánják meg és indulnak el a művészet felé, mint szellemi életforma felé. Számukra a művészet beteljesedést jelent. Emberi fájdalmak mélyéről fakad ez a művészet, s önmaguk keresésével vannak elfoglalva”.

A „művészet keskeny hídja” – ahogy Virginia Woolf mondja –, nehezen járható út, mert az embertől mindent követel; nem-

csak egy részt, nemcsak egy pár évet, hanem az egész életét, testestül-lelkestül. Vincent van Gogh, vagy mások tudták és átérezték, hogy a művészet olyan dolog, amibe bele lehet – és kell – halni. Koppány Zsolt írja „Művészet” című versében: „A művészet az a valami, amivel túl lehet élni az életet” – ez, azt hiszem, önmagáért beszél. Csakhogy ez a fajta lét, aminek középpontjában a „ki vagyok, mi vagyok” áll, veszélyes dolog. Ancsel Éva írja, hogy „a legfélelmetesebb kérdés a «Minek?», vagy a «Mi végre?». Aki ezt naponta több tucatszor fölteszi, az vagy őrült, vagy filozófus, vagy gyerek – de nagyon kell figyelni és vigyázni rá, mert aki nem tud napirendre térni a létezés felett, azzal baj szokott lenni.”

És ilyenkor jönnek a drámák keretterítő függönyök nélkül, melyek elkerülhetők lennének, ha... ha nem lenne az a sok „ha”. A világban való létnek egyik pillére többek között az is, hogy figyeljünk egymásra, különösen azokra, akikről tudjuk, hogy „mások”, mint az átlag. Mint Kassák Lajos mondta: „A világ rendjét nem azok változtatják meg, akik meg akarják, hanem azok, akik meg tudják változtatni”. John Lennon is hasonlóan vélekedik: „Én nem tudlak meggyógyítani. Magadnak kell magadat meggyógyítani”. Vajon a hippí-mozgalom megváltoztatta a világot? Jim Morrison, vagy Lennon, vagy Freddie Mercury, Cyril Collard és mások meg tudták változtatni a világot? Nem! Egészében nem tudták „sarkaiból kifordítani”, csak egy-egy részét tudták, ha nem is megváltoztatni, de újraértelmezni, -gondolni a köztudatban. Mark David Chapmann, Lennon gyilkosa ezt mondta: „Én voltam az utolsó szög a hatvanas évek koporsóján... Ennek a nemzedéknek én vagyok a Zabhegyezője”. S akik olvasták J. D. Salinger könyvét, azok tudják, mit értett ezen Chapmann: nem akart felnőni, de az idő, az évek múlása felnőtté tették. Az ember szeretne gyermek maradni, de mivel ez lehetetlen, kiutat keres a társadalomból. Ez azonban ma már utópia. A technikai fejlődés megöli, ahelyett, hogy táplálná az embert. Adott rendszert mutat fel, adott keretet, amelyet a „művészet zászlaja alatt” az őrülettel lehet csak kijátszani.

Mindenkinek saját magát kell felébresztenie. Csakhogy: az embernek „kívül” és „belül” is fel kell szabadítania magát, s ez nem könnyű feladat külön-külön sem, hát még együttesen! Hányan vannak, akik zavarodottan keresik az emberi, szellemi értékek elszegényedését megakadályozó módszereket! Mennyi menekülés a tisztaságba, a kegyelmi állapot keresése, mennyi keserű, kétségbeesett visszatérés, mennyi vereség! Koppány Zsolt így fogalmaz „Csonka szonett” című versében: „Vegyétek, íme, itt a vézna testem, / ha nem adnám, úgyis elvennétek, / ti mindenesei a Mindenségnek.” Rózsa Mihály pedig „Ítélet” című versében így fakad ki: „Börtönszerű már az ég is, / halálod is meglopott, / karóba húzott gyermek vagyok, / kit megloptak a csillagok.”

És az új idők himnusza, az izmusok világa? Hány és hányféle „útkereső”, nem beszélve a különféle vallási gyülekezetekről. Rimbaud nem véletlenül kiáltott fel: „Az igazi élet hiányzik! Mi nem vagyunk a világban!” Gauguin pedig megvetette a „bűnös, rosszul szervezett”, a pénzért folyó „európai harc” küzdelmeit. Az irigyelt, sikeres emberek is küszködnek. Freddie Mercury szavai: „Elegem volt és ki akartam törni. Az a véleményem, hogy soha nem szabad a szokások rabjává válni, de ha már úgy érzed, hogy az vagy, akkor sürgősen ki kell szabadulnod”. Alain Delon, akinek életében központi szerepet kapott a barátság, azt mondja: „A barátság a szerelemnél is intenzívebb érzélem, és mivel lemond a szexuális kielégülésről, nem esik áldozatául az érzések halványulásának”.

Mercury meghalt, Lennont megölték, Collard AIDS-ben hunyt el, mások pedig az öngyilkosságba menekültek, mint Paolo Pasolini. A világban való létük feldolgozására, megértésére nem voltak képesek, vagy nem akarták, és belevesztek az értetlenségbe, amely egyre jobban húzta őket. A művészet keskeny hídjáról könnyű leesni erkölcsileg és fizikailag egyaránt. Az írók mindegyik olyasmivel foglalkoznak, amit nem tudnak megvalósítani. A zenészek, költők, festők is a „meg nem valósítható” dolgokat keresik, és ezért művészellemek, akiknek felfokozott képzeletvilága megrövidíti földi életüket. John Braine írja: „Azt hiszem,

az igazi regényíró szüntelenül lenyűgözi a körülötte zajló élet, és megszereti, még akkor is, ha hevesen kívánja, bárcsak sikerülne elszakadnia tőle. Az igazi regényírónak a szó valódi értelmében egyáltalán nincs saját élete”.

Azt hiszem, ez így is van; minden „igazi” művész, aki valóban önmagából önmagába tér vissza, tudja, hogy a világban való léte erre predesztinálja, és egyéni, társadalmi élete csak eszköz arra, hogy saját művészi alkotását létrehozza. Az egyetemes szellemiség birtoklása nehéz, de nyilvánvaló. S a „meghívott halált” keresők néha biztosan olvassák André Chénier versét, a „Fogoly lányká”-t: „Oly messze, messze még végétől szép utam, / Ez csak a kikelet – hadd fejezzem be még, / Az évszakok szerint az év nagy ütemét / ...Nem láttam égni még, csak a hajnali fényt, / Hadd várjak, míg eljön az estém.”

Julian Green sötét világú könyveit olvasva találjuk magunkat a leginkább szembe a hétköznapokkal. Mert ilyen az élet: unalom és várakozás szövi át egész életünket a bölcsőtől a sírig. Várunk a boltban, a buszra, a karácsonyra, a húsvétra, a születésnapra, és a várakozás közben néha elfelejtjük, minek is a várakozás? Elsuhannak az évek, felnőnek a gyerekek, megöregszünk, és alkotásaink tükrében láthatjuk egykori önmagunk, vágyaink, azt, akik voltunk, és akik lehettünk volna. Így, akiknek eljött az este, és sikerült túltenniük magukat a napi élet ezernyi gondján, Yeats versét szavalhatják: „Szörnyű igaz, hogy düh, érzékiség / a vénségemet rikoltozza szét, / Ilyen kint nem adott az ifjúság, / dalra mi más ösztökélne tovább?”

Emlékszünk Barbara Pym mondására? Vagy Malcolm Cowleyére? „Oly sok függ a múlttól; akik tartalmas életet éltek, azoknak gazdagabbak az emlékeik is.” Igen; az élet megélése, sűrítése egyedül a művészet erejével, segítségével lehetséges, ami segít a nagy érzések megélésében, aminek köszönhetjük a fájdalmas, de mindent megérő bánatot, örömet, amit mások nem tudnak átérezni, mert híján vannak a művészet önmagából fakadó bizonyosságának. Ne feledjük, mit mondott Esterházy István: „Nagyon megjámborodott az, ki már nem keresi önma-

gát” – s ezt 83 évesen mondta! Kassák szerint a „Művészt a művésztől ma már nem az iskolai bizonyítvány, hanem az eszmékkal és jelenségekkel szemben elfoglalt emberi magatartása és formai kifejezőképessége különbözteti meg.”

Igen, ezt tudjuk, és tudja a világ is; de akiknek az idő már behatárolt, felfogják halandóságukat, és átadva tapasztalataikat, optimistává válnak. A hajótöröttek szigete ugyanis nem létezik; mégis, minden művész számára van egy sziget, ahol néha találkoznak az álrobinsonok rokonlelkeket keresve, sebeiket nyalogatva, holdvilágos éjszakákat áténekelve, lángolva, mint az „örület hercegei”, akik, ha szikrát kapnak, még jobban lángra gyúlnak, és másokat is felgyújtanak. Minden művész egy kis porszem, de egyikük sem tudhatja, hogy alkotása milyen élményt, milyen megtisztulást, vagy fellázadást hoz másoknak. A szavak alkotta világok szétszakadnak, de újra egyesülnek, és a gondolatok tárházában egymásra ismerve mosolyognak, mint akik tudják, hol található a hajótöröttek szigete, ami csakis és kizárólag az ő szigetük.

(S)írók szenvedélye

Az embert átjárja a szenvedély; kiskorától aggkoráig, léptenyomon szenvedélyek rabságában sínylődik, és talán nem is tudja, milyen szerencsés, hogy átélheti mindezt. Gogol írta, hogy „az emberi szenvedély megszámlálhatatlanul sokféle”. Minden ember, aki csak egy kicsit is önálló véleménnyel van a világról, önmagáról, de különösen azok, akik génjeikben hordozzák a kinyilatkoztatás, a megszólalás szenvedélyét: az írók, költők. Ők a sírók, akik újra és újra felsírnak a világ fájdalmai miatt, és versekbe, drámákba foglalják mondanivalójukat, azt, amit mások is éreznek, de szavakba foglalni nem tudnak. Montaigne azt mondja: „Igaz cél híján a lélek hamis célra pazarolja szenvedélyeit”. De mi az igaz cél, mi lehet az az egyetemes igazság, melynek zászlaja alatt bátran ki lehet állni? Hiszen a világ túl nagy ahhoz, hogy egységes legyen, ugyanakkor kicsinyessége határtalan, mint a butaság, mely a XX. század vége felé is épp annyira sötét tud lenni, mint a középkorban. Legfeljebb az anyagi eszközök változtak meg – nyilak helyett rakéták röpködnek –, ám igazából, ahogy Mommsen is mondja, „szenvedély nélkül nincs zsenialitás”. Ebbe beleférnek az olyan örültségek is, mint Hiroshima és a „kis” háborúk híradós látványai, ahol drámákat élvezhet az ember, s kiélheti állati szenvedélyeit büntetlenül, az álhumanizmusba burkolva.

Az írók, költők szenvedélyei sokkal élesebbek, mint az átlagembereké, és ez valahol rendjén is van. Mert amit Balzac mondott és írt, azt nem mondhatta Dickens, és amit Flaubert mondott, nem mondhatta Rilke. Mindenki csak a maga szenvedélyességét fejezhette ki, és ez a sok kis részecske egy idő után valahol talán összeáll és megállapodik, de meg nem savanyodik a világirodalom klasszikusai közt. Flaubert írta: „A szenvedély is elfonnyad, ha átültetik”, így aztán nem csoda, hogy annyi író kiábrándult az emberiségből, és olyan nagy kaliberű egyéniségek is, mint Edward Albee, elfordult a világtól, s az egykori

„démoni társadalomkritikus” már csak egy hűrt penget, újrais-mételve az emberiség végpusztulását. Közben persze éli a maga életét, mint ahogy annyi kortársa, ismertek és ismeretlenek, ez azonban nem szürkíti el azt a tényt, hogy annyi írónak egy idő után már elege lett a világból, az életből. Hemingwaytól kezdve Jeszenyinig, Jack Londontól Virginia Woolfig hány és hány író lett öngyilkos, holott tudták jól, tetteikkel semmit meg nem változtatnak, sőt, inkább megszegényítették a világot, mert biztosan tudtak volna még újat mondani, írni – de már belefáradtak. Az írókból sírók lettek, akik látják, tapasztalják, hogy minden hiába, bárhogy is kérnek, könyörögnek, fenyegetőznek, semmi sem változik. Nincs új a Nap alatt, s a fejlődés lassúsága elviselhetetlen, éljen bárhol az ember, demokratikus, vagy diktatorikus államban. Ahogy Jung mondta: „Mindenféle szenvedély káros, mindegy, hogy narkotikum, alkohol, morfium, vagy idealizmus”. T. S. Eliot pedig ezt mondta: „Elvesztettem a szenvedélyemet; mi szükség megőriznem? Hiszen amit megőrzünk, meg kell romlania”.

Vagyis a 22-es csapdája az, ami vár a sírókra. A szenvedély, mely magába foglalja az élet egészét, olyannyira átítatja az embert, hogy észrevétlenül is lételemévé válik. Pasolini írta: „Érzelmi és szexuális életemet elsősorban ez a túlzott szenvedély determinálta, amit én a szerelem egy szörnyű formájának éreztem”.

Hogy lehet ez? Ahogy Roger Cailloistól olvashatjuk: maguk a tollforgatók vetik meg az irodalmat – úgy önmaguk csapdjába esnek, szenvedélyeik botrányába, ahová belefér az utcalány mosolyától a bérgyilkos vigyoráig minden. Mert mi más, ha nem a szenvedély az, ami űzi-hajtja a sírókat arra, hogy átéljék akár ténylegesen, akár képletesen önmaguk kergette álmaikat, vágyaikat, ahol a szenvedélyek szabadon szárnyalnak, mint az őszi falevelek, és nem kell tartaniuk semmiféle retorikától, a társadalom megvetettségétől, mert hiszen íráságuk mentelmi jogot ad nekik, s ezt kihasználva, szenvedélyeik forrongásait kiélezve, beleélhetik magukat abba a világba, amit normális keretek közt egy normál ember nem tenne. Vagyis: nem jutna eszébe.

A sírók társadalma a küzdelemben lebegő állapot, s hol fent, hol lent járnak – nemcsak anyagilag, hanem erkölcsileg is –, így aztán tudathasadásukat és számkivetettségüket a köznapi életre ruházva, nevetségessé válnak. Miért írnak hát ezek a síró írók? Gyengeségből, gyávaságból, félelemből, vagy azért, mert azt hiszik, megváltoztathatják a világ sorsát? Ugyan; ebből már kinőttek a sírók, s nem véletlen, hogy azt mondják: a világnak semmik, maguknak minden! Ez igen, erre már Ronsard is helyeselne, és a múlt századi s azelőtti költők, írók vajon mit tennének, írnának, ha most hirtelen feltámadnának? Vajon miféle gyülekezet lenne abból, ahol egy teremben lenne Keatstól kezdve Steinbeckig mindenféle világnézetű tollforgató, akik kiforgatják önmagukat, hogy képeket mutassanak a világnak, és képeket szeressenek, mert nincs más, amit igazán szerethetnének? Írók? Szegény sírók; szenvedélyeik, melyek a fehér papírlapon mély szántásnyomok, milliók és milliók szenvedélyeivé válnak. Egy röpke gondolat, és már kiszárnyal a nagyvilágba a kis magocska, és szárba szökken, hogy új eszméket csiholjon ki, vagy legalább a besorolás látványát megadja, hogy igen, ez az, ide tartozom, ez az én „imagineom”, ők az én embereim. Connoly hiába mondta, hogy „aki uralkodik a szenvedélyein, az az értelem rabszolgája”. Miféle értelemé, és miféle igazságé? Hiszen az értelem befoghatatlan és napról napra változik, s a szenvedélyesség örüllté teheti a legártatlanabb embert is. Miért van az, hogy időnként egy-egy köztisztületben álló nyárspolgár egyszercsak megőrül, és szétmargangol egy utcalányt, vagy állatot, s véres kézzel mutatja meg magát a tömegtájékoztató legnagyobb örömére? A szenvedély, mely minden emberben él, kiszámíthatatlan, és hogy ki mennyire tudja önmagában lefojtani, vagy kiélni, az gyökeresen meghatározza egész egyéniségét, életét, társadalmi helyzetét. Mert örüllté tehet a szenvedély; és embergyűlölővé, ha arra predesztinálja a sorsa. Mert a sors kereke a szenvedély forgása, és egymással szemben állnak, mint ahogy az éjszaka és a nappal, a jó és a rossz. De amíg ezek körülírhatók, behatárolhatók, addig a szenvedély épp azért

veszélyes, s egyben csábító, mert egy ember sem tudja igazán és örökérvényűen meghatározni eme érzést, különösen pedig nem a sírók. Azok pedig, akik szenvedélyesen kutatják az emberi megismerést, a tragédiákat, drámákat, a romantikát és a lírikus-ságot, a vadságot és a keménységet, mind-mind csak egy darabkát képesek felmutatni a szenvedélyesség istenéből, mely túlhalad az öt világvalláson, és egy istenség sem tud neki parancsolni. A sírók szenvedélye az emberiség szenvedélye; azé az emberiséggé, mely nagyban hirdeti ugyan a maga humanizmusát, ebből azonban a napi életben alig valósít meg valamit. A Sientina Sacra, a Szent Tudás olyan, ami nélkül megvan az ember; fontosabb a jó lakás, kocsi, nő, haver és a sok pénz, nem kell a duma, főleg nem a lelkifröccs, így aztán minden korban és nemzedékben újra és újra kitermelődik, mert kierőszakolja magát a gondolkodók szenvedélyessége, a sírók társadalma, amely kiveti önmagát a köznapiságból, hogy belevesse magát szenvedélyébe, az írás-sírásba. Mert belevéreznek és belefulladásba könnyeikbe, miközben írják az írivalókat, tudva, érezve, megtapasztalva az emberi mulandóságot, s rákérdezve, vajon nekik mikor lesz emberi életük, közben mégis, akaratlanul is visszaesnek szenvedélyeik bilincsébe, amely mint a hínár, egyre inkább magába húzza őket. Nincs szabadulás, nincs menekvés; aki a sírókhoz tartozik, síró marad mindörökre.

Cyril Collard írja regényében: „Fogalma sincs, mit tett velem; visszaadta a könnyeket, a legszebb ajándék, amit kaphattam”. Vagyis: amennyire fájdalmas a szenvedély átélése, épp annyira felemelő érzés is. Miért, hogy az ember örömeiben is sír, nemcsak akkor, ha szomorú? Kerouac a „Művésztelep”-ben ezt írja: „És hát mi tagadás, látom Cody szemén is, hogy látja a szememen, hogy mind a ketten ugyanazt a sajnálatfélét érezzük, amiért mostanában egyáltalán nem volt időnk beszélni egymásról, de az ég adta világon semmiről sem”. Hát nem borzalmas? Nem törvényszerű-e, hogy az írók sírókká válnak, mert egy idő után már képtelenek megszabadulni valós és vélt világuk nyomasztó terheitől, romantikájától, mindattól a vitalizmustól, amit írásá-

guknak köszönhetnek? A sírók nemzedéke örökké egy marad; elmúlhatnak századok, ezredek, alapjaiban – sajnos, vagy szerencsére, ki tudja – nem változik semmi, de semmi! „A kopasz énekesnő” című darabtól Pasolini „Teorémá”-jáig minden EGY dologról szól: a megnevezhetetlenről, arról, ami bennük szítja a szenvedélyt, de amit nem képesek megfogni, csak ráérezni, s mihelyt túl közel jutnak a megismerés kútjához, már befejeződik földi életük. De jön helyettük más, aki folytatja, és újraismétli az örök körforgást; mert a szenvedély ott lapul minden emberben, még a legprimitívebb lélekben is, s aki felismeri és fejet hajt a szenvedély előtt, annak megadatik az esély arra, hogy életben maradjon. Mert a tudás, a mély, isteni tudás beavatás nélkül annyira elviselhetetlen, mint maga a szenvedélytelenség, a kínzó gyötrelem valami után, amit érzünk, de megfogalmazni nem tudunk. Mert szavaink korlátozottak, szürkék ahhoz képest, amit a szenvedély erőszakol ki belőlünk.

A sírók szenvedélye a legősibb szenvedély: szenvedés a szenvedélyért. Miserable dictu – még kimondani is szörnyű –, de ha nem lenne szenvedély, megszűnne az emberiség. Mert lelkiismeret és szenvedély kéz a kézben járnak, s valahol az utak mentén találkoznak a kozmoszban, még akkor is, ha néha úgy tűnik, nagyon eltávolodtak egymástól. De ez csak a látszat; káprázat, ami mögött ott a valóság. Nem az anyag valósága, hanem a szenvedély lángolása; Jézus is szenvedélyes volt, és Buddha, Allah, a többiek, az ősi kultúrák istenei és a gondolkodó emberek, akik felülemelkedtek az anyag vonzásán, hogy átadhassák magukat a szenvedély mindent kérő csápjainak. Alkoholizmus, öngyilkosság, megőrülés – mind-mind a szenvedélyesség egy válfaja, melybe az írók sírása ömlik, könnytelenek könnyei, száraz tekintetű apostolok, akik, ha már átmentek a lét határán, újraszenvedik a meg nem tett dolgokat. Mert nincs tökéletesség, teljes értékű emberi élet. Csak részletek vannak, részboldogságok és részigazságok. Ami teljes és egyetemes: a szenvedély. A szenvedély a szeretet utáni vágy, ami átjárja az embert testestül-lelkestül, s amibe jó belemenni. Még ha lángol is, ha forró is,

de jó a szenvedély. Mert szenvedély nélkül az élet sótlanságát érezzük, s az amúgy is szürke hétköznapok kibírhatatlanok lennének, ha nem lenne időnként mindent elsöprő szenvedély. Valamiért, valakiért.

A könyvtárak milliói árasztják a szenvedélyesség legkülönbé-
lébb fajtáit, s nekünk csak le kell emelnünk őket a polcra, s mint keresztet, cipelnünk, hogy kiolvassuk a könyvet, beolvadjon lelkünkbe tartalma. Mily könnyűnek látszik a szenvedély, mint delejesség! Pedig hát... Már mindent megírtak, mégis újraírják a megunhatatlan dolgokat. Az emberi életet, mely szenvedélyes, szerető, gyűlölködő pro és kontra. A sírók nem panaszkodnak, csak úgy tűnik. Cyril Collard írja: „Szerettem volna egy fontos ügyért feláldozni magam, csak nem tudtam, melyikért és hogyan”. Ki az, aki tudja, mi az, amit tud, s amit nem tud, tényleg tudatlanul tudja? A tudás és a nem tudás, akarás, nem akarás hajszálvékony erezet, melyet nehéz szétválasztani. Az egyik pillanatban azt hisszük, okosak vagyunk, később a legbutábbnak hisszük magunkat, hála a tévé tudományos előadásainak, ahol kémia és fizika felső fokon zajlik, ugyanakkor egy másik csatornán tucatszámra halnak meg ártatlan emberek egy látszólagos jó ügyért. Ilyen bábeli kavalkádban hogyan találja meg az ember a maga Tao-ját, útját? Hiába a sok bölcséleti mű, ha a világ összemos mindent, s a szennyesebből lehetetlenség kihalászni azt az értékes dolgot, amiért aztán szenvedélyesen lángolhatunk, forradalmat és káoszt okozva. Vagy visszavonulást egy tibeti kolostorba, elfeledve a világot, a felhőkarcolókat és az autókat, mindazt, ami jelenlegi világunkat jelképezi.

Ó, szenvedélyesség, te mindent átszövő embertelenség! Cso-da-e, ha a sírók sírnak, a gonoszok nevetnek? Jézus kiűzette a kufárokat, de hiába: jöttek helyettük újak, ám új Jézus nem akadt, mert a szenvedélyesség kioltotta a megtisztulás iránti vágyat, és az anyag átvette a szeretet szerepét, leigázva az igazak hitét, melybe belefért a világ egésze. Vagy mégsem? Az írók tudják, miért írnak, s ha már írnak, miért sírnak? Inkább isznak, lerészegednek, és belehalnak az alkoholizmusba, mint John

Cheever, s annyian mások. Emberi létük elmúlt, de sírásuk megmaradt a könyvtárak polcain; kristályok lettek a könnyekből, melyek könyvek alakjában újra élnek, hogy újra élhessék szenvedélyességüket, áthidalva korlátokat, határokat, eszméket, összekötve az embereket.

Szavak

Senki nem láthat a másik emberbe; mégis, a szavak tovább élnek, mint a kimondottság ideje. Tudat alatt kezd hatni, mint egy gyógyszer, s aki érzékeny lelkű, mert a szellemiség megcsapta, hiába emelkedik felül az anyagi léten, azon belül kell élnie és szenvednie, s hordoznia a szavak súlyát. Mert a szavak keringenek bennünk és köröttünk, akarva nem akarva, belénk erőszakolva a gondolatokat, azokat, melyeket nem mindig szeretünk érezni, és főleg kimondani. Mert a gondolat és a kimondottság, közelségük ellenére is, mérhetetlen távolságban vannak egymástól. Mert énünk, mely egyáltalán nem szabad, nem mondja ki a szavak tényét, mintegy lehántva a valóságot a maga averroizmusáról. Kötöttségek közt élünk szabadság nélküli létben, ahol a szavak a legnagyobb bilincsek, melyeket lerázni sosem tudjuk, s csak annál erősebben csilingelik, fülünkbe vájva az igazság zenéjét, melyet olyan nehéz elviselni néha. Mert nehéz jónak lenni, nehéz embernek maradni, s olyan, olyan könnyű gonosznak lenni! A szavak a jó és rossz között utaznak láthatatlan útvonalakon, de szigorú előírások közepette, melyeket mi magunk – tudat alatt – alakítottunk ki magunkban, saját Montaigne-i tapasztalataink árán, melyek belénk sulykoltak ilyen-olyan eszméket, álmokat, vágyakat, hogy aztán fogalmunk legyen a lemondás fájdmáról. Mert lemondás az élet, s míg valaki keresi önmagát a csillagok között, mely a Föld takarója, esélye lehet a kegyelemre, mert nagyon megjámorodott az, ki már nem keresi önmagát. Az élet egy út, s az úton mindig keresni

kell a jót, s ha van jó, akkor a jobbat, majd a még jobbat. A szavak elvisznek, vihetnek bennünket a kék madár országába, de elvihetnek a Dante-i pokolba, s érezhetjük Camus pesszimizmusát, hogy az élet nem éri meg, hogy végigéljék. De élünk, annak dacára is, hogy tudjuk: meg is halunk. Mert – még kimondani is szörnyű –, ha az emberek rájönnének arra, hogy az életnek semmi értelme, tömegesen vetnének véget ennek a szavak nélküli világnak. A szó súlyát hordozza mindenki magában, a legnagyobb terhet, melyet viselnie kell, és elviseltetni másokkal, adagolva magának és másoknak, hogy a szó ott és úgy érvényesítse az igazság magját, ahol és ahogy az egyén a maga bűnös lelkével és világnézetével kimondani képes a kimondanivalót.

A szavak keserítik meg életünket; a szavak adják fényét a létnek, s a szavak teszik emberré az embert, s a szavaknak köszönhetjük anyagi létezésünkől való menekülésünket a szellemi létbe, annak ellenére, hogy anyagbazártak vagyunk. De a szent tudás, a kísértés a jóra bennünk van, és bennünk él – élhet – tovább, ha ki merjük mondani a szavak ránk erőltetett terhét.

De nehéz, nagyon nehéz; a legnehezebb dolog a szavaknak szót fogadni, s elmondani, amit mondhatnak nekünk. Mert agyunkban megfogalmazódik a szó, s mire nyelvünk hegyére ér, már átsiklik azon a szűrőn, mely kiszemezi az igazságot és a valódi érzéseinket, és azt mondjuk ki, amit nem akartunk. Hamisság a szavaknak hinni, s kevés az, aki szavak által hisz. Mert a szavak minden kínja és szépsége ellenére, azért, mert az, ami, s mert szükségünk van rá, együtt kell élnünk velük, bennük, általuk, hogy a lehetőség meglegyen arra, hogy a szavak két ember között egyszer csak összetalálkozzanak, és ezen egyesüléseknek gyümölcsei lehetnek a szerelem, szeretet, barátság s mindaz, ami emberi életünket emberivé teszi. A szavak hálója finom húrból készül, láthatatlan, mégis mindennél erősebb, és nélküle az életünk nem élet, s nincs szavak nélküli világ, mert minden világ a gondolat kimondásával alakul világgá, azaz egyetemessé.

Könyvek könyve

Az írott szó önmagáért beszél; mégis róla, vele, érte kell szólani, ha róla beszélünk. A könyvek világa – a mindenség világa. Könyvek, szavak, versek, drámák és eposzok, vígjátékok, vérfagyasztó krimik, tudás és tudálékosság mind-mind a könyvek lapjain, amelyek ránk erőltetik a továbbgondolást. Könyvek nélküli világban élni sem tudnék. S nemcsak azért nem, mert elfogult vagyok a könyvekkel szemben, hanem mert az emberiség fejlődését abban a pár évtizedben, amelyben egy ember él, a könyvek segítségével tudja a leginkább nyomon követni és felfedezni magának azt, ami körülveszi: a valóságot. Azt a valóságot, amelyet a betűk egymáshoz láncolása hoz létre oldalakon és oldalakon keresztül, több ezernyi, milliányi könyvig, végeláthatatlanul.

A könyvek könyve megvan, de olyan, mint a szellemiség, a szeretet: nem kézzelfogható. Minden embernek magának kell megtalálnia és elfogadtatnia a könyvek könyvét, mely nem „csak” egy könyv, hanem a könyvek könyvének könyvei, amelyben az ember könnyei, fájdalmai, örömei is benne vannak a fehér papírszántások közt, ráncokkal, árkokkal és csúcsokkal, ahonnan lenézhet a vajúdo világ ezernyi szivárványosságára.

A betűk világa a lét világa; sötét folt a tiszta lapon, mely érzelmeket tud csíholni, és amelyben megtalálhatjuk tükörképünk, vágyaink, mindazt, amit szeretnénk, és amit nem merünk mi magunk kimondani. Az írók, költők kimondják, elszavalják helyettünk, értünk azokat a nemes és nemtelen dolgokat, amelyeket a köz emberei nem tudnak olyan szépen szavakba foglalni. Nincs tehetségük és idejük sem arra, hogy áriákat énekeljenek, hogy eposzokat szavaljanak. Csak töredékeket, részleteket mondanak abból, amit olvastak, de ami már így is, részben, kivágva az egészből, mint áldozati szív lobog előttük, agyuk hátsó rekeszeiben. Mennyi mindent mondanak a könyvek; a világirodalom a maga irodalomtörténetével, szakmai, tudo-

mányos betáblázásával és a hétköznapi emberek realizált valóságai mind-mind azt az ősi érzést sulykolják belénk, hogy „jók” legyünk, s ha azok vagyunk, még jobbak legyünk.

Hisz minden könyv, még a krimi és a negatív témájú könyvek is valahol a sorok közt erre predestinálják az embert, és lehet, hogy egy könyv a maga kétszáz oldalával „unalmas”, de biztos volt benne egy-két mondat, ami miatt már érdemes volt elolvasni az egészet. A sok kis rész így áll össze valahol egésszé, mint a Biblia mondja: „eggyé” válni és nem külön-külön létezni. A szavak nem rosszak; az emberek azok, akik rosszra használják, kifordítják, meggyalázzák. A szavak adta szótlanságok mindenél jobban a fülünkbe sikítják az „igazság” dilemmáját, az egyetemes emberi értékek szimbólumát. A versek, drámák, regények egy nem létező világ alapkövei, amelyekre bátran lehet építeni mind az öt világvallást és az összes faj egyedeit. Mert a jivaró indiántól a kínai parasztig, az új-zélandi maoritól a londoni ügyvédig akár kimondja, akár nem, mindenki a „boldogságot” keresi, és ebben a boldogságkeresésben a könyvek olyanok, mint az útjelző táblák. Eligazítanak kiskortól az aggyáskorig, a romlástól a felemelkedésig. Minden könyv az Emberről szól, bárhol, bármilyen körülmények közt is játszódjék az esemény. És ez teszi örökérvényűvé, csodálatossá. Hogy mindazt megírja, elénk tárja, ami a világban van, de mégis önmagában kevés a lét teljességéhez, mert a könyvek is csak eszközök lehetnek, és nem célok. Hiába él valaki könyvtárban, ha közben kegyetlen az emberekhez a napi életben. Akkor csak látszatvilágot tár elénk a szeretet a könyvek világa helyett. Hiszen az ember kiskorától érzi a könyvek hatását. Mikor már érett, és önálló gondolatai vannak, a könyvek csodálatos világot tárnak elénk. Nincs szebb és romantikusabb dolog egy tizenévesnek, mint a nyári szünetben elolvasni Robison Crusoe-t, Winnetout, a Verne-könyveket, melyek nemzedékről nemzedékre táptalajai a fejlődő embernek, s amelyek összekötözik a távoli földrészek lakóit a betűk segítségével. És ez az egymásba kapcsolódás az egyetemességet készíti elő, azt a belső tudatot, hogy mások

is vannak, és mások is átélik azt a katarzist, amit én, amikor elolvasok egy-egy világszerte ismert regényt.

És később, amikor már kamasz az ember, jönnek a komolyabb művek, a klasszikusok, amelyeket az iskola „kötelezettsége” ugyan megmérgez egy kicsit, de később, felnőtt fejjel újraolvasva ismét megtalálhatjuk bennük egykori gondolataink fénykép-szerűségét, s mai énünk tapasztalásait hozzátéve leszűrjük a magunk kis bölcsességét. Homérosz, a világirodalom nagyjai – Balzactól Dosztojevszkijig – művei hatására számtalan emberi érzés és gondolat járja át agyunkat, fejlesztve érzékenységünket, együttérzésünket mások szenvedése iránt. És boldogságai iránt. Mert a boldogság is épp olyan „nehéz”, mint a fájdalom. Mindkettőnek megvan a maga lelki terhe, és a költemények segíthetnek egy adott pillanat nehézségein átbukdácsolni, vagy kiénekelni az öröm teljességét.

Több ezernyi könyv van a legkisebb városban is. Milliós számra írják, nyomtatják; elolvasnak három könyvet, s akit ösztönöz, ír belőlük egy negyediket. Újraismétli önmagát az irodalom, mert hiszen mára már „mindent” megírtak; az emberi lét összes variációját papírra vetették, csúrték-csavarták, s mégis mindig tudnak újat mondani!

Mert az emberi lét kimeríthetetlen; olyan kút, amely sosem szárad ki. Minden megszületendő ember újraéli és újraolvassa a már klasszikussá vált könyveket, és mindig talál bennük olyat, amit valahol, valaki nem vett észre. Hiszen minden könyv, azonossága ellenére, mást és mást mond olvasójának. Mert minden ember különböző, nem vagyunk egyformák, így aztán másként gondolkodunk egyazon könyvről, másként vélekedünk róla, és különböző gondolatokat gerjeszt. Van, akiben dühöt vált ki, van, akiben vitalizmust; ez emberi sokszínűségünkől fakad, nem pedig abból, hogy a könyvek kétértelműek lennének. A könyvek megírják a „történések” igazát, csak mi magunk fogjuk fel másként.

A könyv kézzelfoghatósága a világ lekicsinyítése; egy útleírás, egy dráma elvisz oda, ahová az ember nem menne, vagy nem

tud elmenni. Segít átélni bizonyos helyzeteket, megmutatva annak fényét és mocskát, hogy leszűrjük a magunk szellemi tapasztalását, élvezetét, szenvedését.

Évente sok új könyvet adnak ki; egy ember, aki szeret olvasni, figyelemmel kíséri a könyvkiadók termését. De közben kialakul saját véleménye, megvannak kedvenc szerzői – akik sokszor ismeretlenek, mégis számunkra sokkal többet jelent az ő könyvük, mint egy Nobel-díjasé. Közben egyre-másra gyűlnek a könyvek a lakásban, lassanként már házikönyvtár lesz. Aztán az ember rájön arra, hogy kénytelen megállni a könyvgyűjtésben. Kénytelen lemondani a könyvek „falásáról”. Bármennyire is szeretné, nem tudja a könyvek világát a maga világa elé helyezni. A könyveknek megvan a maguk sorsa, és az embernek is. Rájön, ha szomorúan is, hogy még a saját körzetében lévő kisváros könyvtárát sem tudja kiolvasni, nem beszélve a majdan megjelenő könyvekről. Ha hetente egy könyvet olvas ki valaki – s ez ritkaság –, akkor is egy évben 52 könyvet tud kiolvasni. Mondjuk, a könyvbarátok, akik az átlagosnál még sokkal több könyvet olvasnak, egy évben háromszáz könyvet olvasnak végig, de ez már nagy szám! Így is, ha évente háromszáz könyvet – új könyvet! – olvas ki egy ember, ezt a tempót követve ötven év alatt is mindössze 15 ezer könyvet olvas el. Ijesztően kevés a könyvtárakban található könyvek számához képest; hiszen egy vidéki kisváros könyvtárában is 30-40 ezer könyv található.

Az embert lesújtja ez a felismerés; bármennyire is rabul ejt valakit a könyvek világa, képtelen állandóan olvasni. Egyre kevesebb rá az idő. És olykor a pénz. És még egy sor apróság, ami mindinkább elvonja az embert a könyvtől, de ami nélkül mégsem tud megenni. Valami ősi, kimondhatatlan vágy fűzi az embereket a könyvekhez, s dacára technokrata vívmányainknak, a könyv mindig megmarad könyvnek, melyet semmi más nem pótolhat. A könyv lapjait olvasva megállhatunk, elgondolkodhatunk, újraolvashatjuk az előbbi mondatot, visszalapozhatunk, jegyzetelhetünk, nevetgetünk, vagy bosszankodhatunk. Saját magunk határozzuk meg, miként olvasunk. S ez a „lassu-

lás” a videók világában valami mély emberi vitalizmust hordoz magában. És bennünk a könyvekért, a könyvek pedig értünk.

Az emberi élet véges; a könyvek világa végtelen. Előttünk is voltak, és utánunk is lesznek könyvek, hogy elmondhassák azt, amit már nekünk is elmeséltek. És mi újraéljük elveszett ifjúságunk; egy jó könyvtár olyan, ahol az ember újra húszévesként olvassa Jack Londont vagy Simone de Beauvoirt. S a gyermekkori Verne-könyvek illusztrációi könnyeket csálnak szemünkbe, mint Dickens, vagy Thackeray hősei. Valami előjön a múltból, belső ényünkéből, abból a korból, amikor még hittük és reméltük, hogy jobb lesz a világ. Némely könyv megrázó hatással volt egyesekre: Salinger „Zabhegyező”-jének olvasása után lőtte le egy fiatalember John Lennon-t. És sorolhatnánk a könyvek történetét; voltak könyvek, amelyeket betiltottak, mert hatására tömegesen lettek öngyilkosok az emberek. Voltak, amelyeket politikai, erkölcsi, eszmei okok miatt „zároltak”. Mennyi szenvedésen, vajúdáson ment keresztül maga a könyv is! Mert a könyvnek hatása van, ereje, a szó kimondásának visszhangzó hitvallása, amelyet senki és semmi nem tud meggátolni.

A könyvek megadják az elveszett paradicsom ízét; emberi sorsunk minden lehetséges variációját tenyerünkbe hozza, hogy saját bölcsességünk és világnézetünk szerint leszűrjük belőle azt, ami a mi számunkra fontos, ami csak nekünk szóló tanítás, figyelmeztetés, intés. Bántalmazás nélkül, gorombaság nélkül szól bele életünkbe, hogy rávilágítson arra, hogy értsük meg és fogjuk fel: halandók vagyunk. S halandóságunk történetét papírra vethetjük, hogy az utánunk jövők olvassák és megtapasztalják saját tapasztalatlanságukat, megmentve – naivan – az ismétlődés reménytelenségétől. Mert a könyvek ott vannak az emberi fejlődés minden szakaszán a Bibliától kezdve a Koránig, a Talmud könyvétől a Tudás könyvéig. Belénk szívódnak, mint egy szivacsba a betűk, hogy kis patakot készítsenek elő belső ényünkben, amely azután folyammá, tóvá, tengerré, óceánná, egyetemességgé növekszik. Elnyelnek a betűk, beljűk veszünk,

mégsem fulladunk beléjük, mert a betűk mentőövek, amelyekbe megkapaszkodva átúszhatunk földi létünk anyagbazartságán.

Vannak könyvek, amelyek egy életen át kísérik minket; ott vannak, kézzelfogható közelségben, hogy bármikor leemelhesük és beleolvashassunk. Minden embernek vannak „szívközei” könyvei, amelyeket semmi másra nem cserélne el, és melynek elvesztése egy egész világ megsemmisülését jelképezné. Számomra is vannak ilyen „szent” könyvek: Kerouac Úton-ja, Művésztelep-je, Cyril Collard Vad éjszaká-ja, de Martin du Gard Vén Európájá-tól kezdve Julien Green könyveiiig, Szinnyi Júliától Dutka Ákosig számtalan könyv, mely „ott legbelül” kiválasztott helyen áll. És a sok, egyszer olvasott könyv, mely tetszett, adott is valamit, de már nem olvasom újra. Hisz oly nagy a választék, a bőség zavarával küzd az ember, és nem tudja, melyikkel kezdje, melyiket folytassa.

És maga az olvasás; minden ember másképpen olvas. Én egyszerre több könyvet – kettőt, hármat – olvasok. Van, aki ágyban, buszon, éjjel, ebéd közben olvas. Mikor van rá ideje, kedve. Sokszor nem is olvasom a könyveket, mégis „olvasom” őket. Ülök a fotelban, és nézegetem a sok ezernyi könyvet, amelyek megelevenednek, élettel teliekké válnak. Nézem őket, és kilépnek belőlük a megálmódott emberek, hogy velem legyenek. Hogy megosszák magányom, boldogságom, mindazt, ami én vagyok. Eggyé válok a könyvekkel; beléjük olvadok, köztük élek, és nap mint nap leemelek közülük párat, hogy belelapozva egy szebb világ romantikáját képzelhessem el a mai ellentmondásos világ helyett.

A könyvek megadják azt, amit a valóság nem: velük, segítségükkel élhettem bohéméletet bűnben és mocsokban, s élhettem csodálatos vidéki lakokban, fahasáboktól ropogó kandallós téli estéken, tikkasztó nyarakon tengerek partjain, felhők felett, hegyek alatt, őserdei kunyhókban és világvárosi felhőkarcolókban. Mindezt „átélhettem” a tényszerű megélés realitása nélkül, mégis megtapasztalva a valóság egy darabkáját. Így nem olyan értelmetlen az élet; visszanézve már egybemosódik a könyvek

által átélt sokszínűség, a valóság, és eltűnnek a kontúrok. Már minden egybefolyik: álom és valóság... maga az élet, amely sosem lehet „teljes értékű” egy emberi sorsban. Csak a könyvekben.

A szabad-talanság szabadsága

A XX. század vége felé, túl minden romantikus, klasszikus, reneszánsz és izmusok adta ábrándokon, van-e, lehet-e még a szabadságnak mint fogalomnak teljes értékű vonzereje? Paul Éluard „Szabadság” c. versében írja: „S ez egy szó erejével / kezdek el újra élni / Hogy rád ismerjek s neveden szólítsalak / Szabadság”.

A Zsoltárok 42;3-ban pedig ez áll: „Lelkem szomjazik az Isten után, az élő Isten után. Mikor mehetek már, hogy lássam Isten arcát?”

Szabadság: illúzió, ábránd, ami épp olyan, mint a boldogság kék madara, amire mindenki vágyik, de amit emberi szóval kifejezni képtelenség. Mert mi az: szabadság? Az emberek munkásmilliói szenvednek a szabadság hiányában, évi munkájuk gyümölcse az a két-három heti „szabadság”, amikor azt csinálják, ami nekik tetszik – bár az állam a törvények szigorával eleve szabályok közé szorítja a teljes emberi szabadságot –, mégis mindenki úgy vágyakozik a szabadságra, mint egy lottónyerményre. A valóság ma már azonban sok embert kiábrándított a szabadság illúziójából is. Hiszen most már, akaratán kívül ugyan, de jó pár ember élvezheti a szabadságot mint munkanélküli, és ez a szabadság már veszít vonzerejéből. Nem csoda, hogy egy idő után panaszkodni kezdenek, hogy unatkoznak, nem tudnak mit kezdeni magukkal, idejükkel, szabadságukkal. Ez a szabadság jobban megrészegeti őket, mint az álszabadság, mert kötetlenségével előidézi az idő fogalmának semmibe vételét, és ezáltal az egyetemesség horizontját vetíti ki a köznapok valóság-

gai ellenében. A hétköznapi ember pedig nem tud, s talán nem is akar „ennyire” szabad lenni, mert egész neveltetése azt sulykoltta belé, hogy alkotni, dolgozni, tanulni kell, a társadalomért élni, mert ezáltal fejlődik a világ és benne az egyén, s alakulnak ki a kultúrák. A ma embere pedig, bármennyire is szomorú, kultúra nélkül él, hiszen napi életében nem sok hasznát veszi a kultúrának, ami a televíziónézésben és a videozásban merül ki. Ez nem kultúra, mint ahogy a szabadság sem szabadság két-három hétig.

Végletesen paradox dolog, hogy az emberek vágynak a szabadságra, mégis mindennél jobban irtóznak tőle, ha valóban őszinték önmagukhoz. Cyril Collard írja könyvében: „Miért kell örökké futni, keresgélni, hajszoltan élni? Miért nem lehet megülni egy eldugott helyen, mint ez is itt, és várni, hogy a boldogság magától megjöjjön?”

Azért, mert a várakozás megöli az embert: nem a szabadságot keresik a szabadtalanságban, hanem azt az utat, ami hozzá vezet. S ez maga az úton levés; ez az, ami a szabadság fogalma, lényege. Hogy keresi a százféle út közül a maga útját, a maga Tao-ját, és miközben bukdácsol erre-arra, egy-egy szeletkéjét megtapasztalja a szabadságnak, a boldogságnak, az örömmek, a fájdalomnak, mindannak, ami maga az Élet, a maga egyszerűségében.

Arnulf Overland „Úton” c. versében írja: „Hosszú az út és messze a cél, / de te csak menj, és legyél / türelemmel! / Csak mikor elérsz majd oda, / fogod föl eszeddel, / hogy maga az út a vándor otthona.”

Elég egy-egy életrajzi könyvet elolvasni, és rájön az ember arra, hogy senkinek nincs boldog és szabad élete. Minden életnek vannak hiányosságai, egy ember sem tudja a teljes értékű emberi életet végigélni, csak morzsákat tud felszedeztetni és ezeket összegyűjteni, hogy az öregedés árnyékában, mint kandalló fényében emlékezzék mindarra, ami egykor volt.

Szabadság? Akik szabadok, nem értékelik a szabadságot; mindig arra vágyik az ember – s ettől ember –, hogy az kell, ami

nincs. Ami van, az már nem olyan értékes valami, mint az, ami nincs, s a messzeség megszépíti azt a valamit, ami, ha már birtokunkban van, megkopik, mint egy öreg óralánc. Illúzió csupán a szabadság. Még akkor is, ha tényszerű.

De a művészet dolga az, hogy lehántsa a valóságról a puszta tényeket, és naturalisan találja az emberi értékek hiányát, mindazt a szenvedélyességet, vitalizmust, ami magában a szenvedő emberben lakozik. S ez nem könnyű feladat: rabságban lenni, börtönben ülni – kibírhatatlan gyötrődés –, de szabadságban élni szabadtalanul még nagyobb lelki szenvedés. Megtapasztalva a rabság kényszerűségét, az emberi kiszolgáltatottságot, értékelni tudja már az ember a szabadságot, de csak időlegesen, mint ahogy a nappal is véges, és az éjszaka is. Nem földi embernek való a mindenség egyetemessége, a mozdulatlanság.

Önmagában szabadnak lenni – kevés. Magányban, egyedülségben, hosszú téli esteiken, forró nyári éjszakákon mindez már lényegtelen. Nem a puszta szabadság a fontos, hanem az emberi kapcsolatok, a baráti és szerelmi együttlétek, mert ez, s egyedül ez az, ami megédesíti és fényesíti a szabadságot, értelmet adva neki. Egyszál magában mit ér az ember a szabadsággal? Robinson sem volt boldog a maga szigetén, pedig szabad volt, mégis, amikor Péntek megjelent, lett igazán „szabad”. Daniel Defoe Robinsonja mindennél jobban bizonyítja azt, hogy az embernek nem a puszta szabadság kell, hanem az emberi kapcsolat, mert ebben rejlik láthatatlanul az a szabadság, ami az ember belsejében van, mint egy forrás, mely bugyog és forr, s annál forróbb és hevesebb, minél mélyebb, több az ember kapcsolata más emberekkel.

A szabadság nem definiálható, különösen nem a ma emberének, miközben tudja, hogy naponta éhenhalnak, ártatlan emberek halnak meg politikai csatározások miatt és nap mint nap milliónyi emberi jogot tipornak sárba. De ezek ellenére – vagy akár ezek dacára – is, senki sem vágynak a puszta szabadságra. Mert ez „csak” egy szó, egy fogalom, mely nem ad és nem vesz,

mely önmagában élettelen dolog, ami csak akkor válik valósággá, ha emberi érzésekkel telített.

Szabadnak lenni annyi, mint megtalálni a másik emberhez vezető utat. Ez a szabadság, a szabadság útja. A szabad-talanság szabadsága adja meg az embernek azt a jogot, hogy végigjárja a maga útját, szeretetben eltöltve, szeretetet adva, kapva, mert ez az igazi szabadság lényegi mondanivalója. A börtön ablakán is besüt a nap, egy milliomos villájának fényűző nappalijába is, és a csillagok ugyanúgy mutatják az utat a gyalogosnak, mint a sportkocsiban száguldónak – de ez csak „kellék”, mert a szabadság ízet az emberi érzések skálája mozgatja és határozza meg. Léleekben szabad lehet minden ember, de lélektelenül a legnagyobb szabadságban is „börtönnek” érezheti a világot.

Egy brazíliai őslakónak nem sokat jelent a szabadság; csak a „civilizált” emberek kerítenek köré olyan sok mindent filmekben, drámákban, könyvekben. Szeretik kiélezni a helyzeteket, hogy így irányítsák rá a figyelmet a bajokra, a társadalmi és egyéni problémákra, melyek szüntelen „lázaszt” keltenek a jobb érzésű emberekben. Hiszen ki az, aki nem emeli-emelné fel szavát az ártatlanul bebörtönzöttekért, az eltérített repülőgép utasaiért, a természeti katasztrófák áldozataiért? Szabadságukban áll elmenni és segíteni, de a puszta szabadság az anyagi függőségtől máris semmivé foszlik, és csak álszabadság a valóságnak hitt szabadság. Milyen könnyen lépre lehet csalni a szabadság himnuszát! Emberi világunkban a szabadság eszméjét anyagiakkal lehet „kiváltani”, de ez egyben kiváltság is, és ezért keveseknek adatik meg. Hisz ritkán jár kéz a kézben a lelki szabadság és az anyagi szabadság. A kettőt egyesítve élhetné át az ember a J. S. Mill-i és Sartre-i szabadságot, amíg azonban osztályok, dolgozók és dolgoztatók léteznek, ez nem fog realizálódni – szerencsére? – hiszen akkor káosz keletkezne.

Lám, a szabadság mennyire ingatag talajon áll; ha minden ember szabad lenne, nem lehetne „normális” élet, mert ki tudná, mikor nyitna a bolt és a gyár, hisz a korlátlan szabadságban senki semmire sem lenne kötelezhető. Ezért megvalósíthatatlan

az ilyen értelmű világszabadság. Mégis milliók esnek áldozatul a szabadság eszméjének.

Ezért inkább maradjon a szabad-talanság szabadsága, ami sérti ugyan egyes emberek szabadságát, de mi magunk tettük ilyenné a világot, hogy szabadság nélkül éljünk. Önmagunkat zárjuk „börtönbe”, de épp ezért szót kell emelnünk azokért, akik még nem tudják, mi a szabadság. Ha megtudják, már úgy sem akarják...

Halottak szerelme

Nem krimi a fenti cím; sokkal prózaibb a dolog, bár halottakkal kapcsolatos. Arról van szó ugyanis, hogy már-már mániákusan szeretem azokat az embereket, akik valaha éltek, szerettek, de akik már régóta halottak. Szerelmeim a halott emberek, hátrahagyott könyveikkel, filmjeikkel, cselekedeteikkel, lázadásaiikkal, művész-sorsukkal, azzal az erővel, amit kisugároztak magukból, és ami haláluk után is sugárzik ugyanúgy, vagy még jobban, mint éltekben. Minden bizonnyal pszichés oka van annak, hogy orientálódom a halottak iránt. Gyermekkorom óta a halál érdekel, ez egyedül az élet értelme számomra, és írásaim többségében is a halál áll központi témaként minden teóriában, az öngyilkosságtól kezdve a megőülésig. Ez a predestináció, ami az örült emberekhez vonz, olyasfajta kábulatot ad számomra, mint egy részegnek az alkohol. Már élni sem tudok nélkülük, és átszövök mindennapjaimat. Halottaim egyre többen vannak, de egyre gazdagabb vagyok általuk, és halottságuk ellenére is élnek, beszélnek velem, és együtt éljük át magányosságom pillanatait. Jack Kerouac, Albert Maltz, H. de Montherlant, Simone de Beauvoir, Virginia Woolf és Gauguin, Vincent van Gogh, Marco Polo, Rodin és nem utolsó sorban Cyril Collard, Rimbaud, Verlaine mind-mind velem élnek, akárcsak Pier Paolo Pasolini, akik ellentmondásos életük ellenére is mélyen huma-

nisták és szeretetre éhes emberek voltak, akik szenvedtek a magánytól és a meg nem értéstől. Valahol mélyen rokonlelkek velem, és mindazokkal, akik ma is élnek, de akiket nem találok.

Őket szeretem, a halott embereket; őhözájuk beszélek vára-
kozásaim közt, vagy amikor szükségem van arra, hogy valakinek
elmondjam gondolataimat. Beszélek velük, ők meghallgatnak,
és könnyebb a lelkemnek, hogy tudom: valahol, valamiképpen
kommunikálhattam velük. Példaképek, istenek számomra, akik
hiányoznak, és akiket végtelenül szeretek. Régi korok és kultú-
rák, szokások, távoli helyek mind semmivé válnak, mert a
halottak mindenütt jelen vannak, és szellemiségük kisugárzik.
Úgy érzem, barátaim, jól megvagyunk egymással, és nem oko-
zunk egymásnak fájdalmat, csak örömet.

Ez a szeretet a halottak iránt olykor annyira hatalmába kerít,
hogy képtelen vagyok a reális világban élni és kapcsolatot
teremteni az élőkkel. Az élők fájdalmat okozhatnak, csalódáso-
kat, a halottak viszont csak örömet, színt, amely bearanyozza
hétköznapijaimat. Könyvüket olvasva mindig új és új mondani-
valót találok bennük, és ezek újabb megvilágítást adnak arra,
amit úgy hívnak, élet, de amit igazából senki nem tudott a maga
teljességében megélni. Imádom Collardot, Pasolinit és Kerouac-
ot! Ha velük élhettem volna, ha árnyékukban járhattam volna,
micsoda öröm és teljesség lett volna számomra! Rokonlelkek,
akik megvalósították azt, amire én képtelen vagyok. Épp azért
szeretem és tisztelem őket, mert nemcsak szavakban, hanem
köznapi tetteikben is kimutatták életfelfogásukat, nem törődve
a konvenciókkal, a társadalom meg nem értésével. Művészek a
szó legnemesebb értelmében, és lázadók a kisemberek szemé-
ben. Én pedig a lapulás művésze vagyok, aki gyenge ahhoz, hogy
megvalósítsa valódi önmagát, és ez lelkiismeretfurdalást okoz,
hiszen megalkuvás önmagammal, álmaimmal, s nem utolsó
sorban azokkal szemben, akik sokat jelentenek számomra. A
halott emberek hite erőt ad, és mégis, ez az erő kevés a tényleges
életváltoztatáshoz, de elég ahhoz, hogy egyáltalán életben ma-
radjak. Az ő tetteik, szavaik mind-mind az én tetteim és szavaim

is, valahogy egymásba folynak mindezen holtak cselekedetei egy nagy közös valamibe, ahol egymásra találunk, és egymást segítve tovább élnek szellemként. Természetellenes már imádatom irántuk, de „ez van”, nem tehetek róla. A halottakhoz fordultam, akik valahol megvalósították azt, amit én is szeretnék, és bennük voltam én is, amíg éltek, és most ők vannak bennem, mint holtak. Minden összefut és a közös gondolatok, amelyek a gátor tájékán buggyannak fel, egy közös nevezőbe kerülnek, egy cél mozgatja őket: emberségük hitvallása! Szenvedéseik az én szenvedéseim, örömük az én örömöm is volt. Soha nem találkoztunk, mégis egymáshoz tartozunk és barátok vagyunk, akik, ha már én is halott leszek, biztosan jól megértjük majd egymást a másvilágon. Korok, határok, nyelvek elválasztottak bennünket, de a halottak világában már nincsenek ilyen korlátok.

Collard vad éjszakáiban benne voltam én is, és Kerouac száguldásaiban, vagy van Gogh őrületében, mint ahogy most ők vannak benne az én szenvedéseimben. Mert egy dologról beszélünk, egy dologért élünk, és egy dologért kiáltunk fel. Az anyagi világ szétválaszt bennünket, és a rokonlelkek igazán csak „oda-át” találkozhatnak, ahol már nincsenek hamiskodások, csalások, ahol minden olyan tiszta és kristályos, ami már valóban a szeretet fogalma, minden mellékíz nélkül. Mind a tökéletességre törekedtek, barátságban, szeretetben, munkában, harcban, és a tökéletességre törekvésük lett valahol végzetük. Alkoholizmusuk, homoszexualitásuk, megörlésük mind-mind az isteni sajátosság útja, melyet csak kevesen tudnak végigjárni.

A halottakat szeretem, akik éltek, és akik ma is élnek; nap mint nap beszélek velük, ők láthatatlan barátaim, akikhez bármikor szólhatok, mindig van idejük, és akik néha álmomban tanácsot is adnak. Őrjítően vágyom utánuk, egyszerűen forrongó az a szeretet, ami feléjük hajt, és minduntalan fülemben csengenek szavaik, tetteik, képeik, amelyek megjelennek agyamban. Ez a sok kicsi rész egységes egésszé áll össze valahol, és ezt a valamit úgy is hívhatjuk: Istenség.

Ismét hétfő!

Vége ismét hétfő van! A hétvégék borzalmasak, s ki nem állhatom őket; időnként már előre depresszióba esem a félelemtől, hogy Úristen, megint itt egy hétvége, két teljes hosszú nap, amikor az unalom fészkel be magát abba a házba, ahol amúgy is otthonosan mozog. Hiszen miként telnek el a napok? Reggel hét után felkel az ember, megissza a maga kávéját, aztán hallgat egy kis zenét, persze komolyat, majd nyolc után elmegy a közeli boltba, ahol megveszi a napi kenyeret és tejet, néha egy kis szalámit, időnként elbeszélget a boltosokkal, ha épp nincs ott senki, majd sietve hazafelé baktat a gyönyörű dombon, ahonnan lelátni az egész falura (és ezt a csodálatos tájképet szinte észre sem veszi). Hazaérve helyére teszi a dolgokat, újból kávéat iszik, majd játszik a macskával, azután tesz-vesz a lakásban, vagy kint a kertben, ahol tavasszal az ültetés időszaka van, és mindig akad egy kis munka, kapálás, gyomlálás, ültetés, a semmibe való bámulás, miközben rügyeznek a gyümölcsfák, és virágba borulnak az árokparti növények, hogy kábító illatukkal megrészegeítsék az embert. Ilyenkor jó a hétköznapi délelőtt, csendes, nyugalmas vidéki lak, ahová csak a rádió és tévé folytán jut el a külvilág háborús híre, az éhezések, nyomorgások, és olyan hihetetlennek tűnik ilyenkor, a vakító napban, a kék ég alatt, hogy pár száz kilométerre tőlünk fegyverek ropogásától hangos a határ, nem a szerelmes galambok turbékolásától. Igen, időnként csodálatos tud lenni a hétköznapi a maga délelőttjeivel, és ilyenkor valóban jó élni! Élni, bele a világba, és kiülni a teraszra, eggyé válni a természettel, csak úgy beleolvadni a napfénybe, mint az olvadó hó az első napsugárkor, és átvenni a csendet, a magányt, a természet kozmikusságát. Gyönyörű tud lenni ez a kifordult világ a maga természet-megújulásával, és ilyenkor olyan messzinek tűnnek a depressziós álmok, a halálvágy, a megsemmisülés utáni kínok, amikor imára kulcsolt kézzel eszedel az ember a csendes elmúlásért. Igen, néha szörnyen jó tud

lenni az élet a maga hajótöröttjeivel, akik valamiért megszülettek, de nem tudják, miért élnek, és miért halnak.

Közben mennek a percek, órák, és itt a dél; a harangszó mélyen megüli az embert, mint egy nagy evés, és néha nem a híreket hallgatjuk, hanem a nótaszót, hiszen ilyen napfényes időben, jó meleg ebédnél ezt kell hallgatni: szerelmes-bánatos nótákat, melyek az ember velejéig hatolnak, és szétárad a tudatban, mint egy vegyület, a társadalomhoz való tartozás érzete, hogy lám, most sok ezer ember velem együtt eszik tanyán, lakótelepen, viskókban vagy üzemekben, és van valami összetartó érzés, ami a déli harangszót követi: egy nép vagyunk! Hazafias érzelmek, hazafias nóták keveréke és a meleg ebéd jólesően hat az idegekre, még akkor is, ha a szomszéd kutyája megint átjött a kerítésen, és beletaposott a friss ágyásokba; időnként, amikor a déli nótaszóba belekukorékol a kakas, és kutyák ugatása is színesíti a vidéki lét látszatunalmaid, valami idillikusság, valami mély, ősi romantika szállja meg az embert, és ilyenkor minden annyira más, annyira emberi, mintha nem is mi lennénk. Mikor vége a nótaszónak, egy kis szunyókálás következik; ha ilyen szép idő van, akkor kint a teraszon a fonott székekben, ahonnan lelátni a környező új házak tetőire is, ahol pár évvel ezelőtt még búzaföldek voltak. A szunyókálás néha izgalmas tud lenni; egy-egy madár röptét figyelve, vagy egy kóbor macska settenkedését, olyan, mintha láthatatlanná válna az ember. Jó a bizonytalanság-érzet, amikor megleshetjük mások titkait, még ha csak állatokról van is szó.

S a délután? A délelőtt megújulása, mikor ismét káprázni lehet, etetni a baromfit, malacokat, kutyát, macskát, ha van, papagájt is. Ilyenkor, tavasszal és nyáron, jó a délután; vén-aszszonyok nyara hullámszik a térben, és jó elüldögelni, dolgoztatni. Mennek a percek, órák maguktól, egymás után, nem kell noszogatni őket, és nem érzi tehernek az ember az idő nyomását, mely néha annyira a víz alá tudja nyomni, hogy úgy érzi, megfullad. De most, mikor már nyílnak az orgonák, minden más: a délután zaja egyre nő, mint egy felhő, mely esőt ígér.

Három óra tájban sorban jönnek a buszok, hangos zörejük behallatszik, és benépesülnek az utcák, terek, járdák a munkából, iskolából hazatérők léptei nyomán.

Majd a késő délután; néha egy filmet megnéz az ember a tévében, többnyire valamilyen sorozatból; majd etet, ismét kapirgál a kertben, elnézegeti, miként nő a borsó, a saláta, a zöldség, ha kell, meglocsolja őket, és kiteszi a virágokat, melyeket este, ha rossz az idő, visszarak az előszobába, nehogy megfagyjanak. Vacsorázni lehet kint és bent, de ha bent eszik az ember, az ajtó és ablak nyitva, így olyan, mintha kint lenne, hiszen a légáramlat felkapja és magával sodorja az izzadságszagot éppúgy, mint a szalvétát, mely egyébként jól mutat az asztalon. Estefelé aztán, mikor már egyre lejjebb megy a nap, meg lehet nézni a naplementét; csodálatos tud lenni, amint teljes vörös korongját mutatja, és ilyenkor az egyetemesség érzete járja át az embert, meg az elmúlásé, hogy vajon látja-e majd újra a napot. Melankolikus pillanat a napkorong utolsó szeletkéjének a hegy mögötti lebukása; hirtelen sötétül utána a világ, és a kutyák vad csaholása idegesítő. De akkor már, bezárva a baromfit a maga helyére, az ember is behúzódik, megnézi a Híradó szörnyűségeit, aztán a filmet, majd kicsit olvas, és lefekszik aludni.

Ilyen egy átlagos nap, szürke hétköznapi annak, aki nem jár dolgozni, de nem is beteg. Egyik nap a másik után meghozza a maga gyümölcsseit, termésait és munkáit. Jó belesüllyedni a vidéki munka kíméletlenségébe, monotonságába, egyhangú és elnyelő mámorába. De néha szörnyen idegesítő, ilyenkor az ember neki tudna menni a falnak fejjel, hogy szétrobbanjon benne mindaz a vitalizmus, amely hiányérzetet és vágyakat ad beteljesülés helyett. Hiszen élet ez is, de van másfajta élet is, olyan, amelyet a filmek, könyvek mutatnak nap mint nap: kaland, izgalom, szex, szerelem... Mi valósul meg ebből itt, ebben a kis hegyi faluban, a hegyek karéjába zárva, mely mint védő anya, óvja gyermekét a lelki hidegségtől?

A hétköznapok elmennek; de a hétvégék borzalmasak! Az unalom törvényesítése, amikor már semmihez nincsen kedve az embernek, és egyik a másikra vár, hogy történjen valami. De semmi sem történik; a percek mint vénemberek kullognak, és szinte sosem akar eljönni az este, hogy lebukjon önmaga silány-ságába, átadva helyét a holnapnak.

Ezért jó, hogy ismét hétfő van! Hétfő, Istenem, ismét hétfő, amikor az ember nem érzi unalmasnak perceit, és belemenekülhet a monotonitás visszhangjába. Ilyenkor nem számít semmi, hiszen telített az élet, az idő, és nem érezni azt a telepített nyugalmasságot, amit a hétvégék sulykolnak belénk.

Hétfő van, és én boldog vagyok! Igaz, akik munkába mennek, nem szeretik, de számomra felszabadulás ez a nap.

Az unalom

Az élet tele van olyan pillanatokkal, mikor az ember nem tudja, mit csináljon; ez az unalom. Sokan tiltakoznak ellene – mire föl? –, hogy ők sosem unatkoznak, és számukra ez ismeretlen fogalom. Önmaguknak is hazudnak, ha ezt mondják. Az unalom épp úgy hozzátartozik az élethez, mint az egyéb dolgok. Aki nem unatkozik néha-néha, az nem is él, mert nem látja az életet, csak rohan rajta-benne, mint valami fékevesztett vonat. Az unalomnak nagyon sokfajta változata van, ahogy az örömnak, bánatnak és egyéb ezernyi dolognak. Hiszen önmagában az unalom bizonyos tekintetben egyenlő a várakozással. A várakozás életünk üresjárata; várunk a boltban, a buszra, erre-arra, s a várakozás közben vagy gondolunk valamire, vagy csak unatkozunk. Az unalom lehet szórakoztató, és lehet fájdalmas. A kettő közti unalom a legjobb, amikor az ember elvileg unatkozik, gyakorlatilag önmagával játszik. Ülök a szobában, s nézem a falat; a tapétát, annak színeit, nyomását, a képeket a falon, a pókhálót, a megülő port a bútorokon, a könyveket, a

szőnyeg mintáit. Nézek, nézelődöm – unatkozom. Az idő megy közben könyörtelen, meg nem állva, mint aki meghalna, ha megállna egy percre. Az idő dimenziója más az unalom perceiben, mint az élet egyéb dolgaiban. A sűrítéssel vannak a problémák; ki mennyi gondolatot tud magába sűríteni az unalom adta perceiben – s ez nagyon nehéz dolog –, olyannyira, hogy félelmissége miatt az emberek többsége nem is meri felvállalni ezt a fajta unalmat. Mert ez kínos nekünk, annak a valakinek, aki bennünk él, és akivel olyan ritkán találkozunk, s ha találkozunk is, elrohanunk, lehajtjuk fejünket, hogy ne lássuk azt, amit látni kéne. Ha aztán egymásba koccanunk, mint két száguldó autó, akkor kénytelenek vagyunk megállni és felállni önmagunk előtt, és szembenézni azzal, amivel olyan ritkán szoktunk. Az unalom csodálatos dolog, és csodálatos dolgokat produkálhat.

Mikor úgy kelünk fel, hogy nem tudjuk, mi lesz nappal, akkor ez az unalom egyik válfaja; ha úgy kelünk, hogy tudjuk, hogy mit teszünk előre meghatározott dolgok szerint, akkor ez a tudatosított unalom, mert akkor sem mi éljük az életünket, hanem a dolgok megvalósítására orientáljuk energiánkat, és nem önmagunknak éljük önmagunkat.

Nem véletlen, hogy a munkanélküliek azért panaszkodnak egy idő után – itt is az idő játszik szerepet –, hogy unatkoznak. Az első egy-két hét, vagy esetleg az első hónap még úgy-ahogy elmegey, és élvezik a szabadságot. De utána ez a szabadság már sokkal fojtogatóbb, mint az az álszabadság, amiben élt akkor, amikor meg volt kötve a keze a munkahelye révén. A szabadságban jobban fuldokol az ember, mint a szabadság nélküli szabadságban, és van ebben valami vésztojósló. Az, hogy az ember már elvesztette azt a fajta emberségét, amit Hamvas Béla úgy jellemzett, hogy a „szellemi ember”. Az anyagba zárt ember már nem tud boldog lenni a szellemisségben, ha csak az van, abban élhet, az anyagi dolgokból teljesen kizárva. Ha nincs miért, kiért és hol ténylegesen dolgozni, cselekedni valamit, akár kap érte bért az ember, akár nem, csak maga a tevékenység meglegyen – már problémákat okoz.

Ezek a problémák nagyon szélesek és nem definiálhatók egykönnyen; mert ahány ember, annyiféle gondolat, vagy gondolatlanság.

Az unalom az embert szétrágja, zsigereibe kúszik, mint egy futónövény, és apránként felfalja s bekebelezi, mint egy mérgegkígyó úgy, hogy végülis már nem tud mit kezdeni, és önmagát fullasztja meg az unalom nevében. Miért, hogy az emberek, ha nincs mit tenniük, unatkoznak? Montaigne azt mondta, légy magadnak társa a magányban; ez nagyon nehéz dolog, főleg folyamatosan, nem csak időlegesen.

Olvasás, kirándulás, ilyen-olyan tevékenység mind csak eszköz ahhoz, hogy az ember azt érezhesse: él. Maga a munka az, ami értelmet adhat a létnek, és ez a munka bármilyen is, a lényeg az, hogy munka legyen. Különösen fontos ez a fiataloknál és a középkorúaknál. Idős korban úgy-ahogy megbékél az ember az unalommal, mint saját árnyékával, de ezek is csak olyan erőltetett dolgok, melyek nem önmagukból fakadnak, és melyeket nem is tudnak-akarnak sosem teljesen elfogadni. Az unalom percei kikészítik az embert; nagyon erősnek kell lennie annak, aki azt hiszi, túltesz az unalom erején, és legyőzi azt. Az unalom sokkal erősebb, mint az ember, hiszen anyagtalan, láthatatlan, megfoghatatlan, mint a hit, és mégis, mindennél erősebben és intenzívebben beleszól életünkbe, irányítva akarva-nem akarva és olyan konfliktusokat okozva, melyeket szeretnénk elkerülni.

Unalom; egy szó, és milyen nagy az ereje, mindaz, amit véghez tud vinni az emberben. Lehet-e, kell-e védekezni ellene? Vagy hagyjuk magunkat, hogy hatalmába kerítsen, és utána sokkal hamarabb szabadulunk, újratermelve önmagunkat? Ki tudja, mi lenne a helyes: az unalom jó is, meg rossz is. Mint ahogy minden csak időleges, épp a „mobilis in mobili” folytán. Ha örökké boldog lenne az ember, unatkozna. De ha örökké fájdalomban élne, akkor is unatkozna, mert a megszokás unalmat áraszt, mely terjed, mint a hínár, egyre jobban lehúzza az embert a magakettösségébe.

Unatkozunk; igen, sokat unatkozunk, ha bevalljuk, ha nem. De aki bevallja, és tudja, tudatosítja magában, hogy igenis van, és kell is az unalom az életében, az valamelyest jobban el tudja viselni és fogadtatni magával az unalom tényét, mint az, aki makacsul ellene szegül, és tagadja létezését.

A szeretet izmusa

A legtöbbet használt szó: szeretet. A legtöbbször kifordított, meggyalázott és átformált szó, melyet az emberiség a kor és körülmények változásai közepette, alkalomhoz illően használ. Pedig ez a szó nem „csak” egy szó. Az alfa és az omega, a kezdet és a vég; minden vallási tünet nélkül, a szeretet három tényezőből tevődik össze: Agapé – szellemi szeretet; Filia – emberi, lelki szeretet és Eros – a testi szeretet. Ez a három tényező egymással szorosan összefüggve adják a szeretet szó lényegi mondanivalóját. Általában. Hiszen a szeretet különböző, mert különböző az emberek világnézete, és különbözőek a társadalmi szokások, megítélések, és az ember korának is nagy szerepe van benne. A szeretet nem szerelem; sokan, sajnos, egybemossák a kettőt, pedig alapjaiban két különböző dologról van szó, amelyek gyakran szorosan kapcsolódnak egymáshoz. A szerelem önmagáért beszél; férfi és nő szerelme. A szeretet egy másféle dimenzió. Isten szeretetről beszél; a tanár is az iskolában, a szülők otthon, és általában a tömegkommunikáció is azt szajkózza, hogy „szeressük egymást, gyerekek”.

A szeretet egyik leginkább kézzelfogható bizonyága a barátság. Dávid így énekelt barátja halálakor: „Szívem bánkodik miattad, testvérem, Jonatán. Jobban szerettelek mindenkinél, igen, barátságod több volt nekem az asszonyok szerelménél...” (2. Sám. 1. 16.). Bacon azt mondja: „Barátok nélkül vadon a föld.” Alain Delon, aki híres a barátságról alkotott véleményeiről, pedig ezt: „A barátság, amit csupa nagy betűkkel írunk, az

egyetlen és igazi, rettenetesen furcsa dolog. A férfiak közti kapcsolatok sokkal komplexebbek, és így érdekesebbek is. A barátság olyan kapcsolat, ami nem esik áldozatul a megszokásnak, olyan érzés, ami ellenáll az idő múlásának...” De lehetne idézni Freddie Mercurytól kezdve Simone de Beauvoirig és Camusig, akik nagy fontosságot tulajdonítottak a barátságnak, és ezáltal a szeretetnek. Mert más ez a szeretet, és más az, amit John Lennon és a nagy hippieszmék hirdettek.

A felebaráti szeretet és az egyéni szeretet két különböző dolog. Szerethetem a magányos tömeget, de még inkább szerettem a tömegben járkáló barátomat. A barátom által lesz a tömeg még barátságosabb, és a felebaráti szeretet sokkal intenzívebben élhető át, ha tudom, hogy a szeretett lény is ott van a felebarátok közt. A hippikor épp azért bukott el többek közt, mert megtagadta az őt körülvevő világot, és szeretethulláma ellenére szeretetlen maradt. Mert különbsége veszélyt jelentett a társadalomra, és annak azon kívánalmaira, hogy az ember egy meghatározott síkon haladjon előre. A szeretet nem képes önmagában meggyógyítani a világot; ez naivitás!

Nem a szeretet szüntette be a világháborút; nem a szeretet váltotta ki az ENSZ megalakítását. A szeretet önmagáért és önmagában él, a szeretett lény által, aki képes sugározni egy adott részben, de úgy, hogy saját egoját meghagyjam, és nem esik áldozatul a másnak való élésért. Mert az ember nem gyertya, mely másoknak világít, hogy önmaga elpusztuljon. Valakit szeretve képes küzdeni, tűrni; konkrét személyt lehet szeretni, magát a világot a világért szeretni – furcsa dolog. Hiszen a világban benne vannak a háborúk, az éhezések – ezeket is szereti akkor az ember? A szeretet izmusa nem ideológia, és nem eszme. A szeretet egy olyan valami, ami túlmutat az emberi képzelőerőn, aminek léte az ember embernek való név viselése. Az ember, ha valamit is mondani akar a szeretetről, akkor azt kell mondania, hogy a lélek érzékenység. Olyan, amilyenről Hamvas Béla írt a „Scientina Sacra” c. művében: „A szeretet nem valóság, hanem káprázat”. És valóban: a szeretet nem kézzelfogható.

Maga a szeretett lény igen; a barát kézfogása, a szerető simogatója. De maga a szeretet nem az anyagi világban való lét, hanem a nem létező világhoz tartozó dolog. Olyan, amilyenek az emberiségnek lennie kéne: szellemi. Mert nem az anyagi a szép és gazdag, tevékeny, hírneves élet, hanem az, ami a szereteten áll, és az élet mindennapjaiban, nemcsak ünnepnapokon. Mind az öt világvallás a szeretetről beszél; minden eszme és erkölcs a szeretetről beszél. A könyvtárak kötetmilliói is arról regélnek, hogy ebben az anyagi világban csakis a szeretet az, ami számít, és ami fontos egy ember életében. Legyen az gazdag vagy szegény, életének alapvető rugóit a szeretet, illetve annak hiánya mozgatja. Tudatlanul is arra orientálódik, hogy szeressék, és ő is szeressen. Mert az anyagi világ termékei önmagukban csak ideig-óráig elégitik ki az embert. Az anyag csak anyag marad, nincs benne érzés, érzelem, csak élőben lehet az érző életet viszontlátni, tapasztalni. Miért, hogy oly sok a pesszimista ember, és hogy J. P. Sartre azt mondta: „A mai fiataloknak nem jó a közérzetük”?

Nincs miért csodálkozni: a szeretet hiánya egy ember életében a legnagyobb hiány. Az éhezést, a fázást, az otthontalanságot és egyéb testi betegségeket még úgy-ahogy elviseli az ember, de a szeretetlenséget, az egyedüllétet már nem képes elviselni. A legnagyobb csapás egy ember számára, ha nincs, aki szeresse, akár barátsággal, akár szerelemmel. Olyan az ilyen élet, mint a só nélküli étel; és mégis, hányan szenvednek emiatt?!

Márai Sándor azt mondja: „Nincs emberi kapcsolat, mely megrendítőbb, mélyebb lenne, mint a barátság.”

Philia, a barátság istene sok helyen hiányzik; de a „szentháromság” – a szellemi-emberi, lelki, testi szeretet – hiánya a legnagyobb hiány. Különösen, ha a szeretet ünnepéről beszélnek. Pedig az ilyen megfogalmazás már önmagában tele van fájdalommal: miért van a szeretetnek ünnepe? Nem ünnepnapnak, hanem az élet mindennapjának kellene lennie, és nem ünnepelnivaló dolognak, hanem olyan természetes állapotnak,

mint a légzés, a mozgás. A szellem mozgása a szeretet hullámzása.

A szeretet izmusa nem szeretetizmus. Az izmusok világa zavaros és nehézkes. A szeretet világa egyszerű és tiszta, önmagáért élő és létező dolog. Magyarázat nélkül kell megérteni és átélni, adva-kapva a szeretet lényegét.

Rendrakás

Kész, vége; immár megtettem az oly régóta bennem kísértő gondolat ténszerű realitását, mely, ha fájt is, de mégiscsak muszáj volt. Valami belső „hang”, mely álmatlan szellemi szférában sétáló lelkem romlottsága ellenére, a kegyelmet gyakorolva és a megbocsátást, minden vallásosság nélkül, immár nyugodt lélekkel „halok” meg, mert tudom, rendbe tettem dolgaimat, mindazt a „sok mindent”, ami eddig láthatatlanul leláncolt a földi világhoz, és ami nem engedte teljesen önmagam felszabadulási kísérleteit, vágyait. Mert megértettem valamit. Szilveszter napján, gyalogolva az éjszakában, kint a pusztaságban, mikor a többség mulatozott, vagy tévét nézett a meleg szobában – kiszálltam magamból, magam felett menve, látva egyedüliséget és a közeli város szikrázó fénypompáit, melyek mint az ezeregyéjszakai ékszer doboz csillogtak. És a messzeségben a hegyek sötét tónusa, ahol megbújik kis falum, múltam, s ami az otthonom – mindez valahogy semmivé foszlott és lehámlott rólam, mint az első nyári bőrleégés. Nem vagyont, hanem szíveket gyűjts – így valahogy van a Bibliában, s én ezt igazán akkor és ott értettem meg. Már korábban is éreztem hasonló megnyilvánulást, egy mély ősi hang minduntalan felkiáltott és rám szólt, de csak most jutottam arra a pontra, amit a „beérés” időszakának mondanak. Lemondtam az anyagról, a dolgokról, hogy a valóságot birtokolhassam. Azt a valóságot, ami a szeretet, az emlékezés, a szellemiség helye. Tisztán, ragyogón állt elmém

a sötét éjben, és azóta valahogy minden más. Túlnöttem a világon, bele a mindenségbe. Megértettem Jézust, és elfogadtam. Anélkül, hogy vallásos lennék; nem ismerem a liturgiákat, a templomi ceremóniákat, a szentek és mások életét, nem tudom a zsoltárok és a példabeszédek szövegét sem. Mégis, most lettem igazán keresztény a szó legnemesebb értelmében. Elfogadva a világban betöltött helyem, önmagam tükörképét, tulajdonságait, jó és rossz szokásait, magányosságom, lidérces álmaimat, mindazt, ami én voltam, és ami vagyok. Kiürítettem magamból és környezetemből a rám nehezedő emlékek és tárgyak sokszínűségének kavalkádját, mely mint valami bábeli torony, magasodott fölém, már-már eltemetve magában.

Könnyű lettem, és szabad. Tiszta – már amennyire egy földi halandó tiszta lehet –, és megértettem valamit abból, amit a teljességnek mondanak. Mintha jártam volna ott, ahol mindennek megvan az értelme, ahol már nincsenek kérdések, mert minden magától értetődő. Átélttem megmagyarázhatatlan dolgokat, s tudom, ezek valóságosak voltak. Nem álmok – az külön világ –, mikor is álomban, kiszakadva anyagbazártságomból, találkozhatom a szellemi lényekkel, és egyesülhetek velük. Eggyé válhatok mindazzal, ami az örök igazság.

Sorba vettem mindent: leveleket, cetliket. Külön dossziéban voltak barátaim levelei. Évek óta mindig minden levelet, képeslapot eltettem, és ez az idők folyamán már elég jelentős mennyiséggé duzzadt. Hat dosszié volt. Több száz levél, gondolatokkal, érzésekkel, indulatokkal teli, melyek barátságunk kézzelfogható és újraolvasható intelmei. Mind, mindegyiket egymás után megsemmisítettem, elégettem. Sok munka volt vele, míg összetéptem apró darabkákra, majd be a kazánba! Aztán később saját naplómat szedtem elő; tíz évvel ezelőtti naplóimat is, melyekből sorsom, fejlődésem nyomait lehetett megismerni. Hét spirálfüzet volt; kitépkedtem a lapokat, és elégettem őket. Múltam, gondolataim, mindazokat, melyek foglalkoztattak, melyeket ki kellett írnom magamból, mert nem volt kinek elmondanom. Elégettem barátaim évtizedes leveleit, saját naplóim.

Aztán a „híres” emberek levelei jöttek: írók, művészek, politikusok, sorban kiselejteztem őket és a tűz martalékává tettem leveleiket. Ne kísértsen a dicsekedés, hogy ezzel is, azzal is leveleztem. Volt, jó volt, kész, ennyi volt. Jelentéktelenségem porrá válik az ő életükhöz képest, és értelmetlen dolog megőrizni őket. Úgy is csak nekem számítanak, nekem érdekesek. Csak egy-két író fényképes, nevemre dedikált fotóját hagytam meg. Nemes Nagy Ágnes-től kezdve Liv Ullman-ig. Szakonyitól Nancy Reaganig, Mészöly Miklóstól Edward Albee-ig. De csak dedikált fényképüket hagytam meg; leveleiket is tűzbe dobtam. Nekem írták, nem másoknak; én pedig selejteztem.

Jöttek a fényképek; nagyok sok kép van, és sokat kiselejteztem; de többségüket meghagytam. A képek valahogy mások, mint a levelek. Önmagukért szólnak, nem szükséges kommentálás, magyarázkodás. Megkegyelmeztem a fotóknak, s már csak ezek vannak. Semmi más; barátaim levelei, írók, művészek üzenetei – mind-mind eltűntek – és mégis, megmaradtak legbelül. Mert ezek „anyagi” dolgok, és önmagukban nem érnek semmit. Amit adtak, az a lényeges. Az az öröm, amit akkor éreztem, mikor megkaptam őket, mikor olvastam a sorokat, gondolatokat. Ezek voltak a lényegesek, a gondolatok, a szellem megnyilatkozásai. A papír csak eszköz, és nem cél. Üres lett a szekrényem; fájó szívvel ugyan, de rendet csináltam. Könnyebb a lelkem, és nyugodtabban halok meg. Útra kész vagyok; kitakarítottam és betakarítottam.

Saját cikkeim, novelláim, interjúim meghagytam; a már megjelenteket. Ez az egyedüli dolog, ami bizonyítja földi létemnek anyagi dolgát. Hogy írtam, alkottam, gondolatokat és érzéseket vetettem papírra, melyeket mások is olvastak, és melyek talán továbbgondolkodásra készítettek másokat, és örömet, megnyugvást, vagy feldúlást okoztak. Írtam, mert írnom kellett. De nem a hírnév miatt, s nem is magam miatt; próbáltam a szavak súlyával, a toll erejével hirdetni az „igazságot”, de csak a gyenge nyögésekig jutottam. Egy szószéket a sok közül megkaptam, és ezt köszönöm! Ha más nem is, ez értelmet ad egész létemnek.

Hogy voltam, éltem, éreztem, s próbáltam szeretni, önzetlenül, mindennap.

Rendet csináltam; könnyűnek éreztem magam. Kész vagyok, de nem tudom, igazából mivel. Csináltam valamit, amit meg kellett tennem – és most itt állok üresen, lemeztelenítve, hogy mehessek, hogy tovább léphessek. Közben semmi nem változik; legalábbis láthatóan nem. De én érzem napról napra, hogy valami kristályosodik ott lent a gátor tájékán, ahol a lélek bugyorog, hol tüzesen, hol parázslón.

Megtapasztaltam az anyag világát; most a szellemnek kell – kellene – következnie. De nem a „meghívott halál”-lal. Bár néha erős a késztetés arra, hogy mint annyi más híres író, művész – és ismeretlen emberek milliói –, én is megtegyem, engem azonban mindig visszatart valami az utolsó pillanatban. A talán, a lehetséges kérdése, az örök optimizmus a pesszimizmus felett... s csak az idő megy, az évek vonulása, melyek újraismétlik önmagukat.

Rendet raktam, kitakarítottam; nincs semmi, amit sajnálnék itthagyni. Kidobáltam magamból és környezetemből a „fölösleges” dolgokat, és most érzem igazán a lebegés mámorát. Nyugodt vagyok, szinte derűs. Nincs már, ami aggasztana kicsinyességével, köznapiságával. Most már csak „szeretetet” kell gyűjtenem, emberi érzéseket, melyeknek eddig sem voltam híján – remélem –, de melyek immár átvették helyüket, elsőbbségüket a puszta földi dolgoktól. Az anyag megsemmisült, és létrejött a valóság. A valóság megragadását élem és tapasztalom most meg. Mindazzal a fájdalommal, magánnyal, ami a kiteszítottság, a felébredés nyomaként születik, de boldogan, mert már megértettem valamit. Valamit, amit eddig is tudtam, de homályosan. Eltűnt a köd, ragyogó napfényben állok, és útra készen várok.

A vénülés éve

A születésnapot meg kell ünnepelni. Szokás, mely emlékké válik. Jó, vagy rossz, mindegy; maga az emlékezés a fontos. S az emlékek az évek szaporulatával egyre terebélyesednek, mint egy növekvő fa, melynek ágai már egybeérnek, s mely lassan, de korhadni kezd. A pusztulás képe ott van mindenütt: állatban, emberben, növényben.

Ezért kell a születésnapot megünnepelni!

Hogy emlék legyen, s legyen hová visszanézni, mint mikor utánunk szól valaki. Az emlék mindig visszahív a múltba, s a jövő nem csábít annyira. Fájdalmas biztonság a múlt fénye; a jövő bizonytalansága hideglelés. Ünnepe a hétköznapi szigeten, s mint robinsonok élünk a társadalom mezején, ahol pipacsok közt virít a kakukkfű.

A pillanatot, a „most” varázsát nem lehet megfogni; mihelyt azt gondoljuk, megfogjuk a jelent, máris múlt lett belőle. Átélni kell a mulandóság pillanatát; megfoghatatlansága maga a lét. A vénülés éve következik, mint Mata Hari, akibe beleszeretünk. Mert szép a vénülés; öregnek lenni bölcsesség. Bölcsnek lenni öregség. A vénülés kínjai fel nem érnek a mennyekig, mert a menny időtlen; azért lehet unalmas. Jobb a földi halandóság, mint az örök élet nimbusza. Ha nincs történés, nincs múlt, jelen és jövő. Csak a „van”. De nem kell a van. Élet kell!

A vénülés éve szépek; a vihar szépsége van bennük.

Az ember úgy érzi néha, hogy semminek nincs értelme. Csak az éveknek, a vénülés éveinek. Ráncaim szaporodnak, és nem adnám vissza senkinek; azokat én szereztem, és az enyéme, az én szorongásaim, csalódásaim kézzel fogható nyomai. A legnagyobb bűn a ráncokat kisimítani, az őszülő hajszálakat kivágni. Olyan, mintha múltamat tagadnám meg.

Múlnak az évek, és azt veszem észre, hogy mindinkább magam vagyok; alig van egy-két barát, akivel megérthetem magam, aki legalább nagyjából tudja, ki vagyok, mi vagyok. Lemaradtam

a világról, nem vagyok XX. századi, és korosztályom gúnyos mosollyal tekinti kívülről üresnek tűnő életem. Mert magamban vannak az értékek, melyeket mások nem értékelnek. Mert értékesíthetetlen az emberi érték az anyagi világra orientált társadalomban. létminimumon élek, s néha nehéz ezt elviselni. Olykor kétség merül fel bennem, vajon kinek van igaza? Melyik az igazi élet? Mikor volt osztálytársammal összefutottam, úgy örültem, mint egy kisgyerek, s kérdeztem, hogy van, mi újság; válaszolt, de közhelyekben, és láttam rajta, nem igazán érti, mitől vagyok olyan boldog.

De hiszen én annak örültem, hogy találkoztam vele! Vele, akivel iskolába jártam, és mivel nekem megállt az idő, azt hittem, ő is az maradt, aki volt. De mikor két gyereke is megjelent, már tudtam, miért néz értetlenül rám. Én valóban érdeklődtem utána, de már nem egy síkon haladunk. Más az életünk; az ő álmai gyökeresen mások, mint az enyéme. Család, gyerek, lakás és háztartásvezetés, számára ez a központ. Én meg John Lennon eszméiben élek, világmegváltó álmokkal – annak ellenére, hogy önmagamot sem tudom megváltani –, de reménykedem, és várom, hogy eljön majd a szabad élet, és hiszek a szeretetben, istentelenül, magamra hagyatkozva. Tág látókörrel nézem a világot, mintegy felülről tekintve le rá, és nem csak szűk környezetemet látom, hanem bennem van a nagyvilág erzernyi létformája, nemzete a négerektől a jivaró indiánokig és a New York-i vagányokig. Kinőttem saját világomból, és belenőttem a nagyvilágba. Nem csoda, hogy nem értett meg az osztálytársam. Szegény annyi mindent nem lát, s mégis néha úgy érzem, ő az, aki mindent tud, és én vagyok a tudatlan. Mert ő embert nevel, életet formál, azt, amire én képtelen vagyok. Én magamat alakítom, élem, s ez egyfajta egoizmus is lehet, vagy gyávaság. Mindegy; vénülünk, ő is, én is. Harminc évesek leszünk, s neki van családja, háza, egzisztenciája. Nekem nincs családom, csak álmaim, utazásaim emlékei és kézirataim, könyveim, na meg a könnyeim. Mert néha felriadok éjjelente, és kinézek az éjbe, s nem tudok választ adni magamnak, hogy kinek az élete értel-

mesebb?! Ha úgy veszem, fél életem letelik lassan. Mi értelme volt eddig az egésznek? Őszintén szólva, nem tudom. Albert Camus mondja: az élet nem éri meg, hogy végigéljék. Lehet; de én valahogy szeretnék öreg lenni; „csak” a nyolcvanadik évet szeretném megélni. S csak azért, mert Malcom Cowley: „Nyolcvan év magasából” című könyvét olvastam. Meg Beauvoirtól az „Öregséget”.

Jó lehet öregnek lenni; szenvedélyek nélkül élni, mint egy istenség, belenézni a világba, és csak mosolyogni mindenben. De a lázadó lélek vajon öregségre megnyugodhat-e? Félek, hogy nem. Ahogy az elmúlt, közel harminc évben nem csillapodott „dühöngő ifjúságom”, félek, az elkövetkezőkben sem fog. Sőt! Inkább a radikalizmus felé hajlok, mert látom, hogy „szép szóval” nem sokra megy az ember, és hogy milyen lassú a szülő beérése. Petőfi írja „Az apostol” című költeményében: egy szőlőszemnek egy egész nyár kell, hogy beérjen: nos, akkor az emberiségnek hány év kell, hogy beérjen, és ember legyen valóban?!

Öregszem; ez tény. Bár nyitott vagyok és szabad szellemű – ha van ilyen –, mégis egyre ijedtebben veszem észre magamon, hogy vannak már előítéleteim, és mindent ferde szemmel nézek. A kisgyerek naivitása kezd bennem halványulni, és lehet, hogy ez a Montaigne-i tapasztalás példája. Mégis aggódom. Nyitottságom kezd beszűkülni; már nem vagyok igazán annyira nyitott, mint tíz évvel ezelőtt. Saját tapasztalataim, csalódásaim, ilyen-olyan élményeim bizonyos korlátokat építettek szellemem köré, hogy ne higgyek el mindent azonnal úgy, ahogy van. Mert sokszor arcul csaptak, a legváratlanabb pillanatokban. És akit egymás után többször is megütnek, nyilvánvalóan óvatosabb lesz, és körültekintőbb. De ez az óvatosság nem alakul-e át egyfajta ósdisággá? Bízom annyira magamban, hogy nem, bár tudom, ma már egy-két dologban konzervatív vagyok. Mert a vénülés éveit szaporodnak bennem is. Egymásra rakják lépteiket az évek, és nem tudok élve égni el, még ha szeretnék is lángolva rohanni a Nagykorúton, a „tenni valamit” mítoszában. Mert az

élet unalmas. Látom, unatkoznak az emberek; csak bebeszélük maguknak, hogy ez vagy az fontos, „még meghalni sincs időm” – mondják, de valójában, ha igazán belegondolnak, rájöhetnek arra, hogy semmi se fontos igazán. Az életen lehet változtatni, de kevesen mernek. S kevesen vannak, akik megmaradnak annak, amik voltak.

Mégis, minden csalódás ellenére, örökkön örökké keresem az „igazi” életet. Hiszen az nem lehet, hogy csak a könyvekben vannak olyan emberek, akikkel szívesen találkoznék! A valóság lapjain miért nem találkozni Salinger-i, Kerouac-i, Henry Miller-i és másféle figurákkal? Miért, hogy a regények belénk itatnak ideálokat, csak azért, hogy míg élünk, szenvedjünk ezen ideálok hiányában, hogy vágyódásunk és hiányérzetünk örökké fogva tartson?! Ez a kínszenvedés, ez az elérhetetlenség, amit pedig mindig keresek, néha már kikészít, és ijedten nézek magamba: mire is vagyok?!

Olyan nehéz rátalálni a rokonlelkekre? Hol vagytok, emberek, hol találhatlak meg titeket, akiket keresek, de sohasem találok meg igazán?! Ez maga a földi pokol, ez a vágyakozás, ez a hiányérzet, ami folytonosan bennem él, és megkeseríti a legszebb, legédesebb napokat is. Másoknak miért olyan könnyű élni az életet, nekem meg...? Keresek valamit, és sohasem találok meg, csak a magányt, a könnyeket, a csalódásokat, melyek mint bumerángok visszatérnek hozzám. Pedig ha csak egy-két olyan barátom lenne, mint a regények lapjain szereplők, én lennék a legharmonikusabb ember a világon. De messze kerülnek tőlem, s talán épp azért, mert annyira szeretnék rájuk találni. S mivel a valós világ nem adja nekem őket, elválaszt tőlük, mint egy láthatatlan üvegfal, kénytelen vagyok önmagamból kitermelni azokat az embereket, akikkel a valóságban szeretnék élni. Írom a magam dolgait, beleélem magam, és ez valamelyest enyhíti azt a mérhetetlen magányt, ami körülvesz. Mert a csillagok közelebb vannak hozzám, mint a földi emberek.

Pedig annyira szeretnék ember lenni, nem több, nem kevesebb; hiányérzetem van, mely sosem fog elhagyni, mert bőrom-

be ivódott a keserűség, az örökös kétség és vágyakozás egy szebb, emberibb, szabadabb világ felé. Egy olyan világ felé, mely csak a könyvek lapjain valósulhat meg, és erre a vénülés éveit egyre jobban rávezetnek. Út nem vezet ki a világból, csak bele, abba, melyet én teremtek magamnak, fehér papírlapjaimon.

Néha elég, de néha nagyon kevés...

A minőség vonzásában

Az embernek néha nagyon nagy kerülőt kell tennie, hogy aztán a helyes úton, a lehető legrövidebben jusson el a célhoz – mondja Edward Albee „Mese az állatkertről” című drámájában, Jerry szájába adva ezt a profetikus megnyilatkozást.

Vajon hányan és miképpen fedezik fel ezt a tételt önmaguk köznapi életében? S ha fel is ötlük bennük, mernek-e, tudnak-e, akarnak-e továbblépni a gondolkodás göröngyös útján, átélve és megérezve emberi sorsuk halandóságát, és ezáltal valahol céljavesztett értelmét? Hiszen a világ felgyorsult tempójában, mikor nap mint nap keresztút elé állítják az egyént a társadalmi változások, saját egyéni helyzetében és kiszolgáltatottságában elveszítve a szabad akaratot, saját sorsát kézben tartó egónak a hitét, miben kapaszkodhat meg, s mi az, ami mégis, ismerve a „minden hiába” tételt, él, mert „élni nem jó, de kötelesség”?

Robert Redford, aki pedig az élet sokszínűségét megtapasztalta, ezt nyilatkozta: „Félek, hogy egy napon arra ébredünk, már nincs miért élnünk”.

Hogy lehet ez, s mi ennek az oka? Talán a kiábrándultság, a felnőtté válás logikus következménye, amikor már nem hiszünk a mesékben és abban, hogy az igazság győz, a jók szépek, a gonoszok csúfak? Számptalan film, regény, dráma szól arról, hogy ne álljunk be a tömegbe, ne legyünk szürkek, mert akkor elveszítjük azt a valakit, aki ott belül él bennünk, s beleesünk a szakadékba, a felnőtté válás könnyörtelen szindrómájába, és

ezáltal középszerűségünk és középosztályi státuszunk lebontozza magát halálunkig. Ahogy J. D. Salinger „Zabhegyező”-jének hőse is menekül a felnőtt világ hamisságától, rettegve attól, hogy ő is olyanná válik az idő folyásával, amilyeneket most megvet, keresi a kiutat, és ebből a helyzetből, belátja, nincs kiút. Megalkuvás, látszatszeretet és humanizmus az, amiben élni kell, és ahol az igazi nagy emberi érzések ritkák, mint a lottónyermények. S a hétköznapi munkában, felnőve, beépülve a társadalom falába egy darab téglaként, már nem sok remény marad arra, hogy valaha is megtalálja azt, akit elképzelt önmagában önmagáról.

Ezáltal az ember, legyen bármennyire is intellektuális, agyoniskolázott, megáll a fejlődésben, és ahogy Szent-Györgyi Albert mondta: negyven év után már nem tud igazán új eszméket, dolgokat befogadni alapjaiban az agy, mert tapasztalatai már szilárdságot képeztek.

Paul McCartney azt mondta: sokkal könnyebb másnak hazudni magunkat, és igen nehéz önmagunk maradni. Miért? Mert az igény, a minőség egy szebb, látszatra gazdagabb, sikeresebb életre nevel bennünket már óvodáskortól, és ebből az ördögi körből, a technokrata világ anyagiasságától nagyon nehéz megszabadulni és csak azokat az értékeket megtartani, amikre valóban szükségünk van nemcsak egyéni sorsunk szempontjából, hanem ahhoz is, amit éppen cselekszünk a társadalom egy-egy lépcsőfokán. Mert mindenkinek nyitva áll az ajtó ahhoz, hogy híres legyen; de nagy árat kell fizetni ezért. Szabadságát, egyéni sorsát, mert a hírnév megtartása érdekében elveszti azt a pár évtizednyi szürkeség álbiztonságát, amit a címlapokon való szereplésért kell adnia. Márpedig a minőség iránti igény egyenlő valahol a személyiségnek lenni státuszával, ami igen nehéz feladat. Ahogy Thomas Mann mondta: az ember nemcsak egyéni életét éli, mint elkülönülő személy, hanem – tudatosan vagy öntudatlanul – kora és kortársai életét is.

Ez pedig már összekötő kapocs a külvilággal, azzal a külvilággal, mely nagyban hirdeti a maga személyiségi önállóságát.

Ám valójában éppen azokat veti ki magából, akik rávetemednek a művészsorsra és arra, hogy egyéni véleményüket hangoztassák kényes kérdésekben. Albert Schweitzer írta, hogy a gondolatszegénység mennyire a modern ember második természetévé vált, megmutatja társas érintkezése. Ha vele egyívásúakkal társalog, ügyel rá, hogy csak általánosságokról csevegjen, és ne bocsátkozzék valódi eszmecserébe. Nincs már saját gondolata, és szorongva gondol arra, hogy egyéni nézeteket követelhetnek tőle.

Szomorú, de ez az igazság, vagy legalábbis annak egy darabkája. Pasolini nem hisz a kollektív műalkotásban, így marad az egyéni megnyilatkozás mindazokkal az ellentmondásokkal, amik vele járnak. Mert mihelyt egy személyiség nekilát, és megírja, megrendezi vagy lefesti belső világát, érzéseit, lelki öngyilkosságot követ el, főleg, ha műve tetszést is arat. Pasolini szerint ugyanis, ha a versek, regények vagy filmek készítője cinkosságra, elnézésre és megértésre talál a társadalomban, amelyben működik, nem művész. A művész nem lehet más, csak idegen egy ellenséges területen.

David Cronenberg szerint a művész nem polgára a társadalomnak. Edward Albee pedig azt mondja: „Nem akarok mást, mint becsületesen megmondani az embereknek: Nézzétek meg magatokat, és lássátok, hogy milyen sivár az életetek. Az a legfontosabb, hogy az emberek ráébredjenek, hogy ha akarják, új és jobb életet tudnak maguknak teremteni. És amíg ez nem valósul meg, állandóan figyelmeztetni kell az embereket: értsétek meg, az Isten szerelmére, hogy rossz és sivár az életetek!”

Tudva a „nem tudom”-ot, mégis évtizedeken át ismétli önmagát az emberiség minden butasága, szellemtelensége. Mert nem arra késztet a társadalom, hogy személyiség legyen az egyén, hanem arra, hogy beépüljön a falba egy téglaként, és beolvadjon a közepszerűség látszatbiztonságába. De ez nagyon törékeny valami; ha konfliktus adódik, megfordul a kocka, és a szürkeségtől azt várják, hogy szivárvány legyen. Ez pedig lehetetlen, és ezért van az a lehetetlen helyzet, hogy más az emberi igazság,

és más a jog igazsága. Egy olyan világban pedig, ahol ennyire eltérő dogmák uralkodnak, nem is lehet elvárni az egyéntől, hogy minőségi életet éljen, nemcsak a társadalom, hanem ön-maga miatt sem.

Albert Schweitzer mondta: „Félnek a személyiségtől, mert abban szóhoz jut a szellem és az igazság, amiket el akarnak némítani. A szellem nagy feladata, hogy világszemléletet alakítson ki. Soha nem szabad eltompulnunk. Akkor járunk az igazságban, ha a konfliktusokat egyre mélyebben átéljük”.

Drámai feszültség, konfliktus? Isten ments! Ha baj van, ott a pszichológus, szexológus, minden, ami külső, ami anyagi eszközzel elérhető, megvásárolható. Az emberek irtóznak a drá máktól – kivéve a szomszéd drámáját, függönyön keresztül –, és a konfliktusok, a mély emberi átélések, érzések már nem tartoznak bele a valóságba, csak a filmekbe, regényekbe. Maradjanak is ott. A messzeség közönyössé teszi az embert. Edward Albee drámái, melyek a végső és visszavonhatatlan reménytelenség szellemi sugarai, mégis optimisták, mert szemünkbe vágja az igazságot. Tükörképet láttatva, melyet oly ritkán használunk.

A személyiséggé válás felfokozott élet, melynek fényében mások is megvilágosodást kaphatnak és útravalót. De ez ön-magában kevés; mint mindenben, úgy ebben is külön-külön egyedi sémákban lehet és kell gondolkodni, mert nincs két teljesen egyforma személyiség. Ahogy Cyril Collard írja: „Már nem érzem úgy, hogy a többiek felsőbbrendűek pusztán azért, mert mások. Különbözőségünkben érzem az egyenrangúságunkat. Különbözőségük és életük titokzatossága, melyet nem tudok pontosan megmagyarázni, nem teszi már felsőbbrendűvé őket, csak másfajtvá. Mindenesetre ugyanaz az ihlet éltet bennünket.”

Hírnév, áhított gazdagság, vagyon... pusztá tárgyak, melyek megszerzése után ott marad a nagy üresség belül, és az újabb kérdés: miért? Richard Gere nyilatkozta, hogy a népszerűség legalább akkora átok egy ember életében, mint az, ha arra ítéltetett, hogy egyedül, barátok, társaság nélkül éljen.

Robert Redford pedig így: „Egyre többet nosztalgiazom a régi szép időkre, amikor még minden nyugodtabb és békésebb volt a világon, amikor az emberek még tudták őszintén, érdek nélkül szeretni egymást, amikor még létezett az erkölcs, a tisztesség, és becsültük a természetet”. Az idő munkája az ilyen nyilatkozat? Aligha, bár tény, beleszól a dologba ez is, hiszen, mint Edward Albee is nyilatkozta, egy idő után szellemünk, erkölcsünk elköszvényesednek, a változtatás végül lehetetlenné válik.

Vannak azonban kivételek: akik évtizedeken keresztül képesek személyiségek maradni, különcök, akiket hátuk mögött kinevetnek, de titkon irigyelnek azért, mert hűek maradtak önmagukhoz, ahhoz az elképzelt valakihez, akit tizenévesen felépítettek magukban.

Ez a minőség iskolája; önmagunk minősítése önmagunkért, és nem a társadalomért. Hiszen a társadalom olyan, amilyen, az egyén keveset tud változtatni rajta. Mégis, tudva behatároltságunkat, tesszük a magunkét ott és úgy, ahogy minőségi igényünk készlet arra, hogy ha jók vagyunk, még jobbak legyünk, s ha szeretünk, még jobban szeressünk. Ez inspirál és készlet bennünket, személyiségeket arra, hogy az évtizedek sodró malmaiban ne csüggedjünk, ne álljunk meg, és ne legyünk bábuk saját dróttjainkon, hanem méltóak és igazságosak legyünk...

Nem könnyű dolog, de ezt kell tennünk; a minőség pályájára sodort a sors, és erről letérni alapjaiban nem lehet. Viselni kell egyéniségünk terheit, de ebben benne vannak napfénytől gyönyöző izzadtságcseppjeink is, melyek az évek ráncaiba gyűlnek, és tapasztalatokat, átéléseket hagynak belső énkben.

Még akkor is, vagy csakazértis, ha átéljük a Camus-i közönyt, vagy a Moravia-i unalmat, melynek prologusában ezt írja az író: „Leginkább az bántott, hogy semmit sem akartam csinálni, bár hevesen vágyakoztam rá, hogy valamit csináljak. Ám akármire gondoltam, nyomban eszembe ötlött az ellenkezője, mint valami sziámi ikertestvér, és ehhez ugyancsak nem volt kedvem. Tehát éreztem, hogy nem akarok embert látni, de a magánytól is visszariadtam; nem akaródzott otthon maradnom, mégsem volt

kedvem elhagyni a lakásomat; nem akartam utazni, de nem akartam tovább Rómában élni; nem akartam festeni, de nem akartam abbahagyni a festészetet; nem volt kedvem sem az ébrenléthez, sem az alváshoz; sem a szeretkezéshez, sem az önmegtartóztatáshoz, és így tovább. Érzésről beszélek, pedig inkább azt kellene mondanom, hogy viszolygás, undor, iszonyat töltött el. Eszelős unalmamban néha azon tűnődtem, hogy talán meg akarok halni; ésszerű kérdés volt, hisz teljesen elveszítettem életkedvemet. De mindannyiszor álmélkodva döbrentem rá, hogy semmi örömet sem találok az életben, de azért nem akarok meghalni. Így hát az egymásnak ellentmondó gondolatok baljós táncot jártak fejemben, és akkor sem voltak képesek megállapodni, amikor a halál és az élet közötti végső választásra próbáltam kényszeríteni magamat. Néha arra gondoltam, hogy tulajdonképpen nem is meghalni akarok, hanem abba akarom hagyni ezt az életet”.

Vajon hányan akarnák abbahagyni azt a hamis életet, amit élnek? Még az olyan művészek is, akik pedig megélik igazi énjüket – Jim Morrisontól kezdve Cyril Collardig –, volt életükben olyan szakasz, amikor mindazt, amit elértek, eldobták volna, és új arccal, új névvel új életet kezdtek volna, olyat, amilyen új világnézetük szerint helyes és mértékadó, azaz emberi lett volna. Az ember sorsa azonban véges, és az idő haladtával egyre végeesebb. Így nem csoda, hogy a hétköznapi unalmában, az ünnepnapok ismétlődéseiben egyre többen és egyre inkább felteszik maguknak a kérdést: ez hát az élet? Georges Perec „Alvó ember” című könyvében, vagy James Baldwin műveiben, Beckett és Ionesco drámáiban mindenütt a magát megtalálni képtelen, anyagba zárt ember szellemi vergődését látjuk, halljuk, akit bezárva egy adott környezetbe, szabadtalannul börtönbe zártak, amelyből épp olyan nehéz a szabadulás és a megszabadulás, mint Pasolini „átlényegülése”. S mindennek „oka” a minőség, ami motíválja az ember szenvedélyességét, szeretet- és igazságérzetét arra, hogy megtalálja létének igazi értelmét. Ha nem is a Jung féle archaikus emberi mivoltot, de

Seneca-i vigasztalást szeretne igazolni önmagának, aki személyiséggé változott és izmosodott, mint egy nagy fa, amelynek árnyékában megpihenhet a fáradt vándor Jézus, vagy Buddha képében, vagy akár egy gyári munkáséban.

Tartalomjegyzék

ELBESZÉLÉSEK

A tavon	7
Kimerültség	16
Hópelyhek közt	22
Sivatagi kaland	28
Görög nyár	33
Utcán	38
Részeg-józanok	41
A Pietà előtt	44
Csak egy kicsit meghalok	47
Várakozás	50
Szerepcsere	54
Valami	55
A hanglemez	57
Üvöltés	59
Kérni kell... ..	60
Bőrszívűek	62
Éji látomás	67
Helyet adni	70

ESSZÉK

A hajótöröttek szigete	75
(S)írók szenvedélye	84
Szavak	90
Könyvek könyve	92
A szabad-talanság szabadsága	98
Halottak szerelme	102
Ismét hétfő!	105
Az unalom	108
A szeretet izmusa	111
Rendrakás	114
A vénülés éveit	118
A minőség vonzásában	122

URÁNUSZ Kiadó, Budapest, 1997.
Cégtulajdonos: dr. Györgypál Katalin
Nyomda: Holló Zoltán, Budapest
Készült: 8,1 ív terjedelemben

Ára: 450 Ft

Makovics János

1963-ban született. Kora ifjúságától ír verseket, elbeszéléseket, az utóbbi években esszéket. Szépirodalmi művei folyóiratokban és számos antológiában jelentek meg.

1992-től tagja a MUOSZ-nak.

Első kötete „Merengés (Válogatott versek)” címmel 1996-ban jelent meg szintén az URÁNUSZ Kiadó gondozásában.